

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI

Suat KURTARAN

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE AKRAN
ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2025

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI

Suat KURTARAN

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE AKRAN
ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Semra KİYE

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Selami KARDAŞ

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Canan ÇİTİL AKYOL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİJİTAL BAĞIMLILIK	10
1.1.1. Bağımlılık	10
1.1.2. Teknoloji Bağımlılığı	12
1.1.3. Dijital Bağımlılık.....	15
1.1.4. Dijital Bağımlılık Türleri.....	20
1.1.4.1. İnternet Bağımlılığı	20
1.1.4.2. Sosyal Medya Bağımlılığı	20
1.1.4.3. Mobil Cihaz Bağımlılığı.....	21
1.1.4.4. Dijital Oyun Bağımlılığı.....	21
1.1.4.5. İnternet Alışverişi Bağımlılığı.....	22
1.1.4.6. Bilgi Bağımlılığı.....	22
1.1.5. Dijital Bağımlılık Türkiye Verileri.....	22
1.2. AKRAN ZORBALIĞI	23
1.2.1. Akran Zorbalığı Türleri	28
1.2.1.1. Sözel Zorbalık	29
1.2.1.2. Fiziksel Zorbalık.....	29
1.2.1.3. Sosyal Yalıtım, Dışlama ve İlişkisel Zorbalık.....	30
1.2.1.4. Sanal Zorbalık	30
1.2.2. Akran Zorbalığı Nedenleri	30
1.2.2.1. Bireysel Nedenler	31
1.2.2.2. Ailesel Nedenler	32

1.2.2.3. Çevresel Nedenler	32
1.2.2.4. Okul ve Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	33
1.2.2.5. Akran İlişkilerinden Kaynaklanan Nedenler	34
1.2.3. Akran Zorbalığını Etkileyen Faktörler	34
1.2.3.1. Cinsiyet Faktörü	34
1.2.3.2. Yaş Faktörü	35
1.2.3.3. Akran Zorbalığı Davranışının Yapıldığı Yer	35
1.2.3.4. Okul Başarı Düzeyi	35
1.2.3.5. Aile Faktörü.....	36
1.2.4. Türkiye’de Akran Zorbalığı Verileri	36
1.3. ANNE BABA TUTUMLARI	37
1.3.1. Aile	37
1.3.2. Tutum	39
1.3.3. Anne Baba Tutumları	40
1.3.3.1. Demokratik Anne Baba Tutumu	45
1.3.3.2. Otoriter ve Baskıcı Anne Baba Tutumu	47
1.3.3.3. Mükemmelliyetçi Anne Baba Tutumu	49
1.3.3.4. İlgisiz, Kayıtsız ve İhmalkar Anne Baba Tutumu	51
1.3.3.5. Aşırı İzin Verici ve Serbest Anne Baba Tutumu.....	52
1.3.3.6. Aşırı Koruyucu Anne Baba Tutumu	53
1.3.3.7. Reddedici Anne Baba Tutumu	55
1.3.3.8. Çocuk Merkezli Anne Baba Tutumu.....	56
1.3.3.9. Tatarsız, Kararsız ve Dengesiz Anne Baba Tutumu	57
1.3.3.10. Helikopter Anne Baba Tutumu	57

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	59
2.2. ARAŞTIRMANIN GRUBU	59
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	59
2.3.1. Demografik Bilgi Formu	60
2.3.2. Ergenler İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği	60

2.3.3. Akran Zorbalığı Ölçeği	60
2.3.4. Anne Baba Tutum Ölçeği	61
2.4. VERİLERİN ANALİZİ	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE AKRAN ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BULGULAR.....	65
3.2. AKRAN ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARININ DİJİTAL BAĞIMLILIĞI YORDAMASINA YÖNELİK BULGULAR	66
3.3. DİJİTAL BAĞIMLILIĞIN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGLAR	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1. DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE AKRAN ZORBALIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR TARTIŞMA VE SONUÇ	72
4.2. DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE ANNE BABA TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR TARTIŞMA VE SONUÇ	73
4.3. AKRAN ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARININ DİJİTAL BAĞIMLILIĞI YORDAMASINA DAİR TARTIŞMA VE SONUÇ	76
4.4. DİJİTAL BAĞIMLILIĞIN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİNE YÖNELİK TARTIŞMA VE SONUÇ.....	78
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	81
KAYNAKÇA	84
EKLER.....	110

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE AKRAN ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Suat KURTARAN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Semra KİYE

2025, 129 sayfa

Bu araştırmada, ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile akran zorbalığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Ek olarak öğrencilerin dijital bağımlılıkları demografik değişkenlere göre incelenmiştir. Çalışmanın örneklemi Muş ili Hasköy ilçesindeki uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen 5, 6, 7 ve 8. sınıfta eğitim gören 241 kız ve 277 erkek olmak üzere toplam 518 öğrenci olarak belirlenmiştir. Araştırma nicel araştırma modellerinden ilişkisel tarama modelindedir. Verilerin analizinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi, Bağımsız Gruplar t-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Araştırma bulgularına göre dijital bağımlılık ile akran zorbalığı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca dijital bağımlılık ile anne baba tutumları alt boyutlarından kabul ilgi ve psikolojik özerklik arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuş olup denetleme alt boyutunda ise negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin birlikte dijital bağımlılık toplam varyansının %42'sini açıkladığı sonucu elde edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre dijital bağımlılık düzeyleri yaş, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyine göre gruplar arasında farklılaşmaktadır. Cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Bağımlılık, Akran Zorbalığı, Anne Baba Tutumları, Ortaokul Öğrencileri.

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
**THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL ADDICTION AND PEER
BULLYING AND PARENTAL ATTITUDES IN SECONDARY SCHOOL
STUDENTS**
Suat KURTARAN

Advisor: Assist Prof. Semra KİYE

2025, Page: 129

In this study, the relationship between digital addiction and peer bullying and parental attitudes in secondary school students was investigated. In addition, students' digital addiction was analysed according to demographic variables. The sample of the study was determined as a total of 518 students, 241 girls and 277 boys, studying in the 5th, 6th, 7th and 8th grades, determined by convenient sampling method in Hasköy district of Muş province. The research is in the relational survey model, one of the quantitative research models. Pearson Product Moment Correlation Coefficient, Multiple Linear Regression Analysis, Independent Groups t-Test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) were used to analyse the data.

According to the freedom of the research, it was concluded that there is a positive and moderately significant relationship between digital relationships and peer bullying. In addition, there is a negative and low-level significant relationship between digital relationships and parental attitudes sub-dimensions such as acceptance, care and psychological autonomy, and if they are sub-determined, there is a positive and moderately significant relationship between them. It was concluded that the independent variables together explain 42% of the total variance of digital addiction. According to the freedom of the research, the level of digital interaction differs between the groups according to age, mother's education level and father's education level. It does not differ significantly according to gender and class level.

Key Words: Digital Addiction, Peer Bullying, Parental Attitudes.

ÖNSÖZ

Bu araştırma ile ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile akran zorbalığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Günümüzde öğrencilerin hem sosyal hem de psikolojik gelişimleri üzerinde önemli etkilere sahip olan bu konuların araştırılması, gerek eğitimciler gerekse anne ve babalar açısından büyük bir önem taşımaktadır. Araştırma süreci boyunca akademik literatürü tarayarak ve ölçekler uygulayarak konuyu derinlemesine incelemeye çalıştım. Bu araştırmanın öğrenci davranışlarını anlamaya yönelik etkili bir kaynak olmasını, eğitim sistemine fayda sunmasını ve araştırmayı inceleyenlere yarar sağlamasını temenni ederim.

Araştırma süreci tek başıma gerçekleştirebileceğim bir süreç değildi. Akademik ve bireysel olarak birçok kişinin katkılarıyla ve destekleriyle mümkün oldu. Öncelikle bu sürecin her aşamasında bana yardımcı olan, destekleyen, cesaretlendiren, yönlendiren ve akademik bilgisiyle tezin oluşmasına katkı sağlayan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Semra KİYE hocama en içten şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca bana her zaman destek olan, emekleriyle bu günlere gelmemi sağlayan sevgili anneme ve babama; her zaman yanımda olan ablalarım ve kardeşlerime sonsuz teşekkür ederim. Yaşamın her anında bana güç veren, çalışmalarımı destekleyen ve beni yalnız bırakmayan ailemin varlığı benim için paha biçilemez bir hazinedir.

Araştırma süresince büyük kolaylıklar sağlayan, veri toplama sürecinde desteklerini esirgemeyen ve yanımda yer alan Sayın Uğur ORAN' a özel olarak teşekkür etmek isterim. Tüm süreçte her anlamda verdiği destekler ve imkânlar neticesinde araştırmayı tamamlamam kolaylaştı.

Ayrıca birlikte çalışmaktan keyif aldığım değerli öğretmen arkadaşlarım da süreçte her türlü yardımı ve desteği sunmuşlardır. Veri toplama sürecindeki yardımları, verdikleri motivasyon ve fikir alışverişleri oldukça etkili olmuştur. Bu sebepten ötürü kıymetli meslektaşlarıma da en içten şekilde teşekkür ederim. Araştırma sürecinin en önemli unsurlarından biri olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılarak destek olan sevgili öğrencilerime de teşekkür ederim. Bu tez süreci boyunca doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlayan herkese en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmamın faydalı bir akademik kaynak olması dileğiyle...

Muş-2025

Suat KURTARAN

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

APA	:	Amerikan Psikoloji Birliği (American Psychological Association)
DSM-5	:	Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı- 5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders- 5)
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	:	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve Alt Boyutları ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler.....	62
Tablo 3.1. Dijital Bağımlılık İle Akran Zorbalığı ve Anne Baba Tutumlarına Yönelik Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları.....	65
Tablo 3.2. Dijital Bağımlılık Bağımlı Değişkenine Göre Bağımsız Değişkenlerin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	66
Tablo 3.3. Cinsiyet Değişkeni Açısından Dijital Bağımlılık Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	67
Tablo 3.4. Yaş, Sınıf, Anne Baba Eğitim Durumu Açısından Dijital Bağımlılık Puanlara İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Testi Sonuçları.....	68
Tablo 3.5. Dijital Bağımlılık Puanlarının Yaş Değişkenlerine Göre Tukey Testi Sonuçları.....	69
Tablo 3.6. Dijital Bağımlılık Puanlarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tukey Testi Sonuçları.....	70
Tablo 3.7. Dijital Bağımlılık Puanlarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tukey Testi Sonuçları.....	71

GİRİŞ

1. Problem Durumu

İnsanoğlu var olduğu ilk günden itibaren yaşamını devam ettirmek ve hayatını kolaylaştırmak amacıyla yeni araç ve gereçler üretmiş, buluşlarda bulunmuş, geçen süre zarfında bu buluş ve icatları daha da geliştirmiştir. İlk çağlarda besin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için avlanan, hayatta kalmak için kendini diğer tehlikeli unsurlardan korumaya çalışan insanlar ilk aletleri üretmeye başlayıp zamanla bu aletleri daha teknolojik ve karmaşık hallere dönüştürmüştür (Ögel, 2012: 89). Yapılan her yeni buluş insanlığın düşünce yapısını, davranış örüntülerini, alışkanlıklarını ve gündelik yaşantılarını değiştirmiştir. Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren gelişim göstermeye başlayan dijital teknolojiler ile birlikte yaşamımızın bir parçası haline gelen bilgisayar ve internet, diğer teknolojik unsurlardan ziyade toplumun büyük bir kesimini farklılaştırıp yaşamını şekillendirmeye başlamıştır (Ögel, 2012: 106). Hızla gelişen ve her geçen gün güncellenen insan yaşamında önemli bir etkiye sahip olan ve insan hayatını kolaylaştıran teknoloji, bilgileri aktarmada ve paylaşmada kendini geliştirme yolunda hızla ilerlemektedir. Tüm bu gelişmeler insan hayatını kolaylaştırıp rahatlatırken aynı zamanda bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzluklardan biri de teknolojinin kullanımının amacının ötesine çıkması olarak ifade edilmektedir. Özellikle çocuklar üzerinde olumsuz etkiye sahip olan bu kullanım şekli, çocukların benlik yapılarını da önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sebepten ötürü uzun süreli internet kullanımı ve dijital öğelere maruz kalma çocukların psikolojik ve sosyal yapılarında değişimlerin meydana gelmesine neden olabilmektedir. Bahsedilen bu değişimlerden en önemlisi teknoloji ve dijital bağımlılık olarak kabul edilmektedir (Yeşilay, 2018: 3).

Bireyin davranışlarını ve beyin fonksiyonlarını etkisi altına alan bağımlılık, herhangi bir maddeye, nesneye veya aktiviteye yönelik karşı konulamaz bir istek duyması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bireyler bedensel, sosyal ve ruhsal anlamda önemli derecede sıkıntılarla beraber bazı olumsuzluklar yaşamasına rağmen bağımlılık yaşadığı şeye yönelik eylemlerinde kendilerine engel olamayacak düzeyde bir istek duymaktadır (Ayçiçek, 2013: 21). Bağımlılık türlerinden biri olan teknoloji bağımlılığı, maddesel olmayan ancak bağımlılık statüsünde değerlendirilen bir bağımlılık türü olarak ele alınmaktadır. Kullanılan teknolojik cihaza göre isimlendirilebilen bu bağımlılık türünde mobil telefon bağımlılığı, televizyon bağımlılığı, bilgisayar bağımlılığı, oyun bağımlılığı,

sosyal medya bağımlılığı ve dijital bağımlılık gibi bağımlılıklar yer almaktadır (Akdenizli, 2019: 29).

Günümüzde teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler gereksinimlerimizi dijital ürünlerle giderme ihtiyacı doğurmaktadır. Bu da bazı dijital öğeleri vazgeçilmez hale getirmiş olup insanların bu öğelere bağımlı olmasına neden olmaktadır. Bu davranışsal bağımlılığın bazı çeşitleri televizyon, telefon, dijital oyunlar, sosyal medya olarak sıralanmaktadır. Dijital medya araçlarının gereğinden fazla bir şekilde kullanılması ve bu araçların eksikliğinin bireyde olumsuzluklara yol açması olarak değerlendirilen dijital bağımlılık kavramı önemli bir bağımlılık türü olarak ele alınmaktadır. Dijital araçlar hakkında yeterli bilgiye sahip olma ve bu araçların kullanım miktarı üzerinde sağlam bir iradeye sahip olunması, bağımlılık düzeyi üzerinde oldukça önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Eşgi, 2013: 183).

İnsanlar, tarih boyunca birçok gelişim dönemlerinden geçmiş olup bu süreçlerde farklı değişimler göstermişlerdir. Ele alınan bu süreçler içinde güvenlik, beslenme, barınma ve giyinme gibi hayatın en temel ihtiyaçlarıyla birlikte sevmek, sevilme, değer görme ve sosyalleşme gibi ihtiyaçlara da gerek duymaktadır. İnsanların sahip oldukları bu ihtiyaçları temelde bireye sağlayan yapı, aile yapısı olmaktadır (Ülkü, 2017: 13). İnsan hayatında ciddi etkilere yol açan aile faktöründen sonra en önemli yere sahip olan okullar, bireyin sosyal ve kişisel gelişimi üzerine oldukça fazla etki etmektedir. Dolayısıyla okul, sadece akademik gelişimi yönlendirmekle kalmayıp sergilenen davranışları da şekillendirmektedir. Aynı zamanda okullar, öğrencilere olumlu davranışlar kazandırdığı gibi bir takım istenmeyen davranışlar da edinmelerine neden olabilmektedir (Demiröz, 2019: 16).

Okullar, ailelerden sonra çocukların duygusal ve sosyal açıdan gelişimlerini etkileyen en önemli ortamlardır. Bu ortamlardan geçen öğrencilerden bazıları başarılı ve mutlu olabiliyorken bazı öğrenciler de tam aksine mutsuz ve başarısız olabilmektedir. Okullarda öğrenilen en problemli davranışlar saldırganlık ve zorbalık davranışları olarak kabul edilmektedir (Ünalı, 2010: 19). Bu problemlerden biri olan okul zorbalığı konusunda ilk çalışmaları gerçekleştiren Olweus (1994: 1176), zorbalığı bir ya da daha fazla öğrencinin zayıf gördüğü öğrenci ya da öğrencilere karşı istenmeyen davranışlarda bulunup bu istenmeyen davranışları belli aralıklarla tekrar etmesi şeklinde tanımlamaktadır. Benzer bir şekilde zorbalık, bir veya daha fazla öğrencinin

kendilerinden daha güçsüz ve savunmasız öğrencilere istemli ve devamlı olarak rahatsızlık vermeyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini savunamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü olarak ifade edilmektedir (Pişkin, 2002: 538).

Akran zorbalığı okul yaşamının başlarında başlayıp bu yaşamın sonuna kadar sürebilen bir problem olabilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde artan bu problem yaşamın geri kalanı üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Bu sebepten ötürü kritik dönem olan ergenlik döneminde açığa çıkan bu problem, bireyin tüm yaşamını etkileyebilmektedir. Zorbalık yapan kişi ilerleyen yaşamında bu davranışlarına devam etmekte ve başkalarını incitmekten zevk alabilmektedir. Zorbalığa maruz kalan kurban ise sindirilmiş, kendini ifade etmekte zorlanan bir kimliğe bürünebilmektedir. Aynı zamanda kurban da maruz kaldığı zorbalıktan kurtulmak için kendinden güçsüz gördüğü öğrencilere yönelik zorba davranışlar sergileyebilmektedir (Demiröz, 2019: 18). Türker (2012: 14), birçok farklı alanı olumsuz yönde etkileyen akran zorbalığının eğitim öğretimi olumsuz etkilediğini, bu etkinin eğitim öğretim süresince değil, yaşamın son dönemlerine kadar psikolojik ve sosyolojik olarak devam ettiğini ifade etmektedir. Pişkin (2002: 551) de bunu destekler nitelikte sonuçlara ulaşmış olup sadece zorbalığa uğrayan kurbanların değil zorba davranışlar sergileyenlerin de yaşamları boyunca psikolojik ve sosyolojik açıdan olumsuz etkilendiklerini belirtmektedir.

Aile en basit şekilde toplumun vazgeçilmez ve en küçük yapı taşı olarak tanımlanabilmektedir. Ailenin bir üyesi olan çocukları, psikolojik ve sosyal yönden geliştirmek anne ve babanın görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çocuklar gördükçe, yaşadıkça yeni şeyler öğrenmektedir. Böylece yeni şeyler öğrenerek büyüyen çocuklar anne ve babalarını rol model almaktadır. Ailede kurulan sağlıklı iletişim ve etkili rol modelleme neticesinde çocuklar psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmekte olup davranışlarını da bu yönde düzenlemektedir. Tüm bunlar neticesinde çocuklar kendi benliklerini oluşturma gayreti gösterebilmektedir (Sezer ve Oğuz, 2010: 19). Anne ve babasıyla sağlıklı ilişkiler geliştiren çocuklar sahip oldukları yeteneklerin farkına varabilmekte ve onları geliştirip daha etkili bir şekilde kullanabilmektedir. Geliştirilen bu ilişkinin olumsuz olması sonucunda engellendiğini hisseden çocuk sağlıklı bir benlik oluşturamayıp kendini yetersiz hissedebilmektedir (Eroğlu, 2018: 25).

Anne babaların çocuklarını nasıl yetiştirdiklerini belirleyen davranış biçimleri anne baba tutumları olarak adlandırılmaktadır. Bu tutumlar anne babaların çocuk ya da

çocuklarına karşı sevgisini nasıl gösterdiği, disiplin yöntemlerini nasıl kullandığı ve olumlu olumsuz tüm tavırlarını içermektedir (Bülbül, 2014: 11). Çocuklar yaşamının ilk yıllarında anne babalarını gözlemlemekte ve anne babalarından öğrendikleri davranışları gündelik hayatlarında gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu durum anne babaların çocuklarını yetiştirirken sergiledikleri tutum ve davranışların çocukların kişilik gelişiminde önemli bir yer edinmektedir. Çocukların farklı sosyal davranışları ortaya koymasında ailelerin demokratik, aşırı koruyucu ya da otoriter davranması gibi tutumlar etkili olmaktadır (Eraslan, 2010: 31). Çocukların kişiliklerinin oluşması ilk olarak aileden başlamaktadır. Aile ortamında çocuklara gerekli ilgi gösterilip yeterli düzeyde sevgi verildiği takdirde, görüşleri dikkate alınıp düşüncelerine önem verildiği zaman çocuklar kendilerini gerçekleştirebilmektedir. Ancak bu durumun aksine bazı ebeveynler çocuklarına karşı aşırı düzeyde korumacı olabilmekte, çocuğa gereken saygıyı göstermemekte, aşırı düzeyde otoriter davranışlar sergileyebilmekte veya çocuğa neredeyse hiç ilgi göstermemektedir. Bunun sonucunda dengeli olmayan tutumlar çocuğu olumsuz etkileyebilmektedir (Demiröz, 2019: 25).

2. Araştırmanın Önemi

İçinde bulunduğumuz çağda teknoloji hayatın her alanında vazgeçilmez bir hale gelmiştir. Teknoloji, insan yaşamını kolaylaştırmakla birlikte bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzlukların başında dijital bağımlılık gelmektedir. Dijital bağımlılık, bireylerin dijital öğeleri gereğinden fazla kullanması, bu öğeleri kullanırken kontrolü kaybetmesi, neredeyse gününü büyük bir kısmını dijital öğelerle geçirmesi ve dijital öğeleri kullanmadığı zaman huzursuz hissetmesi olarak tanımlanmaktadır (Acuner ve Turan, 2024: 314).

Dijital bağımlılık problemi okullarda giderek artmakta ve önemli problemlere yol açmaktadır. Kaval (2018: 43), dijital bağımlılığın okullarda giderek arttığını ve bu probleme yönelik erken yaşlarda önlem alınması gerektiğini ifade etmektedir. Hazar ve Hazar (2017: 208), dijital bağımlılığın ilkökul ve ortaokul başta olmak üzere tüm kademelerde yaygınlık gösterdiğini, öğrencilerin daha kolay bir şekilde etkilenip toplumdan uzaklaştığını ve sosyal ilişkilerini aksattığını beyan etmektedir. Dijital bağımlılık problemi sosyal ve psikolojik olarak birçok soruna yol açmaktadır. Bağımlılık yaşayan bireyin yalnızca kendisi değil, ailesi ve içerisinde bulunduğu toplum da olumsuz etkilenmektedir. Açığa çıkan bu olumsuzluklardan bazıları bireyin sağlığında meydana

gelen ciddi sorunlar, suç seviyelerinde artışlar, akademik olarak başarısızlıklar ve okulu terk etme gibi problemler şeklinde sıralanabilmektedir (Keskin, 2019: 26).

Okullarda karşılaşılan bir diğer önemli problem de akran zorbalığı problemi olmaktadır. Akran zorbalığı ve dijital bağımlılık okullarda arttıkça hem öğrencilerin yaşamlarını etkilemekte hem de aile ve öğretmenlere sıkıntılar yaşatarak hedeflenen olumlu okul iklimini olumsuz etkilemektedir. Akran zorbalığı, bir ya da daha fazla öğrenci tarafından kendisini savunmayacak durumda olan, güçsüz görünen başka bir öğrenciye veya gruba yönelik yapılan kasıtlı ve sürekli baskı ve şiddet olayları olarak tanımlanmaktadır (Roland, 2000: 136).

Yapılan araştırmalar neticesinde zorbalık olaylarının en fazla ortaokul düzeyinde açığa çıktığı sonucuna ulaşılmaktadır. Hazler (1996: 76), öğrencilerin toplumsal becerilerinin yeterince gelişmemiş olması ve empati düzeylerinin henüz yeterli düzeye gelmemesi nedeniyle akran zorbalığı davranışlarının en fazla ortaokulda olduğunu ifade etmektedir. Zorbalık davranışları yalnızca okul döneminde problemlere neden olmamakta, ilerleyen yaşlarda suça karışma ve insanlara zarar verme şeklinde açığa çıkabilmektedir (Muscari, 2002: 26).

Zorbalık yapan öğrenciler diğer öğrencilere göre şiddete yatkın, hırsızlık ve madde kullanma gibi olumsuz davranışları gösterme eğilimine sahip olmaktadır. Bu davranışlar sonucunda erken yaşta okuldan ayrılabilen, ilerleyen yaşamlarında bir işe girme konusunda sorunlar yaşayabilmektedir (Garrity ve Barris, 1996: 97). Ayrıca zorbalığa maruz kalan öğrencilerde de bir takım sorunlar açığa çıkabilmektedir. Bu sorunlardan bazıları devamsızlık yapma, okuldan nefret etme, okuldan kaçma, düşük akademik başarı ve değersizlik hisleri olarak sıralanabilmektedir (Bilgiç, 2017: 47). Zorba davranışlar sergileyen öğrenciler akranları arasında sevilme ve uzak durulması nedeniyle dijital öğelere yönelebilmekte ve bu öğelere çok fazla zaman geçirebilmektedir. Aynı zamanda zorba davranışlara maruz kalan öğrenciler de yaşadığı sıkıntıları azaltmak için dijital öğeleri bir kaçış olarak görebilmektedir. Bu sebeplerden ötürü okullarda meydana gelen zorbalık davranışları öğrencilerin dijital öğelere bağımlı olmalarını önemli düzeyde etkileyebilmektedir.

Öğrencilerin sağlıklı bir şekilde yetişebilmeleri için içerisinde yaşadıkları aile büyük önem teşkil etmektedir. Anne baba ve çocuk arasında oluşan güvenli bağ, sağlıklı ilişki, iyi iletişim ve ihtiyaçların yeterince karşılanması çocuğun gelişimi üzerine oldukça

önemli olmaktadır (Bülbül, 2014: 13). Anne baba tutumları, çocukları yetiştirme sürecinde ebeveynlerin başvurduğu her türlü davranış olarak ifade edilmektedir. Bazı anne baba tutumları hoşgörölü, koruyucu, aşırı kontrol edici ve kararsız tutumlar olarak sıralanmaktadır. Bu tutumların kullanımı ve yaygınlığı toplumdan topluma, kültürden kültüre ve aileden aileye değışiklik göstermektedir (Toksöz, 2010: 27).

Aile içerisinde benimsenen anne baba tutumu çocukların dijital bağımlılık düzeylerini önemli seviyelerde etkileyebilmektedir. Benimsenen baskıcı ve otoriter tutumlar neticesinde çocuklar dijital dünyayı kaçış alanı olarak görmekte ve bağımlılık geliştirebilmektedir. Aşırı hoşgörölü davranan anne baba çocuğun dijital öğeleri sınırsız bir şekilde kullanmasına olanak tanımakta olup bağımlılığa neden olabilmektedir. Benzer bir durum kararsız ve dengesiz anne baba tutumları neticesinde de açığa çıkabilmektedir. Bu tutumların aksine benimsenen demokratik anne baba tutumu neticesinde dengeli ve kararlı bir şekilde dijital öğeleri kullanan çocukların bağımlılık riski önemli ölçüde azalmaktadır. Anne babanın çocuk yetiştirirken başvurduğu tutumlar, çocuğun arkadaşları ve ailesiyle ilişkisini şekillendirmekte olup bağımlılık düzeyi üzerine önemli etkilere sahip olmaktadır. Çocuğun dijital öğelere bağımlı olup olmaması üzerine önemli etkileri olan anne baba tutumları ile dijital bağımlılık arasındaki ilişkinin incelenmesinin, hem anne babalara hem de öğretmenlere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Okullarda meydana gelen akran zorbalığı davranışları ve aile içerisinde benimsenen anne baba tutumları, öğrencilerin dijital bağımlılıkları üzerine oldukça önemli etkilere sahip olmaktadır. Çocuklara sağlıklı ve doğru dijital öğe kullanımı konusunda bilgi verilmesi ve dijital bağımlılığa etki eden anne baba tutumları ile akran zorbalığı konularının göz ardı edilmemesi dijital bağımlılığı engellemeye yardımcı olacağı düşünülmektedir. Ele alınan bu konular üzerine çalışmalar ve araştırmaların yapılması, öğrencilerin hem psikolojik hem de dijital yaşamlarını korumaya yardımcı olacaktır. Bu sebeplerden ötürü yapılacak olan araştırma sonucunda akran zorbalığı ile dijital bağımlılıkla ilişkili olan anne baba tutumları ve diğer demografik faktörlerin daha iyi anlaşılacağı, sonraki araştırmalara da destek olacağı öngörülmektedir.

3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile akran zorbalığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Dijital bağımlılık ile akran zorbalığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?
2. Dijital bağımlılık ile anne baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?
3. Akran zorbalığı ve anne baba tutumları dijital bağımlılığı anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?
4. Dijital bağımlılık düzeyi cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
5. Dijital bağımlılık düzeyi yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
6. Dijital bağımlılık düzeyi sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
7. Dijital bağımlılık düzeyi anne eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
8. Dijital bağımlılık düzeyi baba eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

4. Araştırmanın Sayıtları

1. Araştırmanın örneklemini evreni temsil niteliğine sahiptir.
2. Araştırmada kullanılan Demografik Bilgi Formu, Anne Baba Tutumları Ölçeği, Akran Zorbalığı Ölçeği ve Ergenler İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği yapılan araştırmanın amaca uygun niteliktedir.
3. Araştırmaya katılan öğrenciler, araştırmada kullanılan tüm ölçekleri içtenlikle ve doğru yanıtlamışlardır.
4. Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçme araçlarını gönüllü ve tarafsız biçimde cevapladıkları kabul edilmektedir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Muş İli Hasköy İlçesi'nde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ortaokulların 5- 6- 7 ve 8. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Öğrencilere ait bilgiler araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu aracılığıyla elde edilmesi ile sınırlıdır.
3. Araştırma için toplanan veriler Demografik Bilgi Formu, Ergenler İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği, Akran Zorbalığı Ölçeği ve Anne Baba Tutumları Ölçekleri kapsamında olması ile sınırlıdır.
4. Araştırmacı tarafından katılımcılardan toplanan verilerin analizi, yalnızca kullanılan istatistiksel yöntemlerle sınırlıdır.
5. Araştırmaya katılan grubun yalnızca ortaokul seviyesinde olması ile sınırlıdır.

8. Tanımlar

8.1. Dijital bağımlılık: Modern teknolojilerin ve hayatı kolaylaştıran internet, tablet, telefon ve bilgisayar gibi dijital öğelerin kontrolsüz bir şekilde ve aşırı düzeyde kullanılması şeklinde açığa çıkan bir bağımlılık türü olarak tanımlanmaktadır. (Kurniasanti vd., 2019: 83). Meydana gelen bu bağımlılık türünün tipik belirtileri arasında sürekli cihaza bağlı olma, her zaman çevrimiçi olma kaygısı taşıma, içinde yaşadığı dünya ile bağında zayıflama, uyku düzeninde bozulmalar, sağlık konusunda sıkıntılar yaşama, odaklanma problemi çekme, depresyon yaşama, iş ve okul benzeri sorumlulukları yerine getirememesi gibi belirtiler gözlenmektedir (Adorjan ve Ricciardelli, 2021: 48).

8.2. Akran zorbalığı: Öğrenciler arasında bulunan bir grup veya bir öğrencinin kendinden güçsüz gördüğü başka bir gruba veya öğrenciye isteyerek, sürekli bir şekilde ve zarar verici davranışlarda bulunma olayı olarak tanımlanmaktadır (Pişkin, 2002: 536). Öğrenciler arasında kendinden daha güçsüz olanlara zorba davranışlar sergileyen kişilere zorba; bu şiddete ve saldırganlığa maruz kalan öğrenciler ise kurban denilmektedir (Pişkin, 2002: 544).

8.3. Anne baba tutumları: Çocuğun duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendiren, karakterinin büyük çoğunluğunun oluşmasını sağlayan ve gelişimini önemli düzeyde etkileyen, aileden öğrendiği ve gördüğü davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Kaya vd, 2012: 2009). Yani anne babanın çocuk yetiştirirken onlara karşı gösterdiği tüm tutum ve davranışlar şeklinde ifade edilmektedir. Bu tutum ve davranışlar çocuklara karşı sevgi gösterme, sınırlar koyma, olması gerekenden fazla kollaması, olması gerekenden fazla serbest bırakması, çok sert davranması ve katı cezalar vermesi gibi eylemleri kapsamaktadır (Toksöz, 2010: 27).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİJİTAL BAĞIMLILIK

1.1.1. Bağımlılık

Bağımlılık, birçok tanımlaması olan ve içerisinde farklı bağlamlar barındıran bir kavramdır. Genel olarak bağımlılık; bireyin, herhangi bir maddenin ya da nesnenin vazgeçilemez ve engellenemez isteğine veya başka bir iradenin hâkimiyetine girmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Farklı bir ifadeyle, insanların belirli bir durumu devamlı olarak tekrarlaması, bu hususta karşı konulamayan bir arzu hissetmesi ve bu durumu devam ettirmesi olarak açıklanmaktadır (Uzbay, 2009: 10). Başka bir tanım olarak bağımlılık; tüm karşı konulmalara rağmen ısrarla açığa çıkan, kişilerin hayatlarında problemlere yol açmasına rağmen kullanımı sürekli olarak artan, bağımlı olunan nesneye veya duruma erişilmediği zaman yoksunluk yaşayıp sıkıntıların açığa çıktığı bir durumdur. Birey, karşılaştığı tüm olumsuzluklara rağmen bağımlılık geliştirdiği nesneyi takıntılı bir şekilde kullanmaya devam etmektedir (Uluğ, 2007: 22).

Bağımlılık, bireyin duygu, davranış ve fizyolojik durumunu etkisi altına alan bağımlılık faktörü, herhangi bir maddeye, nesneye ya da bir faaliyete yönelik algıladığı ve engelleyemediği istekleridir. Kişiyi tüm yönleri ile etkisi altına almasına rağmen birey bağımlı olduğu şeye yönelik davranışlarına engel olamamaktadır (Ayçiçek, 2013: 35). Geçmişten günümüze kadar bağımlılık ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bağımlılığa birçok şeyin yol açtığı görülmektedir. Düşük öz saygı ve motivasyona sahip bireyler ile aile ilişkilerinde problem yaşayan kişilerde bağımlılık riskinin daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu problemlere sahip olan bireyler yaşamları boyunca karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmek yerine kaçış yolu olarak maddeye yönelmekte ve bağımlılık geliştirmektedir (Ayçiçek, 2013: 35). Bağımlılık birdenbire açığa çıkan bir faktör olmamakla birlikte zamanla meydana gelen bir durumdur. Bağımlılığı oluşturan maddeyi kullanan veya davranışları meydana getiren bireyler çoğunlukla bir şeye bağımlı olduklarının farkına varamamaktadır. Ancak bağımlılık yaşayan kişiler, hayatlarında meydana gelen olumsuzluklardan sonra bağımlı olduklarının farkına varabilmektedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 18).

Bağımlılık terimi içerisinde bazı kavramlar da yer almaktadır. Bu kavramlar yoksunluk, zaman ve tolerans kavramlarıdır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 18). Yoksunluk, bireyin bağımlılık geliştirdiği maddeye erişemediği zaman ya da bağımlılık geliştirdiği davranışları sergilemediği zaman açığa çıkan olumsuz duygulardır. Birey bağımlılık geliştirdiği şeye erişebilmek ve kullanabilmek için karşı koyulamayacak bir dürtüye sahip olmaktadır. Bağımlılıkta zaman, oldukça önemli ve göz ardı edilemeyecek bir kavramdır. Bireyler bağımlılık geliştirdiği şeyle oldukça fazla zaman geçirmektedir. Daha da ötesi, bireyler günlük aktivite ve programlarını tamamen bağımlı olduğu şeye göre ayarlamaktadır. Tolerans ise sabit seviyelerde alınan maddelerin zaman geçtikçe aynı etkiyi oluşturamaması anlamına gelmektedir. Bu sebepten ötürü madde kullanımı her geçen sefer daha fazla artış göstermektedir. Sebep olarak da bireyin ilk önceki hazzı ve zevki elde etme çabası ve isteği olarak görülmektedir (Yılmış, 2019: 36).

Bağımlılık kavramı genel itibariyle somut bir nesneye yönelik bireyin kendisini kontrol edemeyecek seviyede istek ve arzu hissetmesi olarak tanımlansa da (Holden, 2001: 981), bağımlılık maddeye ve davranışa bağımlılık olmak üzere iki temel başlıkla ele alınmaktadır. Madde bağımlılığı, kişilerin erişebilmek adına sürekli çaba sarf ettiği ve karşı konulamayacak derecede bir istek ile istediği alkol, sigara, uyuşturucu ve uçuşu özelliği olan maddelere karşı var olan bağımlılık türü olarak tanımlanmaktadır (Kurupınar ve Erdamar, 2014: 66). Bu bağımlılığa sahip olan bireyler yaşantılarını planladıkları şekilde sürdürmekte zorluklar yaşamakta ve bağımlı olduğu maddenin esiri haline gelmektedir. Madde bağımlılığı olan bireyler, bağımlılıkları sebebiyle var olan toplumsal norm ve kurallara uymakta güçlük çekmekte, ahlaki davranışlar sergilemekten uzak olduğu için bağımlısı olduğu maddeye erişebilmek adına her türlü şeyi yaparak maddeye ulaşmaya çalışmaktadır. Madde bağımlısı bireylerin bedensel bütünlüğünde açığa çıkan bozulmalardan kaynaklı olarak bazı fizyolojik belirtiler meydana gelmektedir. Beden bu durumlar sonucu değişen yeni düzene karşı kendisini ayarlamaktadır. Ayrıca yoksunluk belirtileri de bu dönemlerde açığa çıkmaktadır (Çoban, 2013:42).

Davranışsal bağımlılık, herhangi bir somut madde kullanmamaya rağmen madde kullanan bireylerin göstermiş olduğu tepkilere benzer tepkiler ve davranışlar sergilemek şeklinde tanımlanmaktadır. Maddesel bağımlılıklarda gözlenen sonuçlara benzer sonuçlar davranışsal bağımlılıkta da görülmektedir (Sevindik, 2011: 10). Bu bağımlılığa sahip olan kişiler kendilerine engel olamayıp devamlı olarak bağımlı oldukları davranışı

düşünmekte ve bu düşünceleri eyleme dökmek için çaba göstermektedirler. Birey bağlı olduğu davranışları yerine getirip hedeflediği hazzı erişemediği takdirde tutarsız duygular ve ciddi yoksunluk belirtileri göstermektedir. Davranışsal bağımlılıklara örnek olarak kumar, cinsellik, yemek, çalma, kontrolsüz bir şekilde dijital öğeleri kullanma ve sosyal medya gibi öğeler verilebilmektedir (Griffiths, 1999: 247). Davranışsal bağımlılığın madde bağımlılığından farklı olduğunu belirten Marks (1990: 196), bireyin madde kullanmamasına rağmen kendine engel olamayıp devamlı olarak bağımlı olduğu davranışı düşünüp yapmaya çalışması ve bunun sonucunda sosyal hayatının olumsuz etkilenmesi, çoğu zaman yalnızca bir davranışa bağımlı olması gibi farklılıklar olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca davranışsal bağımlılığın madde bağımlılığından ayıran olumlu bir özellik de tedavi süresinin kısa olması ve bağımlılık yaşayan bireyin tedaviye olumlu yönde cevap vermesi şeklinde ifade edilmektedir.

Bağımlılık türlerinden olan davranışsal bağımlılığın içerisinde yer alan dijital bağımlılık, ilk zamanlarda internet bağımlılığı kavramı içerisinde yer almıştır. Günümüzde dijital bağımlılık kavramı, internet bağlantısı olan araçlar ve sosyal medya platformlarındaki artış neticesinde oldukça geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Dijital bağımlılık kavramı oyun, sosyal medya bağımlılığı, televizyon, tablet ve telefon gibi birbirinden farklı alt kategoriler barındırmaktadır. Dünya genelinde oldukça hızlı bir şekilde yaygınlaşmış olan dijital bağımlılık, bireylerin günlük yaşantısını ve sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Arslan, Kırık, Karaman, ve Çetinkaya, 2015: 46).

1.1.2. Teknoloji Bağımlılığı

Bir bütün halinde teknoloji kelimesinin telaffuzu ve günümüzdeki işlevinde kullanılması için oldukça uzun bir süre geçmiş ve birçok olaylar dizini yaşanmıştır. Bu sebepten ötürü teknolojinin gelişimi de insanlığın gelişimine paralel olmuş ve insanlık kadar köklü bir geçmişe sahip olmuştur. Teknoloji kelimesi “tekno” yani teknik, ustalık, zanaat kelimesi ile “loji” yani bilim, öğrenmek anlamındaki kelimelerin birleşiminden oluşmaktadır (Kerimova ve Aliyeva, 2016: 197). Teknoloji tarihi, insanlık tarihi ile aynı yaşta olduğu kabul edilmektedir. İlk çağlardan beri endüstride kullanılmaya başlanan buhar gücünün icat edilmesi, teknolojinin gelişimini şekillendirmiştir. Günümüzde ise bilgi endüstrisinin ilerlemesiyle teknoloji yeni bir şekle bürünmüştür (Güven, 2006: 16). Teknoloji, bilginin işlenmesi ile yaşam şartlarının daha kaliteli bir hal almasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, teknolojik cihazlar hayatımızda önemli bir yer tutmakta

olup ve günlük işlerimizi yerine getirirken bizlere büyük ölçüde kolaylık sağlamaktadır (Akdenizli, 2019: 29).

Teknoloji, insan hayatını kolaylaştıran, kaliteli ve nitelikli bilimsel bilgileri barındıran, insan eliyle var olmuş her türlü araç gereç olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik olarak var olan bilgilerin insan yaşamıyla bir bütün haline gelmesini kolaylaştıran tüm sosyal ve ekonomik aktiviteleri içermektedir. Teknolojik cihazlar, günlük hayatta her yerde karşılaşılabileceğimiz görsel veya yazılı materyalleri kapsayan bilgisayar, tablet, telefon, televizyon ve her türlü elektronik cihazlardan oluşmaktadır (Güçlü, 2015: 21).

Teknoloji ilerleyerek hayatın her alanında yer almış ve insan yaşamını oldukça kolaylaştırmıştır. Bu olumlu sonuçların aksine bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzluklardan biri de teknoloji bağımlılığıdır. Bağımlılık denilince ilk olarak akla gelen sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı kimyasal maddelere olan düşkünlük gelmektedir. Oysaki bağımlılık sadece bu gibi kimyasal içeren maddelere olan düşkünlük değildir. Herhangi bir davranışı normalin ötesinde sayılacak kadar uzun bir süre devam ettirmek de bir bağımlılık olarak kabul edilmektedir (Griffiths, 1999: 247). Bağımlılık kavramı herhangi bir maddeyi veya bir şeyi kullanırken kendini kontrol etmede güçlük yaşamak, karşı konulamaz derecede istekte bulunup iradesine sahip olamamak, bağlı olunan nesneye veya maddeye ulaşamadığında yaşamını devam ettiremeyeceği düşüncesine kapılmak şeklinde ifade edilmektedir (Dinç, 2015: 48).

Teknoloji bağımlılığı, bağımlılık türlerinden biri olup bilinen madde bağımlılığından daha farklı kabul edilmektedir. Klasik madde bağımlılıklarında bağımlılık yönü doğrudan bağımlı olunan maddeye yöneliktir. Teknoloji bağımlılığında ise tablet, telefon, bilgisayar ve konsol gibi ekran içeren araçlara yönelik doğrudan bir bağımlılık değil, teknolojik araçlardan alınan bilgi, etkileşim ve eğlenceye yönelik bir bağımlılık söz konusu olmaktadır (Küçükvardar ve Tingöy, 2018: 117). Teknoloji bağımlılığı kavramı oldukça yeni bir kavram olmasından ötürü bu alanda yapılan araştırmalar son yıllarda iyice artış göstermektedir. Bu kavram oldukça geniş olduğundan ötürü içerik olarak birçok alanı bulunmaktadır. Bu alanlar sosyal medya, cep telefonu, tablet ve dijital oyun bağımlılıkları ve internet bağımlılığı alanları olarak kabul edilmektedir (Ertemel ve Pektaş, 2018: 29).

İnternetin ilk ortaya çıkışı 1960 yıllarına dayanmaktadır. Kavramsal olarak internet bağımlılığı kavramını Ivan Gold Berg 1996 yılında tanımlamıştır (Bozkurt vd., 2016: 239). İnternet bağımlılığı kavramı, gelişen teknolojinin ardından hayatımıza giren tablet, telefon, çevrim içi oyunlar ve çeşitli sosyal platformlar aracılığıyla yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kavram internetin kontrolsüz bir şekilde kullanımını ifade ettiği gibi internete erişilemediği takdirde kızgın, huysuz, sıkıntılı hissetme gibi duyguları açığa çıkarmaktadır (Mitchell, 2000: 632). İnternet bağımlılığı, internetin kontrol edilmeden ve faydasının dışına çıkarak kullanımını ifade etmektedir. Bağımlı olan kişi ise internet ile çok fazla zaman geçiren, kendini kontrol edemeyen, interneti aşırı derecede ve mantıksız bir biçimde kullanan, bu süre zarfında günlük işlerini aksatan kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu davranışlar kişinin iyi oluş halinin olumsuz olmasına neden olabilmektedir (Calvert ve Turner, 2019: 42).

Goldberg'ın internet bağımlılığı kapsamında yaptığı çalışmalar haricinde birçok çalışma yapılmıştır. DSM- 5'te internet bağımlılığı bir bozukluk olarak yer almasa da bu kavram ile ilgili ölçme araçları geliştirilmiştir (Karaçetin ve Yalçın, 2016: 496). İnternet bağımlılığı kavramını ele alan Young (1999: 21), internette çok fazla zaman geçirme, toleranslar geliştirme, hesapladığından daha çok meşgul olma, sosyal ilişkilerinin bozulmasına neden olacak kadar vakit harcama, tepkilerden çekindiğinden ötürü yalan söyleme davranışı, internetten uzaklaşabilmek için tekrar tekrar başarısız girişimlerde bulunma şeklinde davranışlar ile tanımlamaktadır.

İnternet, birçok alanda hayatımızı kolaylaştırmaktadır. Bu alanlardan bazıları sosyal medya, mesajlaşma, arama, oyunlar, alışveriş siteleri, e-posta servisleri ve web siteleri şeklinde sıralanmaktadır. Çevrim içi içeriklere ve günlük işlere yardımcı uygulamalara erişilmesini kolaylaştırmaktadır (Kuss vd., 2013: 560). Bu sebepten ötürü internet bağımlılığını ele alırken yalnızca internet ortamı değil, internetin hayatımıza dâhil ettiği uygulamaları da dikkate almak gerekmektedir (Lopez-Fernandez, 2015: 12). İçinde bulunduğumuz dönemde teknoloji oldukça hızlı ilerlemeler göstermiş olup bu gelişmelere paralel olarak insan hayatında da büyük değişikliklere yol açmaktadır. Teknoloji, insan hayatının her alanında değişimlere neden olduğu gibi internetin ve buna bağlı olarak gelişim gösteren cihazların da hızla gelişmesine ve hayatımızda daha fazla yer almasına neden olmaktadır (Yen, Yen, Chen, Chen, ve Ko, 2007: 270).

Teknolojinin gelişim göstermesi insan yaşamını pek çok yönde değiştirmiş ve etkilemiş, hayatımızda birçok farklılığa neden olmuştur. Açığa çıkan bu değişimlerden biri de dijitalleşme olmuştur. Bilgilerin hızla işlenip kaydedilmesi ve değerlendirilmesi dijitalleşmeyi daha da hızlandırmıştır (Yankın, 2019: 8). Dijitalleşme, fotoğraf, video, ses ve müzik gibi verilerin dönüştürülmesi, depolanması, iletimi ve dağıtılması görevlerini de yerine getirmektedir (Değirmencioğlu, 2016: 593). İnternetin temel kullanım alanları iletişim kurmak, araştırmalar yapmak, bilgi edinmek, ticaret yapmak, eğlenmek olarak tanımlanmaktadır (Seo, Kong, ve Yom, 2009: 192). İnsanların bu temel ihtiyaçlarını karşılamasından ötürü internet, hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Fakat internet insan hayatına bazı olumsuzluklar da eklemektedir. Bu olumsuzluklardan en önemlisi dijital bağımlılık kavramıdır (Sparrow ve Griffiths, 1997: 64).

1.1.3. Dijital Bağımlılık

Dijitalleşme, tarihsel süreç olarak çok eski zamanlara kadar dayanmaktadır. Zaman geçtikçe insanları birleştirme ve uzakları yakın etmek gibi faktörlerinden dolayı kullanımı daha artan dijital cihazlar, medya ve iletişim araçları üzerinde de etkilerini arttırmıştır. Nihayetinde dijital teknolojiler bir bütün olarak hayatımızı kolaylaştırmış ve insan yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Gere, 2019:16). Dijital teknolojiler ve dijitalleşme aynı zamanda toplumsal yaşam üzerinde de köklü değişikliklere yol açmaktadır. Örneğin, dijital teknolojilerin yaygınlaşmasından önce herhangi bir işi yerine getirmek için daha fazla zaman, emek, para ve enerji kullanılıyorken; dijital teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaşması ardından zaman, emek, para ve enerji açısından tasarruf sağlanmaktadır (Acuner, 2024: 313).

Çağımızı etkisi altına alan dijital ve dijitalleşme, beraberinde bazı olumsuz etkiler de getirmektedir. Bu etkilerden biri bağımlılık kavramıdır. Bireyin tüm zararlarını bilmesine rağmen etkisinden kurtulamayıp sürekli arzu ettiği davranışlar bağımlılık olarak tanımlanmaktadır (Newport, 2019:31). Dijital teknolojiler, gün geçtikçe kullanım alanı artan, sürekli kendini yenileyip geliştiren, aynı zamanda dünyanın her yerinde insanların kolayca erişebildiği teknolojiler olmaktadır. Dünya geneline yayılıp insanların vazgeçemeyeceği bir hale gelen dijital teknolojiler, insan yaşamına yeni bir takım alışkanlıklar ve problemler eklemektedir. Bu teknolojinin bünyesinde yer alan tablet, telefon, televizyon, bilgisayar oyunları ve sosyal medya, kontrollü bir şekilde

kullanılmadığı takdirde tıpkı sigara, alkol, kumara olan bağımlılık gibi bir bağımlılığa neden olmaktadır (Vox, 2020: 26).

Dijital bağımlılık, bireylerin dijital teknolojilere, özellikle cep telefonları, tabletler ve bilgisayarlar gibi cihazlara, aşırı düzeyde ve kontrolsüz olarak bağlanma durumunu ifade eder. Bu durum, bireylerin çevrim içi veya çevrim dışı erişilebilen platformlarda, özellikle oyunlar, sosyal medya ve alışveriş siteleri gibi uygulamaları kullanma eğilimlerini içermektedir. Bireyler, dijital teknolojilerin kullanımının zararlı sonuçlarına rağmen bu teknolojileri daha fazla kullanma davranışını sürdürme eğilimi gösterirler. Dijital cihaz kullanımını kontrol etmekte güçlük çekme ve dijital cihazları kullanmadığı zamanlarda yoğun bir şekilde kullanma isteği duyma, dijital bağımlılığın belirgin göstergeleri arasındadır (Basel, 2020: 241).

Maddesel bağımlılıklarda olduğu gibi dijital araçların amacı dışında, çok fazla bir şekilde kullanılması dijital bağımlılık olarak tanımlanmaktadır. Bu araçları tanıma ve zaman harcama miktarına göre bağımlılık düzeyi değişkenlik gösterebilmektedir (Eşgi, 2013: 185). Arısoy (2009: 60), dijital bağımlılığı, günümüz toplumlarında vazgeçilmez olan ve hayatın her alanında karşılaşılan teknolojinin ve öğelerinin çok fazla kullanılması ve bu kullanım şeklinden zarar görülmesi şeklinde ifade etmektedir.

İnsan yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelen tablet, telefon, internet gibi araçların kontrolsüz bir şekilde kullanılması ve bu araçlara erişimin kesilmesi halinde bazı problemleri davranışlar sergileme şeklinde ortaya çıkan bağımlılık türüne dijital bağımlılık denmektedir. İnsan yaşamını kolaylaştıran bu araçlar kimi zaman iletişim kurmak amaçlı, kimi zaman eğlenmek, kimi zaman bilgiye erişmek gibi olumlu şekillerde kullanılabilirdiği gibi tam aksine olumsuz kullanımlarla da karşılaşılabilir. Bu olumsuz kullanımlar sonucu bireylerde dijital bağımlılık davranışı açığa çıkabilmektedir. (Stanković vd., 2021: 168).

Dijital bağımlılık, bireylerin dijital cihazları gerek çevrim içi gerek çevrim dışı olarak aşırı ve kendini kontrol edemeyecek bir biçimde kullanımını ifade eder. Bu durum sosyal medya, alışveriş gibi farklı uygulamalar veya web sitelerine erişim içermekte ve genellikle sorunlu kullanım olarak değerlendirilmektedir (Basel vd., 2020: 241). Bağımlı olan birey dijital cihazlar aracılığıyla internete bağlanmak, video izlemek, müzik dinlemek, oyun oynamak, iletişim kurmak gibi etkinlikleri gerçekleştirirken büyük bir haz elde etmekte ve bu hazzın sürmesi için çaba sarf etmektedir. Bundan ötürü birey bu

cihazlarla geçirdiği süreyi sürekli olarak arttırma eğiliminde olmaktadır (Sherer ve Levounis, 2022: 401). Singh vd. (2019: 76) dijital bağımlılığı, bireylerin kontrolü kaybetmiş bir şekilde dijital aletleri kullanması olarak tanımlamaktadır. Bu kullanım sonucu açığa çıkan depresyon, uyku bozuklukları, kaygı, sosyal yalnızlık gibi duyguların yaşanmasına neden olduğunu ifade etmektedir.

Amerikan Psikiyatri Birliği, dijital bağımlılığı ruhsal sağlık problemleri arasında kabul etmektedir (APA, 2013: 196). Dijital bağımlılığı olan bireylerin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerden bazıları; içerisinde bulunduğu ortamın gerçekliğinin farkına varamama, toplumsal etkileşimler, aile ve arkadaş ilişkilerinde ciddi problemler yaşama, okul ve akademi başarılarının düşmesi, uyku bozuklukları, odaklanma ve motivasyon güçlükleri, günlük sorumlulukların ihlali, huzursuzluk ve depresyon olarak gözlenmektedir (Adorjan ve Ricciardelli, 2021: 49).

Bu bağımlılığa sahip bireyler gerek iş dünyalarında gerekse özel hayatlarında problemler ile karşılaşmaktadırlar. Diğer bağımlılıklardan farklı olarak belli bir yaşa özgü olmayan dijital bağımlılık, her yaşta açığa çıkmasında ötürü yaşı olmayan bağımlılık şeklinde ifade edilmektedir (Horzum, 2011: 59). İnsanların birçok işlerinde kullandığı ve günlük yaşamlarında kolaylık sağlayan dijital öğelerin normalden fazla kullanılması sonucu açığa çıkan dijital bağımlılık, insanların sosyal, fiziksel ve psikolojik olarak olumsuzluklar yaşamasına neden olmaktadır (Beyatlı, 2012: 34,). Çünkü günün büyük bir bölümü bu öğelerle geçiren kişiler, çevresindeki diğer insanlarla iletişim kurmaktan kaçınıp kendi içlerine çekilip ve topluma yabancılaşmaktadır (Eşgi, 2013: 186).

Dijital bağımlılığa bağlı oluşan sağlık problemleri hem fiziksel olarak hem de duygusal olarak açığa çıkmaktadır. Açığa çıkan duygusal belirtiler, anksiyete, depresyon, sosyal soyutlanma gibi olumsuz sonuçlar olmaktadır. Fiziksel olarak ise sırt, baş ve boyun ağrıları, kilo kaybı veya alımı, uyku bozuklukları, görme bozuklukları ve karpal tünel sendromu şeklinde açığa çıkmaktadır (Ünal, 2024: 21). Dijital bağımlılık düzeyi yüksek olan öğrencilerde gün içerisinde aşırı yorgunluk, uyku bozuklukları, okul başarısında düşüşler ve bireyselliğe yönelme problemleri açığa çıkabilmektedir. Dijital öğelere erişimde yetersizlik yaşandığı durumlarda öğrenciler sinir, öfke ve huzursuzluk tepkileri gösterebilmektedir (Lin ve Tsai, 2002: 417). Dijital bağımlılık neticesinde öğrencilerde psikolojik bozukluklar, depresyon, utangaçlık, geleceğe karşı umutsuzluk, öz saygıda eksiklik, ciddi dikkat eksiklikleri, tütün ve madde bağımlılıkları da meydana

gelebilmektedir (Siyez, 2014: 86). Dijital bağımlı olan öğrenciler çoğu zaman ekran karşısındayken sağlıklı bir duruşla oturmalarından ötürü bel ve boyun ağrıları yaşamakta; hareketsizlikten dolayı obezite, kalp rahatsızlıkları ve kas zayıflıkları gibi problemler yaşayabilmektedir. Dijital öğelerle ve aşırı vakit geçirme sonucunda öğrencilerde odak problemleri, göz bozuklukları, baş ağrıları gibi ciddi sağlık sorunları da görülebilmektedir (Alimoradi vd., 2019: 58). Vaktinin büyük birçoğunu dijital öğelerle geçiren öğrenciler, eğlence kaynağı olarak bu öğelere daha fazla bağlanmakta olup zamanla insanlardan uzaklaşmaya başlamaktadır. Böylece dijital bağımlılık sonucunda öğrenciler arasında iletişim bozuklukları yaşanabilmektedir (Dontre, 2021: 382).

Dijital bağımlılık aktif ve pasif bağımlılık olarak ikiye ayrılmaktadır. Aktif bağımlılıkta bireyler dijital öğeleri bizzat kendi kullanırken pasif bağımlılıkta ise bireyler dijital öğeleri kullanan başka kişileri izleyip dinlemektedirler (Yıldız vd., 2020: 329).

Dijital bağımlılık, temel iki hastalığa neden olmaktadır. Bu hastalıklar nomofobi ve netlessfobi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nomofobi, mobil cihazların kontrolsüz bir şekilde ve çok fazla kullanılması şeklinde ifade edilmektedir. Bireylerin bu sebepten ötürü mobil cihazlarına erişememe korkusu ve onları kullanamamaktan dolayı yaşadıkları korku olarak adlandırılmaktadır. Bu hastalığa sahip bireyler her an ekran ile vakit geçirme güdüsüne sahip olup, sürekli mobil cihazını kontrol etme isteği içerisinde olmaktadır (Kocabaş ve Korucu, 2018: 256). Netlessfobi ise internet kullanımına bağlı olan bir hastalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin internetin olmadığı ve erişimin kısıtlandığı ortamlardan uzak durması ve bu ortamların içerisinde bulunma korkusu olarak ifade edilmektedir (Yıldız vd., 2020: 330).

Dijital bağımlılığın açığa çıkardığı bu olumsuz sonuçlar ve etkilerinden kurtulmak veya korunmak için bireyler dijital alışkanlıklarını kontrol etmeli, bilinçli bir kullanım örüntüsü göstermeli, etkili zaman yönetimine sahip olmalı, belirli bir zaman aralığı belirlemeli ve fiziksel aktivitelere özen göstermelidirler. Bunlara ek olarak aile içi iletişimlerin güçlendirilmesi, arkadaşlarla daha fazla vakit geçirilmesi de bağımlılığa karşı etkili yöntemler arasında yer almaktadır (Alrobai vd., 2019: 153).

Dijital bağımlılık yalnızca internet bağımlılığından oluşmayıp hem çevrim içi hem de çevrim dışı aktiviteleri kapsamaktadır. Bu kavram içerisinde oyun bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ve internet bağımlılığı gibi öğeleri de barındırmaktadır (Chirstakis, 2019: 2278). Benzer bir şekilde Bağcı (2019: 106) da bilgisayar, sosyal medya, video ve

oyunları ihtiyacından fazla bir şekilde, kontrol edilemez bir halde kullanılmasını dijital bağımlılık olarak tanımlamıştır.

Literatür incelendiğinde dijital bağımlılığa neden olan üç faktör olduğu gözlenmektedir. Bu faktörler; durma uyarısının olmayışı, gelişmeleri takip etme isteği ve değişken ödül olarak sıralanabilmektedir (Ertemel ve Aydın, 2018).

Dijital cihazlar her an kendini yenileyip gelişim göstermektedir. Bu gelişmeleri yaparken insanların ihtiyaçlarını dikkate almaktadır. İnsanların ihtiyaçları zamana ve şarta göre değişiklikler göstermektedir. Oyun oynama, kitap okuma gibi insanların yaptığı diğer faaliyetler bir yerde sonlanmakta olup; dijital araçlarla geçirilen vakitte ise insan ihtiyaçları çeşitlendikçe artış göstermesinden dolayı sonlandırılması daha zor olmaktadır. Bu durum da dijital araçların durma işaretinin olmaması ile alakalı olmaktadır (Yalçın, 2021).

İnsanlar merak duygusuna sahip varlıklar olmasından ötürü hayatın her anını takip etme, anlık olarak çevresinde ve dünyasında neler olduğunun öğrenme ihtiyacı hissetmektedir. Bu ihtiyacını gidermek için de dijital araçlarla fazla vakit geçirmektedir. Bu da insanların dijital bağımlılığına neden olan gelişmeleri kaçırma korkusu kavramıyla açıklanmaktadır (Ertemel ve Aydın, 2018: 671).

İnsanlar bir aktivite yaparken ondan haz duyma isteğine sahiptir ve yapılan iş neticesinde ödül alma isteğinde olmaktadır. Ödül insanın davranışları tekrar etmesinde etkili bir sistem olmaktadır. Dijital cihazlarla vakit geçirmek, insanın beyinde ödül mekanizması olan amigdalayı harekete geçirip daha fazla ödül için daha fazla dijital öğelerle uğraşma isteği uyandırmaktadır. Bu da insanlarda bağımlılığa neden olan değişken ödül kavramı olarak açıklanmaktadır (Ertemel ve Aydın, 2018: 673).

1.1.4. Dijital Bağımlılık Türleri

Dijital bağımlılığın birçok türü mevcut olmakla beraber bu bağımlılık türleri kişiden kişiye değişiklik göstermekte ve bazı bireylerde birden fazla bağımlılık türünün aynı anda olduğu gözlenmektedir. Bu bağımlılık türlerinden bazıları; internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, mobil cihaz bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı, bilgisayar bağımlılığı, internet alışverişi bağımlılığı ve bilgi bağımlılığı şeklinde ifade edilmektedir.

1.1.4.1. İnternet Bağımlılığı

İnternet vasıtasıyla erişilen site ve uygulamalar ile çok fazla vakit geçirmek şeklinde tanımlanmaktadır. Birey bu vakti kontrol etmekte zorluk yaşamakta ve bunun neticesinde yaşamını genelinde problemlerle karşılaşmaktadır (Lozano-Blasco vd., 2022: 130). Bu bağımlılık çoğu zaman internet sayesinde erişilen sosyal medya, oyun programları, alışveriş siteleri gibi programların uzun süre kullanılmasıyla açığa çıkmaktadır. Birey bu uygulamalar ile oldukça fazla vakit geçirmesinden ötürü günlük işlerinde aksaklıklar yaşamakta ve günlük sorumluluklarını ertelemektedir. Bu bağımlılığa sahip bireyler internet ve uygulamalarıyla daha fazla vakit geçirmek için kendilerini toplumdan soyutlayıp kendi başlarına, rahatsız edilmeyecekleri ortamlarda zaman geçirme isteği içerisinde olmaktadır (Ioannidis vd., 2022: 44). Bu bağımlılıktan kurtulmanın yolları araştırmacılar tarafından araştırılmaktadır. Bunlardan bazıları bireylerin zamanlarını etkili bir şekilde planlaması ve yönetmesi, sağlıklı hobiler edinmesi, kararlı bir şekilde internete erişim sürelerini kısıtlaması, destek gruplarına katılım sağlaması ve gerek duyulduğunda psikolojik danışma alması şeklinde sıralanabilmektedir (Extremera vd., 2019: 17).

1.1.4.2. Sosyal Medya Bağımlılığı

Teknolojinin gelişimi ve internetin yaygınlaşması neticesinde sosyal medya kullanım sayısında artışlar meydana gelmekte ve kontrolsüz kullanım sonucu sosyal medya bağımlılığı problemi açığa çıkmaktadır. Bu bağımlılığa sahip bireyler günün büyük bir bölümünü sosyal medya platformlarında geçirmektedir. Bu bağımlılık sonucu bireylerde bazı fiziksel ve psikolojik sorunlar açığa çıkmaktadır. Sonuç olarak bu bağımlılık oldukça önem arz etmektedir (Bhargava ve Velasquez, 2021: 334). Bağımlı bireyler devamlı sosyal medya platformlarında vakit geçirmekte, platformda paylaşım yapan kişileri anlık takip etme isteği duymakta ve yaptığı şeyler hakkında diğer insanları haberdar etme adına sürekli paylaşımlar yapma eğiliminde oldukları gözlenmektedir. (Kent, 2020: 23). Sosyal medyada takipçilerden beğeni ve yorum beklentisi, beynin salgıladığı dopamin neticesinde açığa çıkan haz, beğenilme duygusu ve takdir görme isteği bağımlılığı arttıran faktörler olarak görülmektedir (Liu ve Kaeser, 2019: 50).

1.1.4.3. Mobil Cihaz Bağımlılığı

Teknolojiye ayak uydurmak ve günlük yaşamlarını kolaylaştırmak için bireyler telefon, tablet, bilgisayar gibi mobil cihazları kullanmaktadırlar. Bu cihazlar insan yaşamını oldukça kolaylaştırdığı gibi kontrolsüz bir şekilde kullanıldığı takdirde bağımlılığa neden olabilmektedir. Bu bağımlılık türü gün geçtikçe artış göstermekte ve her yaştan insan için ciddi bir problem haline gelmektedir. İnsanlar vakitlerinin büyük bir bölümünü bu cihazlarla geçirdiklerinden dolayı fiziksel, sosyal ve psikolojik bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (David vd., 2021: 156). Mobil bağımlılığa sahip kişiler gözlerini cihazlarından ayıramamakta ve bu cihazlarıyla ilgilenmedikleri zaman dahi akılları sürekli mobil cihazlarında olmaktadır (Montag vd., 2019: 911).

1.1.4.4. Dijital Oyun Bağımlılığı

Gelişen teknolojiler neticesinde insanlar eğlence ihtiyaçları için mobil cihazlara yönelme eğiliminde olmaktadır. Eğlence ihtiyaçlarını gidermek amacıyla çevrim içi ve çevrim dışı şekilde oynanan oyunlara ilgisi artan insanlar bu oyunlarla çok fazla vakit geçirmekte ve kendilerini kontrol edemeyerek oyun oynamaktadır. Sonuç olarak kişilerde oyun bağımlılığı problemi açığa çıkmaktadır (André vd., 2020: 176). Genel olarak oyun bağımlılığı, bilgisayar oyunları, konsol oyunları, mobil oyunlar ve diğer oyunlara planlanandan daha fazla vakit harcaması ve bu oyunları oynamadıkları zamanlarda ise rahatsızlık hissetmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Muminah vd., 2023: 1449). İnsanlar çoğu zaman eğlenmek, boş vakitlerini doldurmak, stresi azaltmak ve var olan stresten kaçmak için oyunlara başvurmaktadır. Bazı insanlar oyunlara aşırı düzeyde zaman harcamalarından ötürü günlük işlerini aksatmakta, sağlıklı beslenme problemi yaşamakta ve fiziksel rahatsızlıklarla mücadele etmektedir. Bu sebepten ötürü akademik olarak başarısızlıklar meydana gelmekte ve insanlar sosyal çevrelerinden uzaklaşmaktadır (Hrynyszak, 2019: 79).

1.1.4.5. İnternet Alışverişi Bağımlılığı

Teknolojide var olan gelişmeler ve internetin gelişimi sonrası insanlar, zamandan ve enerjiden tasarruf etmek için internetten alışverişlere yönelmektedir. Ürünlere ulaşımın kolaylığı, ödeme imkânlarının kolaylığı ve çeşitlerin bolluğu sebebiyle tercih edilen internet alışverişlerinde bazı olumsuzluklar yer almaktadır. Bu olumsuzluklar biri de alışveriş bağımlılığıdır (Zhang vd., 2019: 91). Bağımlılık yaşayan insanlar alışveriş

sitelerinde çılgınca alışveriş yapmakta, ihtiyaçlarından fazlasını satın almaya çalışmakta ve bu dürtülerini kontrol etmekte zorluklar yaşamaktadır (Nopiana vd., 2022: 16).

1.1.4.6. Bilgi Bağımlılığı

Gelişen ve sürekli değişen dünyada insanlar gündemi takip etme ve yeniliklerden haberdar olma isteğine sahip olmaktadır. Bu sebepten ötürü sık sık bilgi alabilecekleri siteleri ziyaret etmektedir. Bilgiye erişme isteğinin kontrolden çıkması ve her an gündemi takip etme zorunluluğu hissetmesi neticesinde bilgi bağımlılığı meydana gelmektedir. Bilgiye erişmek için haber sitelerini takip etme, blogları ve makaleleri araştırma isteği içerisinde olan bireyler, yeterince bilgiye erişemedikleri zamanlarda ciddi rahatsızlıklar hissetmektedirler. Bilgiye erişmek için günün büyük bir bölümünü mobil cihazı karşısında geçiren bireyler zamanla dâhil oldukları toplumdan uzaklaşıp daha bireysel bir yaşam içerisine girmektedir (Flayelle vd., 2023: 140).

1.1.5. Dijital Bağımlılık Türkiye Verileri

Dijital bağımlılık, dijital öğelerin kullanım amaçları dışında veya planlanandan fazla kullanılması ile açığa çıkan; dijital cihazların kullanılmadığı anlarda bireylerde huzursuzluk ve öfke gibi bir takım duygulara neden olan bir bağımlılık türü olarak tanımlanmaktadır (Christakis, 2019: 2277). Mevcut durumda dünyanın %50' sinden fazlası aktif olarak internet kullanmakta ve 3,8 milyardan fazla insan en az bir akıllı telefon kullanmaktadır. İnsan gün içerisinde cep telefon ve dijital cihazlarıyla vakit geçirmektedirler. Dünya genelinde 2014 yılında günlük ortalama ekran süresi 152 dakika iken 2018 yılında bu süre 215 dakikaya çıkmıştır. Akıllı telefon kullanımı göz önüne alındığında dünya genelinde 2020 sonunda akıllı telefon kullananların sayısı %78.05 iken bu sayının 2027 yılında 7.7 milyara ulaşacağı öngörülmektedir (Statista, 2023: 114).

Türkiye' de yapılan çalışmalar incelendiğinde TÜİK verilerine göre en fazla rağbet gören ve kullanılan sosyal medya uygulamaları %84,9 ile WhatsApp, %69,0 ile YouTube ve %61,4 ile Instagram olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye nüfusu içerisinde erkekler, %88,7 ile WhatsApp, %72,6 ile YouTube ve %63,5 ile Instagram uygulamalarını kullanırken; kadınların ise %81,1 ile WhatsApp, %65,4 ile YouTube ve %59,3 ile Instagram uygulamalarını kullandıkları sonucu elde edilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024: 2).

1.2. AKRAN ZORBALIĞI

Okullar, öğrencilerin kendi kişiliklerini kazandıkları ve içerisinde bulunduğu topluma nasıl dâhil olacaklarını öğrendikleri kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler bu kurumlarda sosyal, kişisel, psikolojik olarak gelişim gösterme gayreti içerisinde girmektedir. Bu süreçte öğrencilerde birçok olumlu özellik gelişmesine rağmen bazı olumsuz davranışlar da açığa çıkabilmektedir. Bu olumsuz davranışlardan en önemlisi ve en fazla dikkat edilmesi gerekenlerden biri akran zorbalığıdır. Akran zorbalığının tam olarak anlaşılabilmesi için konu ile alakalı bazı kavramları bilmek gerekmektedir.

Akran kavramı yaş, meslek, toplumsal durum açısından birbirine denk olan bireylerden her birine verilen isimdir (Gökler, 2009: 516). Zorba kavramı ise sahip olduğu sosyal veya fiziksel gücüne güvenip hükmü altında olan veya olma potansiyeline sahip kişilere söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan, gerek sözle gerekse fiziksel şiddete başvurup yıldıran kişilere verilen addır (Güvenir, 2004: 16).

Şiddet, insanlığın ilk çağlarından günümüze kadar uzanan, insanın olduğu her alanda var olan, birçok farklı olaydan etkilenen, sonuçlarından tek bir kişinin, büyük bir toplumun veya bütün bir insanlığın etkilendiği, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de birçok çalışmaya konu olmuş bir kavramdır (Aktaş, 2006: 19). Maruz kalan bireylerin bedensel ve psikolojik olarak birçok hasar almasına neden olan şiddet kavramı, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2002: 11).

Akran zorbalığı saldırganlığın bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziksel veya duygusal olarak aralarında güç dengesizliği olan bir grupta herhangi bir kışkırtma olayı olmaksızın güçlü olan kişilerin kendilerinden daha güçsüz olan kişilere yönelik sergilediği istemli ve devam eden fiziksel, sözel, psikolojik her türlü baskısı olarak tanımlanabilmektedir. Yapılan bir davranışın akran zorbalığı olarak ele alınabilmesi için kasıtlı bir şekilde karşıdakine zarar verme amacıyla yapılması, yapılan zorbalık davranışının bir kereye mahsus değil, bir süreç belirtmesi ve zorba ile kurban arasında belirgin bir güç dengesizliğinin bulunması gerekmektedir (Olweus, 1994: 1184).

Zorbalık, tekmeleme, tokat atma, itme ve çekme gibi fiziksel; sataşma, alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoşla gitmeyen isimler takma, küçük düşürücü sözler söyleme gibi

sözel; dedikodu ve söylenti çıkarma, arkadaş grubundan dışlayarak yalnızlığa mahkum etme, para veya değerli bir eşyasına el koyma, tehdit etme, eşyalarına hasar verme gibi eylemler olarak ortaya çıkabilen olumsuz davranışlardır. Zorbalık yeni bir kavram olmamakla birlikte okul olgusunun olduğu zamandan beri süregelen bir problemdir (Barone, 1997: 81). Güvenilir ve yaşanılabilir ortamlar olan okulların akran zorbalığı nedeniyle güvenilirliği azalıp yaşanılabilirliği olumsuz etkilenebilmektedir. Saldırganlığın bir türü olan akran zorbalığı tamamen bir saldırganlık olarak değerlendirilemez. Zorbalığı saldırganlık kavramından ayıran en önemli fark, zorbalık davranışının kasıtlı ve sürekli devam etmesidir (Işık, 2009: 28).

Okulda gruplar arasında meydana gelen saldırgan davranışları tanımlamak için kullanılan akran zorbalığı ile ilgili ilk çalışmalar Dan Olweus tarafından 1970 yıllarında Norveç’ te başlatılmıştır (Olweus 1993: 140). Çalışmaların yapıldığı ilk zamanlarda Olweus, akran zorbalığı kavramı yerine grup zorbalığı yani mobbing kelimesini kullanmıştır. İlerleyen zamanlarda yapılan yeni çalışmalarla birlikte akran zorbalığının bilinenin aksine yalnızca grup tarafından değil, tek bir kişi tarafından da yapıldığını göstermiştir (Olweus 1993: 140). Bu ifadeyi destekler nitelikte Seals ve Young (2003: 739) yaptıkları çalışmada zorba davranışlar sergileyen öğrencilerin %62.5’ grupta, %37.5’ i ise tek başına zorba davranışlar sergilediğini ifade etmişlerdir. Çalışmalar arttıkça Olweus zaman içerisinde grup zorbalığı kavramı yeterince geniş bir anlam ifade etmediğini düşünerek zorbalık yani bullying kavramı şeklinde ifade etmeye başlamıştır (Olweus, 1994: 1173).

Zorbalığı hem grup tarafından hem de tek başına yapılan bir davranış olarak ele alan Olweus (1993: 430), bu kavramı bir ya da daha çok öğrencinin kendilerinden güçsüz gördüğü öğrenci veya öğrencilere istedik yönde ve tekrarlayan bir şekilde olumsuz davranışlar sergilemesi şeklinde tanımlamıştır. Olweus (1999: 175), açığa çıkan herhangi bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için mutlaka saldırganlık barındırması, tekrarlanır nitelikte olması ve taraflar arasında bariz bir güç dengesizliğinin bulunması gerektiğini ifade etmiştir.

Olweus tarafından yapılan çalışmalar neticesinde akran zorbalığı kavramı dünya çapında kabul görmüş bir olgu haline gelmiştir. Dünya genelinde ele alınan ve oldukça önemli kabul edilen zorbalık davranışı ülkemizde gün geçtikçe artmakta ve daha fazla

araştırılan bir sorun haline gelmektedir. Literatür incelendiğinde akran zorbalığı kavramı ile ilgili çeşitli tanımlamalar ile karşılaşmaktadır.

Türk Dil Kurumu (1998: 2519) tarafından zorbalık, müstebitlik, gücünü kullanıp diğerlerine güç gösterisinde bulunma ve hakkını gasp etme şeklinde tanımlanmaktadır. Zorba davranışlara hayatın neredeyse her alanında rastlanılmakta ancak daha çok okullarda ve öğrenci gruplarında açığa çıkmaktadır. Bu duruma rağmen okul ortamlarında meydana gelen zorba davranışların yıllarca göz ardı edildiği gözlenmektedir (Smith ve Sharp, 1994: 4).

Eliot (1992:73) zorbalık davranışını, bir kişinin bir gruba veya bir grubun bir kişiye yönelik yaptığı yıldırıcı, küçük düşürücü olumsuz davranış ve saldırganlıklar şeklinde ifade etmiştir. Zorbalık ile ilgili yapılan farklı çalışmaları incelemesi sonucunda Pişkin (2002: 536) zorbalığı, bir veya daha çok öğrenci tarafından kendilerinden güçsüz görünen öğrencilere yönelik kasıtlı ve tekrarlayıcı bir biçimde yapılan saldırganlıklar olarak tanımlamaktadır. Roland (1989: 21) zorbalığı, kendi haklarını gözetemeyen ve diğer öğrencilerden daha güçsüz kabul edilen kişi veya kişilere uygulanan uzun süreli ve tekrarlayıcı şiddet türü olarak tanımlamıştır. Peterson ve Rigby (1999: 485) zorbalık kavramını bir grup ve bireyin kendinden güçsüz buldukları herhangi birine yönelik sebepsiz bir şekilde, istedik yönde zarar verici davranışlarda bulunması şeklinde ifade etmiştir. Bu zarar verici davranışlardan bazıları vurma, kızma, küfür etme, küçük düşürme, dışlama, korkutma ve yumruk atma şeklinde açığa çıkmaktadır.

Birlikte vakit geçiren ve gruplaşmış olan öğrencilerin birbirlerini olumsuz yönde etkileyip diğer arkadaş gruplarına nedenli veya nedeniz bir biçimde sözel, fiziksel ve dışlama şeklinde tehditlerde bulunma ve bu olumsuz durumları zaman içerisinde sürekli tekrar etmesi (Tani vd., 2003: 133); var olan gruplar arasında bir veya birden fazla grubun diğer grup veya gruplara yönelik devamlı bir şekilde güç uygulaması ve zarar verici davranışlar sergilemesi (Güvenir, 2004: 19); kendini savunamayan ve güç gösteremeyen bir veya birden fazla öğrenciye güç gösterilerinde bulunma veya saldırganca davranışlar sergilenmesi (Schuster, 1999: 179); okul ortamında diğerlerinden daha güçlü veya popüler görünen öğrenci ya da öğrencilerin kendisini koruyamayacak durumda olan diğer öğrencilere yönelik sergiledikleri fiziksel, psikolojik ve sözel davranışlarla diğer öğrencileri yıldırmaya yönelik yapılan saldırganca davranışlar (Besag, 1989: 92) şeklinde tanımlamalar yapılmaktadır. Yapılan tüm bu tanımlamalar sonucu zorba ve mağdur

arasında önemli düzeyde güç dengesizliğinin olduğu ve zorba davranışların bir seferliğe mahsus olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Genel olarak bir saldırganlık türü olarak ele alınan akran zorbalığı davranışı, tam olarak bir saldırganlık davranışı olarak ele alınmamaktadır. Zorba davranışlar bazen tek bir kişiye yönelik bazen de gruba yönelik olarak açığa çıkmaktadır. Literatür incelendiğinde zorba davranışlar sergileyen kişilere zorba, bu davranışlara maruz kalan kişilere kurban, hem zorbalık yapan hem de zorbalığa maruz kalan kişilere ise zorba-kurban denilmektedir (Işık, 2009).

Zorba öğrenciler incelendiği zaman erken yaşta sigara kullanımına başlama, devlet ve kişisel mallara isteyerek zarar verme, okulda başarısız bir öğrenci niteliği taşıma, olumsuz olarak tanınan arkadaş gruplarına dâhil olma ve çok fazla devamsızlık yapma gibi ortak özelliklere sahip oldukları gözlenmektedir. Genel olarak zorba diye tanımlanan öğrencilerin de hayatlarının bir döneminde zorbalığa maruz kaldıkları gözlenmektedir. Aile tarafında yeterince destek ve ilgi görmemekte olup aileleriyle uyumsuz tavırlara sahip olmaktadır. Kurban öğrencilere kıyaslandığı zaman onlardan daha güçlü olmalarından ötür kurbanların her türlü şiddeti hak ettikleri düşüncesine sahip olup daha fazla zorbalık yapmaktadırlar (Ögel, Tarı ve Yılmazçetin Eke, 2005). Olweus (1993: 431), zorbaları olaya dâhil olmayan veya başlatmayan, yalnızca uzaktan izleyip haz alan pasif zorbalar ve olayın içerisinde bulunup karışıklıklar çıkarmaktan haz alan aktif zorbalar olarak ikiye ayırmaktadır. Şiddetten hoşlanan zorbalar çoğu zaman kendilerini kontrol etmekte zorluklar yaşamaktadır. Şiddet gösterdikleri kurbanların neler hissettiği ile pek ilgilenmeyip empati kurmaktan uzak olan zorbalar küçük hadiseler karşısında dahi öfkelenmektedir (Gökler, 2007: 516). Zorba öğrenciler incelendiğinde çoğunun yeme bozukluklarına sahip olduğu, günün büyük bir bölümünde depresif tavırlar sergilediği, tekrarlayan intihar düşüncelerinin olduğu ve madde bağımlısı oldukları gözlenmektedir (Çayırdağ, 2006: 24).

Zorbalık davranışı sergileyenler kendi istekleri ile zorba davranışlar sergilerken, kurban rolünde olanlar kendi isteği dışında kurban rolüne bürünmekte ve kendilerine biçilmiş rolü oynamak zorunda kalmaktadırlar. Zorbalık davranışını kendi isteğiyle gerçekleştiren kişiye zorba denmektedir. Zorbanın saldırıyı başlatmasından sonra zorbadan daha aktif bir şekilde sürece dâhil olan kişiye zorba asistanı denmektedir. Zorba davranışları sergileyen grupta yer alıp diğerlerinden daha pasif olan kişiye zorba

destekçisi denmektedir. Zorba davranışlara maruz kalan ve saldırıya uğrayan kişilere mağdur veya kurban denmektedir. Zorba davranışların bir an önce kesilmesi ve bu davranışları sergileyenlere engel olmaya çalışan kişilere kurban savunucusu denmektedir. Zorbalık davranışları başladıktan sonra hiçbir şekilde sürece dâhil olmayıp izleyen kişilere dışarıda kalan veya izleyici denmektedir (Güvenir, 2004: 22).

Zorbalık davranışına maruz kalan kurbanlar kendilerini savunma konusunda başarı gösterememektedir. Mağdur öğrenciler çoğunlukla zayıf, kısa boylu, güçsüz kişilerden oluşmaktadır. Zorba davranışlarda kurbanlar her seferinde daha fazla güç kaybederken zorbalılar çok daha fazla güçlenmektedir (Craig ve Pepler 2007: 89). Literatür incelendiğinde zorba ve kurbanların çoğunlukla erkek öğrenciler olduğu gözlenmektedir. Özellikle fiziksel saldırganlık türünde erkekler çok daha fazla zorbalık davranışı sergilerken sözel saldırganlıkta her iki cinsiyette de saldırganlık söz konusu olmaktadır (Aktaş ve Güvenç, 2006: 236).

Zorba öğrenciler tarafından sürekli olarak saldırıya maruz kalan mağdur veya kurban olarak tanımlanan öğrenciler genel olarak karamsar, içe kapanık, yalnızlıktan hoşlanan ve düşük özgüvene sahip öğrenciler olmaktadır (Ögel, Tarı ve Yılmazçetin Eke, 2005: 19). Utangaç, sosyal ilişkilerde problem yaşayan mağdurlar maruz kaldığı zorba davranışları arkadaşları, öğretmenleri ve aileleri ile paylaşma konusunda sıkıntılar yaşamakta olup bunların açığa çıkmasını zorlaştırmaktadır (Satan, 2006). Zorbalığa maruz kalan kurbanlar yaşadıklarını kimseye anlatmak istemezler çünkü dışarıdan birinin kendisine fayda sağlayamayacağı düşüncesine sahiptirler. Okul ortamında hem zorba hem de kurbanların akademik olarak daha düşük başarı sergiledikleri gözlenmektedir. (Delara, 2012: 300).

Literatür incelendiğinde agresif ve pasif olmak üzere iki tür kurban olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Pasif kurbanlar kendini savunamayan, her zaman sessiz kalan, fiziksel olarak güçsüz olan, endişeli, öz saygıları düşük bireylerdir. Agresif kurban ise kolay öfkelenen, karşı saldırıda bulunan, başa çıkılması güç öğrencilerdir (Matsuda, 2000: 164).

Olweus (1993: 433), sözel, fiziksel ve sosyal dışlama olmak üzere üç tür zorbalık davranışı olduğunu belirtmektedir. Bu davranışlardan fiziksel ve sözel zorbalıklar doğrudan zorbalık; sosyal dışlama ise dolaylı zorbalık olarak ifade edilmektedir.

1.2.1. Akran Zorbalığı Türleri

Akran zorbalığı genel olarak iki gruptan oluşur. Bunlardan ilki doğrudan yani fiziksel ve sözel zorbalık olan itme, yumruk atma, tekme atma, lakap takma ve alay etme gibi davranışlardır. Diğer bir zorbalık türü ise dolaylı zorbalık, yani ilişkisel ve sosyal dışlama, dedikodu yapma, arkadaşlık yapamama gibi davranışlardır. Zorbalığa maruz kalan kurban öğrenciler, dikkatlerini devamlı olarak derslerinden çok, zorbaların hedefi olmaktan nasıl kaçacakları konusuna yönelttiklerinden okuldaki başarılarında düşüşler gözlenmektedir (Furniss, 2000: 13). Ayrıca zorbalığa maruz kalmanın sonucuyla öğrencilerin okula devam durumunda bir azalmanın olduğu görülebilmektedir. Doğrudan zorbalıkta kurban zorbalığın kim tarafından yapıldığını bilir ancak dolaylı zorbalıkta zorbanın kim olduğu tam bilinmemektedir. Çünkü kurban veya kurbanlar bazen tüm sınıf tarafından dolaylı zorbalığa maruz kalabilmektedir (Furniss, 2000: 17). Zorbalık davranışını sergileyen öğrenci, kendisi saldırmak ve rahatsız etmek yerine çevresindekileri ve diğer öğrencileri kullanıp söylenti yaymakta ve sosyal ortamlardan dışlama davranışı sergilemektedir. Her iki zorba davranışın temelinde karşıdaki kişiye bilerek rahatsızlık verme, küçük düşürme, zarar verme ve kötü davranışlar sergileme yer almaktadır (Smith, 1993: 112).

Literatür incelendiğinde akran zorbalığında yer alan doğrudan zorbalık davranışı daha çok erkek bireyler tarafında kullanıldığı sonucuna ulaşılmış olup; dolaylı zorbalıkta ise daha çok aynı cinsiyet grupları arasında zorba davranışların olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Pişkin, 2002: 537).

Mynard ve Joseph (2000: 171) zorbalık türlerini sınıflandırırken fiziksel, sözel, ilişkisel ve kişisel eşyalara zarar verme olmak üzere 4 kategori şeklinde açıklamaktadır. Kişisel eşyalara saldırı türünde mağdurun şahsi eşyalarını tahrip etme, izinsiz kullanma ve çalma gibi davranışlar yer almaktadır. Pişkin (2005: 364) zorbalık türlerini sınıflandırırken fiziksel, sözel, ilişkisel, kişisel eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık olmak üzere 5'e ayırmaktadır. Cinsel zorbalık türünde mağdura hoş gitmeyen cinsel şakalar yapma, zorla öpmeye ve dokunmaya çalışma gibi davranışlar yer almaktadır.

1.2.1.1. Sözel Zorbalık

Akran zorbalığında en sık karşılaşılan zorbalık türü sözel zorbalıktır. Okullarda öğrenciler arasında en sık görülen zorbalık türü olarak görülmektedir (Bilgin, 2007: 7).

Sözel zorbalık davranışı öğrencilerin birbirlerine lakap takma, dalga geçme, alay etme ve sataşması şeklinde açığa çıkmaktadır. Bu davranışlar dışında sözel zorbalık kavramına dâhil olan daha tehlikeli davranışlar da bulunmaktadır. Cinsel yönelimle dalga geçme, telefonla tehdit etme ve başkasına zarar vermesi için telkinde bulunma gibi davranışlar örnek olarak verilebilmektedir (Totan, 2008: 194). Sözel zorbalık davranışı, fiziksel zorbalıktan daha zor fark edilmekte olup kişilerin hayatı üzerinde uzun vadede büyük olumsuzluklara neden olabilmektedir (Gökler, 2007: 517).

Güvenir (2004: 20), sözel zorbalığı sistemli bir şekilde, herhangi bir öğrenciye yönelik psikolojik ve sosyal gelişimini, ruhsal sağlığını bozan olumsuz yargılar, söylemler ve davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bedensel özelliklerle dalga geçme, dış görünüş ile alay etme, konuşma tarzı veya şive ile dalga geçme, ad ve soyadı ile alay etme, anne baba adı ile dalga geçme, lakap takma ve küfür etme gibi davranışlar örnek verilebilmektedir.

1.2.1.2. Fiziksel Zorbalık

Okullarda gözlenen akran zorbalığı davranışlarında sözel zorbalıktan sonra en fazla açığa çıkan zorbalık türü fiziksel zorbalıktır (Bilgin, 2007: 8). Fiziksel zorbalık davranışlarından en fazla gözlenenler vurma, itme, çelme takma, saç çekme ve tükürme örnek gösterilmektedir. Bu eylemlerin dışında daha ciddi olan ve dikkat edilmesi gereken silahla tehdit etme, mala zarar verme, hırsızlık gibi davranışlar da yer almaktadır (Çinkır ve Karaman Kepenekçi, 2003: 239).

Güvenir (2004: 20) fiziksel zorbalığı, güçsüz öğrencilerin acı çekmesine, yara almasına ve daha da ilerisi hayatını kaybetmesine sebep olacak, isteyerek yapılan her türlü saldırganlık olarak tanımlamaktadır. Bu davranışlara kulak çekme, sivri cisimler batırma, ısırma, omuz atma, tokat, yumruk atma, ateşli silahlarla saldırma davranışları örnek olarak verilebilmektedir.

1.2.1.3. Sosyal Yalıtım, Dışlama ve İlişkisel Zorbalık

Herhangi bir öğrenciyi isteyerek yalnızlığa mahkum etme ve diğer öğrencileri de bu yönde teşvik etme, yapılan etkinliklere davet etmeme, haber vermeme ve yok sayma gibi davranışları barındırması şeklinde tanımlanmaktadır. Zorbalar tarafından mağdur öğrencilerin dışlanması, başkaları tarafından da dışlanmasını sağlama, mağdur öğrenciyle iletişim kuran kişilere de zorbalık yapılması şekillerinde de açığa çıkmaktadır (Güvenir,

2004: 21). Sosyal dışlanma türü zorbalığa dedikodu yapma, utandırma, aptal muamelesi yapma, söylentiler yayma, gruptan dışlama, ırkçılık yapma, mağduru toplum içinde küçük düşürme ve sürekli öğretmene şikâyet etme gibi davranışlar örnek gösterilebilmektedir. Sosyal yalıtım ve dışlanma türü zorbalığa kız öğrencilerin daha fazla maruz kaldığı gözlenmektedir (Çayırdağ, 2006: 33).

1.2.1.3. Sanal Zorbalık

Öğrenciler arasında meydana gelen sanal zorbalık davranışı diğer zorbalık türlerinden daha yeni bir zorbalık türüdür (Genç, 2007: 18). Sanal zorbalık, internetin gelişim göstermesi nedeniyle evlerinde internete ulaşan öğrencilerin diğer öğrencilere bu yolla baskı yapması şeklinde meydana gelmektedir. Okul dışında yaşanmasına rağmen diğer zorbalık türleri gibi okul yaşamı üzerine olumsuz etkiler bırakmaktadır (Newton, 2004: 69). Sanal zorbalık davranışı öğrenciler arasında daha çok lise döneminde meydana gelmekte olup sosyal medya araçları üzerinden daha fazla gerçekleşmektedir. Zorbalar, kurbanı ait olan fotoğrafları, mesajları ve videoları ele geçirip okul ortamında bunları yaymakla tehdit etmekte veya yayarak kurbanı karşı zorbaca davranışlar sergilemektedir. Sanal zorbalık yapan öğrenciler çoğu zaman kimliklerini gizli tutma eğilimi göstermelerinden ötürü bu zorbaları tespit etmek zorlaşmaktadır. Bu sebepten ötürü okulda bulunan öğrencilerden herhangi biri sanal zorba olabilmektedir (Genç, 2007: 21).

1.2.2. Akran Zorbalığı Nedenleri

Zorbalık nedenleri incelendiğinde zorbalığa neden olacak bir veya birden fazla neden olduğu gözlenmektedir (Cradio Martinez, 2014: 66). Bu nedenlerden bazıları maddi durum, cinsiyet, dış görünüş, etnik köken, okul iklimi, yerleşim yeri şeklinde sıralanabilmektedir (Satan, 2011: 59). Okullarda meydana gelen zorbalık davranışı öğretmen ve yöneticiler tarafından tam olarak anlaşılamayıp detaylarının bilinmemesinden ötürü öğrencileri ne düzeyde etkilediği, nasıl sonuçlar doğuracağı ve etkili müdahale yöntemleri konularında eksiklikler yaşanmaktadır (Kartal ve Bilgin, 2009: 548). Akran zorbalığına etkili müdahale edebilmek için öncelikle davranışsal, sosyal ve psikolojik sebepleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir (Totan, 2007: 196). Genel olarak akranlar arasında meydana gelen zorbalık davranışlarının iki nedeni bulunmaktadır. Bireyden kaynaklanan psikolojik ve fiziksel nedenler; birey dışında meydana gelen aile ve okul temelli nedenler olarak sıralanmaktadır (Koç, 2007: 35).

1.2.2.1. Bireysel Nedenler

Zorba davranışların meydana gelmesinde etkili olan bireysel nedenler psikolojik ve fiziksel nedenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu nedenlerden ilki psikolojik nedenler olmaktadır. Genetik faktörler insan yaşamı üzerine oldukça etkili faktör olarak kabul edilmektedir. Doğuştan itibaren bazı çocukların saldırgan ve agresif olmasına, bazı çocukların da daha uysal ve itaatkar olmasına neden olmaktadır. Bunlara rağmen yalnızca genetik faktörler bireyin yaşamını şekillendiren bir etmen olmamaktadır. Bir çocuğun zorba veya kurban rolüne girmesinde tek başına genetik faktör etki etmemektedir. Genetik olarak saldırgan bir çocuğun zorba davranışlar sergilemesinde ailesi ve çevresinden gördükleri etkili olabilmektedir. Aynı şekilde daha uysal bir kişiliği sahip bireyin kurban rolüne bürünmesinde ailesinin koruyucu tavrı etkili olabilmektedir (Berger, 2007: 96). Kumpulainen, Räsänen ve Puura (2001: 107) yaptığı çalışmada zorba veya kurban rolünde olan bireylerin her iki role sahip olmayan öğrencilere göre psikolojik olarak daha fazla sorunlar yaşadığı, tedavi alma eğilimlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tek başına genetik ve psikolojik nedenlerin zorba veya kurban davranışlarına neden olmadığını, bunlara ek olarak aile ve çevre faktörünün de oldukça etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Zorba davranışların meydana gelmesinde etkili olan bireysel nedenlerden bir diğer de fiziksel nedenlerdir. Kartal ve Bilgin (2012: 33) yapmış oldukları çalışmada akran zorbalığında zorbanın genellikle daha kuvvetli ve büyük bir bedene sahip olduğunu, kurbanın ise daha zayıf ve çelimsiz olduğunu ifade etmektedir.

1.2.2.2. Ailesel Nedenler

Gündelik yaşamda açığa çıkan bireysel veya toplumsal çatışmalar, yalnızca çatışmalara dâhil olan yetişkinleri değil aynı zamanda çocukları da önemli bir biçimde etkilemektedir. Aile çerisinde veya dâhil olduğu sosyal çevrede herhangi bir şiddete maruz kalmış çocuklar okul ortamında akranları ile çeşitli problemler yaşayabilmekte ve kendisine yapılanları akranlarına uygulayıp zorba davranışlar sergileyebilmektedir (Seyitoğlu ve Gül, 2016: 68). Bu sebepten ötürü okul ve çevresinde meydana gelen akran zorbalığının engellenmesi ve kontrol altına alınmasında aile oldukça önemli bir faktör olmaktadır (Eşkisü, 2014: 495).

Literatür incelendiğinde kız öğrencilerden zorbalık davranışı sergileyenlerin genel olarak babaları ile problem yaşadığını, ebeveynlerin öğrenciye karşı olumsuz tutumlar sergilediğini ifade etmektedir. Kurban rolünde olan kız öğrencilerde ise ebeveynlerin ilgisiz olduğu, çocuklara karşı herhangi bir destekte bulunmama, kullanılan disiplin yöntemlerinde tutarsızlıkların olduğu, birbirlerine karşı empati düzeyinin düşük olduğu, aile içi şiddetin oldukça fazla olduğunu, ekonomik olarak düşük düzeyin olduğu, aile üyelerinin birbirlerine karşı sevgi ve merhametlerinin olmaması sonuçlarına ulaşılmıştır (Pontzer, 2009: 266).

Okulda veya başka bir yerde zorba davranışlar sergileyen öğrencilerin aileleri, çocuk yetiştirirken otoriter ve baskıcı tutumlar sergilemelerinden ötürü çocuğa karşı tahammülsüz olup her hatasında öfke ve şiddetle karşılık vermektedir. Bu şekilde bir yaklaşıma maruz kalan çocuklar gücün ve öfkenin oldukça önemli olduğu düşüncesine kapılıp her türlü probleminin çözümünde güce ve şiddete başvurup problem olmadığı zamanlarda gücünü gösterip bulunduğu ortama hâkim olmak için zorba davranışlar sergilemektedir. (Besag, 1993). Akran zorbalığında aile oldukça önemli bir kavram olup göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Aile içi ilişkiler, ebeveynlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı yaklaşım tarzları, çocuk eğitiminde kullanılan anne baba tutumları, aile içinde var olan iletişim miktarı ve türü akran zorbalığı üzerine oldukça etkili olup önemli bir belirleyici ve etkili bir faktör olmaktadır (Ekşisu, 2014: 497).

1.2.2.3. Çevresel Nedenler

Çocukların zorba davranışlar sergilemesi ve şiddete meyilli olmasında çevresel nedenler oldukça önem arz etmektedir. Televizyonda izlenen şeyler, okunan kitaplar, ilgilenilen görseller çocukların şiddet eğiliminde artışlar meydana getirmekte olup zorba davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır (İrfaner, 2009:27). Kuntsche vd. (2006: 114) yaptıkları çalışma sonucunda çok fazla televizyon izleyen öğrencilerde vurma, itme, söylenti çıkarma ve lakap takma gibi davranışların daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir şekilde Kırbaş vd (2007: 179), lise öğrencileri üzerine yapılan araştırmada çok fazla televizyon izleme sonucunda etkilenmenin ve özenmenin arttığı, televizyondaki kişilerin hayatını taklit etme çabası sonucunda zorba davranışların arttığı gözlenmektedir. Televizyon ile birlikte öğrencilerin zorba davranışlarında artışa neden olan bir diğer faktör de bilgisayar oyunları olmaktadır. Hayatın her alanında aktif bir şekilde kullanılmakta olan bilgisayarlar, internetin gelişimi ile birlikte daha da

yaygınlaşmaktadır. Oyunlarda genelde şiddet ve savaş içerikleri yer almakta, öldürme, ateş etme, vurma eylemleri bulunmakta olup bu faktörler şiddet davranışlarını tetiklemektedir (Zorlu, 2016: 25).

1.2.2.4. Okul ve Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler

Öğretmenlerin okulda meydana gelen zorba davranışlarına karşı tutarsız tavır sergilemesi, bazı öğretmenlerin çok sert tepki gösterirken bazılarının da görmezden gelmesi akran zorbalığı davranışını arttırmaktadır. Zorba davranışları sergileyen öğrenciler, bu davranışları sergilerken sessiz kalan öğretmenlerin yanında davranış sıklığını arttırırken tepki gösterecek öğretmenlerin yanında sakın kalmaya çalışmaktadır. Bu tutarsız davranışlar zorba davranışları arttırdığı gibi kurban sayısında da artışa neden olmaktadır (Ural ve Özteke, 2010: 92). Okulda görev yapan öğretmen ve yöneticiler tarafında gerekli tedbirlerin alınmaması zorba davranışların sonunda bir yaptırım olmadığı algısı oluşturup zorba sayısının artmasına ve kurbanların da sıranın kendilerine gelmesini beklemesine neden olmaktadır (Tezcan, 2015: 76). Zorba davranışlara tanıklık edip bu davranışları engellemeye çalışan öğrenciler yüksek özgüvene sahip olup okulda hedeflenen olumlu okul ikliminin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Karşılaştığı zorbalık anında herhangi bir müdahalede bulunmayıp yüz çeviren, yeri geldiğinde zorba davranışlar sergileyen öğrenciler sınıfın düzenin bozulmasına neden olup zorbaca davranışların artmasına ve yaygınlaşmasına sebebiyet vermektedir (Eşkisu, 2014: 498).

1.2.2.5. Akran İlişkilerinden Kaynaklanan Nedenler

Öğrencilerin zorba davranışlar sergilemesi veya kurban rolünde olmasında ailenin etkisi kadar arkadaşlar da etkili olmaktadır (Yen vd., 2013: 267). Öğrencilerin gelişimleri üzerinde etkisi olan, kişiliğinin gelişiminde önemli bir yer tutan gruplar akran grubu olarak adlandırılmaktadır (Tezcan, 1985: 116). Okul çağındaki çocuklar akranlar ile etkileşim ve iletişimde ailelerine göre daha rahat olup kendilerini daha kolay ifade etmektedirler. Bu durum ergenlikte daha çok açığa çıkmaktadır. Öğrenci hayatının merkezine aileden ziyade akranları almakta ve onlarla birlikte yaşamını şekillendirmektedir (Zorlu, 2016: 27). Aileyle kıyaslandığı zaman akranları arasında öğrenciler kendini daha kolay ifade edip kendini daha rahat hissetmektedir. Akranları ile vakit geçirme eğilimde olan bireyler gruplara girme isteği göstermekte ve bazen gruplarda dışlanabilmektedir. Bireylerin sağlıklı bir gelişim gösterip kişiliklerini

oluşturması için akranları tarafından kabul görmesi oldukça önemli kabul edilmektedir (Alkaya Ayaz ve Avşar, 2017: 187).

1.2.3. Akran Zorbalığını Etkileyen Faktörler

Literatür incelendiğinde zorbalık davranışını tetikleyen ve zorba davranışlara etki eden birçok faktör olduğu gözlenmektedir. Bu faktörlerden bazıları cinsiyet, yaş, mekân, aile durumu ve okul başarısı şeklinde sıralanmaktadır.

1.2.3.1. Cinsiyet Faktörü

Literatür incelendiğinde cinsiyet faktörü bakımından farklı araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalar incelendiğinde zorba davranışların erkek öğrenciler tarafından daha fazla yapıldığı gözlenmektedir (Arslan, 2008: 33). Kavşut (2009: 76), yaptığı bir araştırmada bu sonucun aksine zorba davranışların kız çocukları tarafından daha fazla yapıldığını belirtmiştir. Erkek öğrenciler akranlarına yönelik zorba davranışları hem erkek öğrencilere yönelik he de kız öğrencilere yönelik sergilerken kız öğrenciler ağırlıklı olarak kız öğrencilere yönelik zorba davranışlar sergilemektedir (Olweus, 1993: 432). Cinsiyete göre meydana gelen zorbalık türünde değişiklikler olmaktadır. Erkek öğrenciler daha çok fiziksel zorbalık türünü kullanırken kız öğrenciler ağırlıklı olarak sözel ve ilişkisel zorbalık türlerini kullanmaktadır. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Yılmaz, 2011: 651).

1.2.3.2. Yaş Faktörü

Akran zorbalığında en önemli etki unsurlarının başında yaş faktörü gelmektedir. Yaşın büyümesiyle birlikte artan kas ve güç nedeniyle fiziksel zorbalık davranışlarında artışlar meydana gelmektedir. Bu sebepten ötürü en fazla akran zorbalığına maruz kalınan dönem ilkokul dönemi olmaktadır (Kartal, 2009: 156). Bu ifadeyi destekler nitelikte Olweus (1995: 198), ilkokul dönemini zorbalığa en fazla maruz kalınan dönem olarak belirtmektedir. Henüz okula başlayan öğrencilerin sosyal çevre edinmemeleri ve üst sınıflara göre daha güçsüz olmaları, yoğun bir şekilde zorbalığa maruz kalmalarına neden olmaktadır. Zorba davranışların en fazla sergilendiği dönem ise okulların son sınıflarına denk gelmektedir. Son sınıfa gelen öğrenciler okulun yaşça en büyük öğrencileri olmalarından dolayı yaşça daha küçük ve güçsüz olan alt sınıflar karşı yoğun bir şekilde zorba davranışlar sergilemektedir. Yaşın büyümesiyle birlikte erkeklerin zorba

davranış sergileme düzeyi artış gösterirken kız öğrencilerde bu düzey azalmaktadır (Rigby, 1997: 203).

1.2.3.3. Akran Zorbalığı Davranışının Yapıldığı Yer

Literatür incelendiğinde zorbalığın farklı şekil, zaman ve ortamlara ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal yalıtım türü zorbalık dışında diğer zorbalık türleri daha çok sınıf içerisinde, daha sonra okul bahçesinde meydana gelmektedir. Zorba davranışlar en fazla okullarda görülmesine rağmen yalnızca okullarda değil, okul çevresinde, mahalle aralarına ve evde de görülmektedir (Kartal, 2009: 157).

1.2.3.4. Okul Başarı Düzeyi

Öğrencilerin akademik başarıları davranışları üzerine etki etmekte olup akademik başarı düzeyi düşük olan öğrenciler daha fazla zorba davranışlar sergilemektedir. Okullarda akademik başarıları yüksek olan öğrencilere yönelik zorba davranışlara da rastlanmaktadır. Akademik başarının düşük olması birçok probleme neden olduğu gibi zorba davranış sergileme üzerine de etki etmektedir. Akademik başarının düşük olması zorbalığı artırdığı gibi aynı zamanda başarısızlık neticesinde oluşabilecek içe kapanıklık durumunda bu bireyler zorbalığa da maruz kalabilmektedir (Genç, 2007: 23).

Günümüz problemlerinin en büyüklerinden olan ve okullarda giderek artan akran zorbalığı öğrenci başarısı üzerine etki etmektedir. Zorbalık yapan ve zorbalığa maruz kalan öğrenci akademik olarak başarısızlık yaşayabilmektedir. Zorba davranışlar neticesinde öğrencilerin motivasyonunda ve ilgisinde düşüşler açığa çıkabilmektedir. Sürekli olarak zorbalığa maruz kalan öğrenciler okul derslerine odaklanmakta güçlük yaşayabilmekte, zorbalığa uğramamak için okuldan kaçma davranışı sergilemekte olduğu gözlenmektedir. Bu sebeplerden ötürü öğrencilerin başarısı düşüş gösterebilmektedir (Hamurcu, 2020: 5). Ayrıca zorbalığa maruz kalan öğrenciler ciddi şekilde özgüven problemleri yaşamakta olup bu sebepten ötürü okul başarısında düşüşler de açığa çıkmaktadır. Zorba davranışlar sergileyen öğrenciler ise sürekli disiplin problemleri yaşayıp derslere ilgi gösterme konusunda sorunlar yaşayabilmektedir. Böylece zorbanın -akademik başarısında ciddi düşüşler meydana gelebilmektedir (Rigby, 2003: 587).

1.2.3.5. Aile Faktörü

Akran zorbalığının açığa çıkması üzerine aile durumu oldukça önemli olmaktadır. Hem zorba hem de kurban olma durumunu aile oldukça fazla etkilemektedir. Ebeveynleri

boşanmış olan çocuklarda zorba davranışlar, birlikte olan ebeveynlerin çocuklarına göre daha fazla görülmektedir. Zorba davranış sergileyen çocukların ailelerinde aile içi şiddet ve geçimsizlikler olduğu görülmektedir (Genç, 2007: 24). Zorba davranışların önemli bir nedeni anne baba tutumları olarak gözlenmektedir. Zorbalık davranışını arttıran önemli bir husus da sessiz şiddet olarak adlandırılan soğuk, reddedici ebeveyn yaklaşımı olarak gözlenmektedir (Olweus, 1980: 653). Ayrıca ailede şiddete uğrayan çocuklar okullarda akranlarına karşı oldukça fazla zorbalık sergilemektedir (Espelage ve ark 2000: 330).

Çocuklarına karşı ilgisiz, tutarsız, reddedici ve otoriter tutum sergileyen ebeveynlerin davranışları sonucu zorba davranışlarda artış meydana gelmektedir. Bununla birlikte çocuklarının temel ihtiyaçlarının karşılanmaması da zorbalığı arttırmaktadır (Gökler, 2007: 518). Ailesi tarafından ihtiyaçları karşılanan, sevgiyle büyüyen, ekonomik olarak desteklenen, ebeveyn eğitim düzeyi yüksek olan çocuklarda zorba davranışlar daha az meydana gelmektedir. Ayrıca anne babasından herhangi biri veya her ikisi ölmüş çocuklarda zorba davranışlar daha fazla gözlenmektedir (Arslan, 2008: 34).

1.2.4. Türkiye’de Akran Zorbalığı Verileri

Yapılan araştırma sonuçları incelendiğinde Türkiye’de akran zorbalığının önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Kapçı (2004: 10), okullarda yaptığı çalışmada öğrencilerin %33’ sözel, %35’i fiziksel, %28’ ilişkisel ve %15’ i cinsel zorbalığa maruz kaldığı sonuçlarına ulaşmıştır. Pişkin ve Ayas (2005: 22), benzer veriler elde etmiş olup öğrencilerden %21 sözel, %20 fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Doğan ve Yağmur (2010: 34), yaptığı çalışma neticesinde ülkemizde öğrencilerden %31’i sözel, %24’ fiziksel ve %8’ i cinsel zorbalığa uğradıklarını belirtmiştir. Bilik’in (2019: 14) yaptığı çalışma sonuçları incelendiğinde erkek öğrencilerin %41’ ve kız öğrencilerin %47’ si akran zorbalığına maruz kalırken; erkeklerin %35’i ve kızların %27’ sinin zorba davranışlar sergilediği sonuçlarına ulaşılmaktadır. Tüm bu sonuçlar incelendiği zaman Türkiye’de akran zorbalığı ve zorbalığa maruz kalan öğrenci oranlarının ne kadar yüksek olduğu sonucuna ulaşılmakta olup zorbalık konusunun ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

1.3. ANNE BABA TUTUMLARI

Anne baba tutumları ele alınmadan önce aile ve tutum kavramları detaylı bir şekilde ele alınarak açıklanmıştır.

1.3.1. Aile

İnsanlık var olduğu günden beri varlığını koruyan aile yapısı, zamanla çeşitli formlar ve değişiklikler geçirmesine rağmen günümüzde dahi önemini korumakta olup toplumun en küçük yapı taşı haline gelmiştir. TDK (2011: 17), aile kavramını evlilik ve akrabalıklar sonucu meydana gelen, anne, baba ve çocuklardan oluşan toplumun en küçük yapısı şeklinde tanımlanmaktadır. Aile, çeşitli kan bağlarıyla birbirlerine bağlanan akrabaların oluşturduğu topluluk, kurumsal bir hal almış biyolojik ve sosyal yapı olarak tanımlanmaktadır (Apaydın, 2001: 326). Aile kavramı ile ilgili literatürde farklı tanımlamalar yer almaktadır. Gökçe (1976: 2) aileyi; anne, baba ve çocuktan oluşan, aile fertleri tarafından gerekli olan ekonomik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılandığı toplumsal birliktelik şeklinde tanımlanmaktadır. Olweus (1979: 164) aileyi, toplumsal birliktelikler neticesinde genişleme, cinselliğin kontrol edilip giderildiği, anne baba ve çocukların birbirlerine sıcak, samimi davrandığı ve içerisinde güven ve huzurun olduğu bir kurum olarak ifade etmektedir. Önal (2021: 24) aileyi, insan türünü devam etmesi için, sağlıklı toplumsal gelişimlerin yaşanabilmesi için, karşılıklı ilişkilerin daha sağlıklı hale gelmesi için, var olan kültürün sonraki nesillere aktarılabilmesi için gerekli olan toplumsal, psikolojik ve ekonomik sistemlerin bütünü şeklinde ifade etmektedir. Aile kurumu, içerisinde var olan üyelerin toplumsal, sosyal ve manevi olarak gelişim göstermeleri açısından önem arz etmekte olup deneyimler ve tecrübeler neticesinde daha sağlıklı bireylerin yetişmesine olanak sağlamaktadır. İnsanlık tarihi ile yaşıt olan aile tarih boyunca bireylerin iletişimleri yaşam şekillerini etkilemiş olup olumlu ilişkilerin kurulmasına yardımcı olmuştur (Gülerce, 2007: 93). Aile içerisinde kurulan olumlu ilişkiler ve sağlıklı iletişim becerileri neticesinde toplumun gelişimi desteklenmektedir. Bireyler içerisinde bulunduğu aileyi kendileri seçmemekte ve ailelerinde var olan sisteme göre hayatlarını devam ettirme gayreti içerisinde girmektedir (Sayın, 1990: 2).

Aile sabit bir sistem belirtmeyip insanlık tarihi boyunca kendini yenilemiş olup toplumsal süreç içerisinde varlığını devam ettirmiştir. Toplumsal yapı içerisinde var olan düzeni ve disiplini sağlayan aile diğer sistemlerin işleyişi ve devamı üzerine de etkili

olmaktadır. Doğumdan itibaren aile içerisinde var olan bireyler, bazı görev ve sorumluluklara sahip olup kendilerinden bu görev ve sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir (Karababa, 2019: 7). Bireyler bu görev ve sorumlulukları yeri ve zamanı gelince yaptıklarında özgüvenlerini geliştirip kişilik ve benliklerinin gelişimine destekte bulunmaktadır. Böylece toplumu şekillendiren ve düzene sokan, belli bir şekilde işlemlerini sağlayan ve aile üyelerince uyulmaya gayret gösterilen toplumsal yasa ve yasaklar meydana gelmektedir (Karakoyun, 2011: 14).

Aileler genel olarak içerisinde var olan üye sayılarına göre sınıflandırılmaktadır. Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aile ve diğer yakınların da dâhil olduğu geniş aileler şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca geçiş, tek ebeveyn ve kalabalık aileler gibi sistemler de yer almaktadır (Giddens, 2005: 76). Toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler, toplumun yapı taşı olan aileyi de etkilemektedir. Meydana gelen bu değişimler aileleri bazen olumlu yönde etkilerken bazen de olumsuz etkiler bırakmaktadır. Bu değişimlerden bazıları göç, savaş, teknolojik yenilikler ve kadınların iş hayatına girmesi şeklinde sıralanabilmektedir (Yaşar Ekici, 2014: 216).

Aile insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük bir öneme sahiptir. İnsanların açığa çıkan ihtiyaçların karşılanması, sosyalleşmesi, yeni becerileri geliştirmesi, sevmeyi, sevilmeyi, samimi duygular beslemeyi ilk olarak aileden öğrenmektedir. Bireyin gelişimi üzerine oldukça önemli etkiler barındıran aile zaman içerisinde bazı değişiklikler geçirmektedir (Ulutaş ve Özpınar, 2016: 329). Son yüzyılda teknolojik gelişmeler ve bireylerin toplumsallıktan bireyselliğe doğru hareketi neticesinde aileler geleneksel aileden çekirdek aileye doğru yönelmiştir. Türkiye’de aile yapısı incelendiğinde çekirdek aileye doğru bir yönelim söz konusu olmaktadır. Ancak akrabalık bağları hala gücünü korumakta olup aileler için toplumsal destek olarak var olmaktadır (Ulutaş ve Özpınar, 2016: 329).

Ailenin toplumsal yaşam ve bireysel yaşam üzerine oldukça fazla etkisi bulunmaktadır. Ailenin sahip olduğu önemli bir özellik de geçmişten gelmiş ve halen de var olan kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında köprü görevi görmesidir (Kır, 2011: 59). Genel olarak toplumda aile kurumuna karşı olumlu bir tutum söz konusu olup düzenli yaşam sürme, sevgi, saygı, kabul görme, aidiyet ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılama, neslin devamı ve ruhsal sağlığın korunması için aileye gereksinim duyulmaktadır (Turgut, 2019: 37). Çocuklar aile içerisinde gördüğü sevgi ve ilgi ile paralel olarak

çevresindeki diğer bireylere davranışlarını belirleyip toplum ve aile tarafından kendisinden beklenen uyumlu davranışları sergilemektedir. Kendisinden beklenen davranışları sergilemeyince bireyler, toplumdaki diğer insanlar ve aile üyeleriyle çatışmalar ve iletişim problemleri yaşamaktadır. Bu da toplumsal bozulmalara neden olmakta, toplumun refahı ve işlemesi için aile kurumunun öneminin göstermektedir (Yüksel, 2009: 155).

1.3.2. Tutum

Tutum kavramı, bireyi davranışı yapmaya hazırlayan, doğrudan gözlenebilmekle beraber davranışlarla da gözlenebilen yönelimler olarak tanımlanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1999: 343). Ayrıca zamanla oluşan duygu, düşünce ve davranışların bir bütün haline gelip açığa çıkmasını da ifade etmektedir (Cüceloğlu, 1996: 431). Bireylerin belli bir insana, gruba, nesneye veya olaya yönelik geliştirdikleri olumlu veya olumsuz duygu, düşünce ve davranışlar geliştirmesi şeklinde de tanımlanmaktadır (Budak, 2000: 13). Certel (2014: 15) tutum kavramını, yaşantılar sonucu elde edilen tecrübelerle meydana gelen, bireyin davranışlarında yönlendirmeler yapan, bireyin fizyolojik ve psikolojik olarak hazır olma durumu şeklinde ifade etmektedir. Tutum bireyin herhangi bir şeye yönelik geliştirdiği duygu, düşünce ve davranış olmasından ötürü kişiden kişiye değişiklik göstermekte olup dinamik bir süreç ifade etmektedir (Kağıtçıbaşı, 1979: 24). Tutum kendi içerisinde duygusal, davranışsal ve zihinsel öğeler barındırmaktadır. Bu öğeler birbiri ile işbirliği içerisinde olması gerekmektedir. Bu işbirliği neticesinde birey karşılaştığı herhangi bir şey hakkında nasıl tavır sergileyeceğini belirlemektedir. Sergilenen tutumlar yalnızca birey üzerinde değişikliklere neden olmamakta, bireyin temasta bulunduğu ve çevresinde bulunan kişiler üzerine de önemli etkiler meydana getirmektedir (İnceoğlu, 2010: 35).

1.3.3. Anne Baba Tutumları

Çocuklar hayata gözlerini açtıkları andan itibaren içinde yaşadığı toplum ile etkileşimlerde bulunup norm, değer ve davranış standartları edinirler. Çeşitli çevrelerce etkileşime giren çocuklar için en önemli etkileşim çevresi ailedir (Yılmaz, 2004: 19). Çocuğun doğumdan itibaren içerisinde bulunduğu ilk sosyal ortam olan aile ortamında edindiği sosyal tecrübeler neticesinde diğer insanlarla ilişkisi şekillenmekte ve davranışlarını düzenlemektedir. Çocuklar ailede meydana gelen tüm davranışları seyretmekte ve gördüğü davranışları kendi yaşamına yansıtmaktadır (Kasatura, 1998:

67). Aile çocuklar için vazgeçilmez, çocukların hayatlarının her alanında hayati öneme sahip bir olgudur. Çocuklar sahip oldukları iletişim becerilerini ilk olarak aileden öğrenirler. Anne babalar çocuklarını yetiştirirken büyük önem arz eden kültürel değerler, davranış kalıpları, yaklaşım tarzları, büyüyen ve gelişen çocuk için oldukça önemli olup gelişimlerini etkilemektedir (Yavuzer, 2007: 117).

Çocuğun tüm yaşamı boyunca sahip olacağı benliği, sosyal ve psikolojik kimliği, insanlarla ilişkisi ve iletişimi ilk olarak aile tarafından şekillenmektedir. Bu sebepten insan kişiliğinin oluşumunda aile ve ailenin sergilediği tutumlar oldukça önem arz etmektedir (Morgan, 1988: 17). Çocuğun içinde bulunduğu aile ortamının kalitesi, çocuğun dengeli ve uyum sağlayıcı bir kişiliğe sahip olması üzerinde oldukça etkilidir. Bu durum anne baba tutumlarının çocukların sağlıklı psikolojik ve sosyal gelişimleri açısından önemli olduğunu göstermektedir (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 2005: 97). Çocukların psikolojik, zihinsel ve sosyal olarak gelişimlerini yetiştirilme tarzı belirlemektedir. Çocuğa bakım veren kişinin tavrı ve tutumu bu yetiştirilme tarzını belirlemektedir. Çocuklar anne babalarından gördükleri davranışları hayatlarına yansıtma ve benimsenmelerinden dolayı ergenlikteki ve ileri yaşlarındaki davranışlarını da anne babanın sergilediği tutumlar belirlemektedir (Morgan, 1988: 17). Birçok araştırmacı tarafından incelenen anne baba tutumları konusu bireyin davranışları, gelişimi, öz güveni, deneyimleri ve okul başarısı üzerine etkili olmaktadır. Kişiliğin gelişimi, benliğin oluşumu ve duygusal olarak gelişimini şekillendiren anne baba tutumları son yıllarda daha fazla araştırmaya konu olmaktadır (Ceylan, 2017: 17).

Literatür incelendiğinde anne baba tutumları ile ilgili çeşitli tanımlara ulaşılmıştır. Anne baba tutumları, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme ve büyütme tarzları olarak tanımlanmaktadır. Bu tutumlar duyguların ifade edilmesi, empati kurma becerisi, topluma uyum sağlama, şefkat ve saygı, bağlanma tarzları gibi insan hayatı için önemli kavramları etkilemektedir (Yılmaz, 2000: 25). Anne baba tarafından çocuğa uygulanan ödül ve ceza yöntemleri, çocuklara karşı gösterilen sevginin niteliği, çocukların davranışlarının olumlu veya olumsuz olarak şekillenmesine sebep olmaktadır (Bülbül, 2014: 12). Anne babalar tarafından çocuklarını büyütme ve yetiştirme için başvurulan davranış şekilleri anne baba tutumlarını meydana getirmektedir (Akbaşı, 1988: 8). Doğdukları andan itibaren anne babalarını izleyip gözlemleyen çocuklar, gördükleri davranışları kendilerine göre benimserler. Bu sebepten ötürü çocuklarını yetiştiren anne ve babaların sergiledikleri

tutum ve davranışlar çocukların gelişimlerinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Özgüven, 2001: 36). Anne babalar içerisinde büyüdükleri toplum ve öğrendikleri kültürlerin sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir köprü görevi görmektedir. Anne babalar bu öğeleri yeni nesle aktarırken farklı davranış ve yaklaşımlar sergilemektedir. Bu yaklaşımlar anne baba tutumları olarak adlandırılmaktadır. Anne baba tutumları, çocukların gelişimi desteklemek ve iyi bir eğitim vermek amacıyla anne babanın sergilediği duygu, düşünce ve davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Baumrind vd., 2010: 176). Anne babanın çocuk yetiştirirken kullandığı, çocuğun hem fiziksel hem zihinsel hem de davranışsal olarak sağlıklı bir şekilde gelişimini desteklemek amacıyla verilen her türlü eğitim olarak tanımlanmaktadır (Kerr ve diğerleri, 2012: 1549). Darling ve Steinberg (1993: 493) anne baba tutumlarını, aile ortamında ebeveynler tarafından sarf edilen sözlerin, davranışların, kullanılan jest ve mimiklerin çocuk üzerine bıraktığı etkiler olarak tanımlamaktadır. Sergilenen anne baba tutumlarını etkisi tüm yaşam boyunca devam etmektedir. Çocuklar aileleri tarafından nasıl yetiştirilirse yetişkinliklerinde de büyük oranda öyle davranma eğilimi göstermektedir (Toksöz, 2010: 39).

Sergilenen anne baba tutumları toplumdan topluma, aileden aileye değişiklikler göstermekte olup tek bir kalıp olarak ele alınmamaktadır. Her anne babanın kendine göre yetiştirme tarzı, ceza ve ödül verme biçimi olmasından ötürü her ailenin kendine has bir tutumu olmaktadır (Erdim, 2019: 36). Her ailenin kendine özgü kullandığı kültürel faktörler bulunmaktadır. Bu kültürel faktörleri etkili bir şekilde kullanarak aileyi düzenleyen ebeveynler, oluşturdukları olumlu ev ortamı ile çocukların güçlü ve etkili bir kişiliğe sahip olması, sağlam bir kimlik geliştirmesi ve güven içerisinde hissetmesine olanak sağlamaktadır (Darling ve Steinberg, 1993: 494). Ebeveynlerin çocuklarına karşı göstermiş olduğu olumlu davranışlar çocukta sağlam bir kişiliğin oluşmasına yardımcı olmaktadır (Rackley, 2007: 117). Anne babasının davranışlarını ve sergilediği tutumları gözleyen çocuklar, gözlediği davranışları algılayıp kendince yorumlamaktadır. Davranışları doğru bir şekilde yorumlayan çocuklar daha uyumlu bir kişilik oluşturmaktadır (Schafer, 1965: 179).

Çocukların edindiği bilgiler ve kazandığı öğrenmeler gelecek yaşamlarında diğer insanlarla kullanacakları iletişimin kalitesini belirleyen önemli bir etkenlerdir (Kulaksızoğlu, 2011: 49). Ailesi tarafından sevgi ile büyütülüp ihtiyaçları karşılanan bireyler, yaşam doyumlarını sağlama ve kendisinden beklenen görevleri yerine getirme

konusunda başarılı olmakta ve topluma karşı saygılı davranıp özerk davranışlar sergilemektedir (Kasatura, 1998: 69). Çocuklarını her yönden destekleyen anne ve babalar, hayatta daha başarılı olmalarını sağlarken sürekli cezalar kullanan, kontrolcü ve otoriter tavır sergileyen anne babalar da çocukların kaygılı ve başarısız olmalarına neden olmaktadır (Sayıl ve Yağmurlu, 2012: 6). Anne babanın sahip olduğu şefkat, çocukları yıkıcı şekilde eleştirmeme, aşırı kontrolcü davranmama gibi davranışlar çocukların sağlıklı bir şekilde gelişim göstermesini kolaylaştırmaktadır. Çocuklarıyla yakınlık kuran, özgürlüğünü kısıtlamayan, hislerini korkusuzca ifade etmesine olanak sağlayan anne babalar, çocukların olumlu gelişim sergilemesine yardımcı olurken; çocuğu reddeden, ihmal eden, özgürlüğünü kısıtlayan, kendini ifade etmesine izin vermeyen, sürekli eleştiren anne babalar ise olumsuz bir kişilik geliştirmelerine sebep olmaktadır (Rapee, 1997: 49).

Anne babalar kültür ve normların aktarılmasında köprü görevi görmekte olup yaşadıklarını çocuklarına aktarmaktadır. Bu nedenle ebeveynlerinden gördüklerini, ebeveynleri tarafından yetiştirilme şeklini kendi çocukları üzerinde uygulamakta, ebeveynlerinin tutumlarını kendi çocukları için kullanmaktadır. Bu durumun aksine bazen sert ve disiplinli bir tutumla yetişen ebeveynler çocuklarına karşı oldukça hoşgörülü ve yumuşak davranmakta, çok rahat büyüyen ebeveynler de çocuklarına karşı oldukça otoriter ve baskıcı olabilmektedir (Ceylan, 2017: 25). Anne babanın çocuklara karşı gösterdiği yapıcı ve destekleyici tutumlar gelişimleri açısından olumlu etki gösterirken; anne babanın çocuklarına karşı gösterdiği yıkıcı ve engelleyici tutumlar da olumsuz etki göstermesine sebep olmaktadır (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 573). Çocukların ruhsal olarak gelişimlerini tamamlayan ve gelişimlerinin olumlu seyretmesini sağlayan temel yapı, var olan ihtiyaçların giderilmesi, karşılaşılabilecek zorluklara karşı mücadele etme becerilerinin geliştirilmesi, kendi hayatlarının kontrolünü kendilerinin yapması, empati becerilerine sahip olunması ve çeşitli sosyal beceriler kazanması şeklinde sıralanmaktadır (Bretherton, 1985: 26).

Anne baba tutumları, çocuk ile aralarındaki duygusal ve temel ilişkileri kapsamaktadır. Anne baba davranışları ve çocuklara yönelik tepkilerden oluşan ebeveynlik uygulamaları; çocuğa yönelik duygular, anne baba değerleri ve ebeveynlerin sahip olduğu bilişten oluşan anne baba stilleri; kurulan iletişim şekli, çizilen sınırlar ve çatışmalardan oluşan aile ortamından meydana gelen temel ilişkilerden oluşmaktadır

(Baumrind, 1991: 57). Çalışmalar neticesinde anne baba tutumları sınıflandırılmış ve bu tutumlar neticesinde bireylerin farklı davranışlar sergilediği gözlenmiştir. Anne babanın sergilediği kötü ve katı tutumlar neticesinde çocuklar kendisi ve çevresi ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olmaktadır (Soygüt vd., 2009: 48).

Anne baba tutumları farklı zamanlarda farklı araştırmacılar tarafından çalışılmıştır. Bu çalışmaların genelinde ortak tutumlar belirlenmiş, birbirinden farklı bazı tutumlar da araştırmacılar tarafından araştırmalara eklenmiştir. Tutumlar ile ilgili ilk çalışmaların 1948 yılında Baldwin tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Baldwin (1948: 89) tutumları demokratik ve kontrol edici olarak ikiye ayırmaktadır. Anne baba ve çocuk arasında ilişkinin kaliteli olması, duygularını rahatça ifade edip sağlıklı iletişim kurmasını sağlayan tutum, demokratik tutum olarak adlandırılmaktadır. Aile içerisinde alınan kararların ortak konuşulup beraber alınması, kural konulduğu zaman nedenlerinin açıklanması demokratik boyutun özellikleri arasında yer almaktadır. Anne baba tarafında çocuğun düşünce ve davranışlarının kısıtlanması, özgürce hareket etmesinin engellenmesi kontrol edici tutum olarak adlandırılmaktadır. Aşırı kontrol edilme neticesinde çocuklar anne babasına karşı asi ve isyankâr tavırlar sergilemesine, anne babasına direnç göstermesine ve sık tartışmaların yaşanmasına neden olmaktadır (Baldwin, 1948: 90).

Anne babası tarafından sıcaklık ve şefkat hisseden çocuklar davranışlarını kontrol etmede, ifadelerini özgürce dile getirme konusunda rahatlık yaşamaktadır. Anne babası tarafından kabul edilip sayılan çocuklar hayatın her alanında kendilerine güven duymakta ve herhangi bir işte kendisini yeterli hissetmektedir. Duygularını olaya göre düzenleyebilmekte ve bağımsız kararlar alabilmektedir (Baumrind, 1991: 58). Baumrind (1971: 2), çocuk yetiştirirken anne baba tarafından kullanılan her türlü yaklaşımı ve davranışı anne baba tutumu olarak adlandırmaktadır. Çocuk yetiştirirken kullanılacak tutum ve yaklaşımları izin verici, demokratik ve otoriter olmak üzere üç başlık altında ele almakta ve bu tutum yöntemini, anne baba kontrol modeli olarak adlandırmaktadır.

Kaya ve Mevlüt (1997: 198), anne baba ve çocuk arasında yeterli düzeyde iletişim ve etkileşim olamaması halinde çocuk ve ebeveynler arasında çatımlar ve sorunların başlayacağını ifade etmektedir. İnsanlarla tartışma ve inatlaşma özelliği her ne kadar mizaç özellikleri olsa da aile ve ev ortamı bu özelliklerin açığa çıkması veya daha

problemli bir hal alması açısından önemli olmaktadır. Çocuk ile kurulan ekili iletişim ve etkileşim sonucu böyle durumlarla karşılaşmanın zor olacağını ifade etmektedir.

Çocuklar anne babalarının davranışları ve tutumlarını gözleyip algılamasını ifade eden kavram algılanan ebeveyn tutumları olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram yalnızca ebeveynlerin çocuk yetiştirirken başvurdukları tutumları değil, çocukların ebeveynler tarafından kullanılan tutumlar hakkındaki algılarını kapsamaktadır. Bu tutumları algılama dönemi yalnızca çocukluk çağı değil, yetişkinlik ve sonrası dönemi de içerisine almaktadır (Ersin, 2010: 27). Anne babanın çocuk yetiştirirken kullandığı tutum kadar, çocuğun kullanılan tutumu algılaması da önem arz etmektedir. Yani çocuğa karşı oldukça sevgi dolu ve şefkat ile yaklaşan anne babanın davranışları çocuk tarafından soğukluk hatta düşmanlık olarak da algılanabilmektedir. Bu sebepten ötürü tutumun doğru algılanması da oldukça önemli olmaktadır (Cheng ve Furnhan, 2004: 27).

Filiz ve Yaprak (2009), yaptığı çalışma sonucunda anne baba tutumlarını demokratik, koruyucu, otoriter ve ilgisiz olmak üzere 4 başlık altında toplamaktadır. Baumrind vd. (2010: 167) bu kategorilere yönlendirici, izin verici, yeterince iyi ve güvenilir başlıklarını eklemiştir. Diğer araştırmacılar incelendiğinde Bakhla vd. (2013: 135) tutumları demokratik, izin verici ve otoriter; Hibbard ve Walton (2014: 274) ise demokratik, otoriter, izin verici ve ihmalkâr tutum şeklinde sınıflandırmıştır. Bu çalışmada ele alınan anne baba tutumları demokratik, otoriter, mükemmeliyetçi, ihmalkâr, izin verici, aşırı koruyucu, reddedici, çocuk merkezli, tutarsız ve helikopter anne baba tutumları olacaktır.

1.3.3.1. Demokratik Anne Baba Tutumu

Çocuklarına karşılaştığı her duruma karşı koşulsuz sevgi ve saygı ile yaklaşan anne ve babaların sahip oldukları tutuma demokratik anne baba tutumu denmektedir. Bu tutumda esas alınan hususlardan biri de gelişim dönemlerine dikkat edilerek çocukların ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışılmasıdır. Demokratik anne baba tutumuna sahip olana ebeveynler çocuklarıyla vakit geçirip ilgi gösteren, aynı zamanda her daim çocuklarına değer verip fikirlerini önemseyen, kendi başına karar almasını destekleyen yaklaşımlar sergilemektedir (Sezer, 2010: 12). Bu tutuma sahip ebeveynlerin çocukları kendilerini güvende hissedecekleri rahat bir ortamda yetişip duygu ve düşüncelerini korkusuzca dile getirmesine yardımcı olmaktadır (Yavuzer, 2007: 46). Demokratik tutuma sahip olan ailelerde sınırların belli olması, istenilen ve istenilmeyen davranışların açık olması,

kendini özgür ve rahat hisseden çocukların yetişmesine olanak sağlamaktadır. Bu özelliklere sahip ailede yetişen bireyler kendi kararlarını veren, iç kontrol mekanizmasına sahip bireyler olarak büyümektedir (Alisinanoğlu, 1995: 78). Çocukların psikolojik ve sosyal gelişim süreçlerinde aile içerisinde var olan etkileşimler, ortamın sevgi ve saygı çerçevesinde olduğunda, demokratik tutumların hâkim olduğu bir atmosferi meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır (Kuzgun ve Eldelikoğlu, 2005: 71).

Demokratik tutuma sahip olan anne babalar, çocukların göstermiş olduğu davranışlara ve karşılaştığı problemlere karşı daha akılcı ve çözüm odaklı yaklaşmakta, bu şekilde çocukların gelişimine destek olmaktadır (Baumrind, 1966: 901). Çocuğa her daim sevgi gösteren, gelişimine önem veren, kendi hayatını idame etmesine teşvik eden, özgürlüğünü destekleyen ve herhangi bir konuda çocuklarının fikirlerine başvuran anne baba tutumu demokratik tutum olarak adlandırılmaktadır (Kulaksızoğlu, 1998: 109). Demokratik tutuma sahip olan anne babalar çocuklarına karşı oldukça sabırlı tavır sergilemekte, onlara ilgi ve şefkat ile muamele etmektedir. Çocuk ve anne baba arasında gözle görülür bir denge hâkim olup, çocukların ihtiyaçlarına karşı duyarlı davranılmakta ve çocukların davranışları karşısında kontrollü bir hâkimiyete sahip olunmaktadır. Karşılaşılan bir problem durumunda çocuğun fikrine danışıldığı ve aile içerisinde anne babanın rehber olarak görüldüğü tutumdur demokratik anne baba tutumu (Kuzgun, 1991: 78). Yavuzer (2000: 262), demokratik anne baba tutumunu genel olarak ebeveyn ve çocuk arasında sınırın korunduğu, karşılıklı açık iletişimin olduğu, aile içerisinde sıcaklığın ve samimiyetin olduğu, çocuğun etkin bir şekilde dinlendiği, gerekli ilgi ve şefkatin verildiği ve çocukla kaliteli vakitlerin geçirildiği tutum şeklinde tanımlamaktadır.

Literatürde yer alan anne baba tutumları arasında en insancıl, en sağlıklı ve en olumlu anne baba tutumu demokratik anne baba tutumu olarak kabul edilmektedir. Çünkü demokratik anne babalar, çocuğa karşı koşulsuz bir sevgi besleyip onlara hoşgörölü davranmakta, her zaman yanlarında olduklarını hissettirip güven vermekte, çocukların düşünce ve fikirlerini ciddiye alıp önem vermekte ve ihtiyaç olması halinde kişilikleri ve bireyselliklerine zarar vermeden gerekli tedbirleri kullanmaktadır (Çağdaş ve Şahin, 2010: 92). Demokratik anne babalar çocuklarının fikirlerini beyan etmesi için teşvikte bulunmakta, başkasının özgürlüğünü kısıtlamadığı sürece özgür olmalarına izin vermektedir. Çocuğu bir fert olarak görüp bağımsızlığını tamamlamalarına yardımcı olmaktadır (Örgün, 2000: 39). Demokratik tutumla büyüyen çocuklar bağımsızlıklarını

kazandığı ve kendi kararların verebildiği için iç denetim odağı yüksek bireyler olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten ötürü benlik saygısı gelişmiş, başarılı, uyumlu, girişken, ahlaki değerlere sahip, arkadaşlarıyla ilişkileri ve iletişimi iyi, hayal gücü gelişmiş ve karşılaştığı zorlukları daha kolay aşabilen bireyler olmaktadır (Eroğlu, 2014: 9). Literatür incelendiğinde demokratik anne baba tutumunun güvenilir ve destekleyici tutum gibi farklı isimlerinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Anne babanın çocuğa karşı duyarlı, tutarlı ve dengeli davranışlar sergilemesi neticesinde çocuğun psikolojik, duygusal ve kişilik gelişiminde pozitif yansımaların olduğu, çocuğun kendini gerçekleştirme yolunda önemli bir adımın atıldığı gözlenmektedir (Öğretir Özçelik ve Arslan, 2020: 24).

Demokratik anne baba, çocuğun yapacağı bir davranışı için rehber niteliğinde yönergeler sunup daha doğru adımlar atmasını kolaylaştırmaktadır. Tüm işin tamamen çocuk tarafından yapıldığı bir tutumdan ziyade çocuğa yerinde desteklerin verilip eylemi çocuğa yaptırma ve nihayetinde başarı duygusunu tattırma amacı güdülmektedir (Baumrind, 1966: 902). Bu tutuma sahip olan anne babalar çocuklarına karşı net olma çabası sergileyip sert disiplin kuralları yerine yararlı ve çocuğun yaşamını destekleyecek ceza yöntemleri kullanmaktadır. Karşılaşılan her durum için çocuğun ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap verme çabası içerisinde olmakla birlikte çocuktan da bazı taleplerde bulunmaktadırlar (Baumrind, 1991: 59). Baumrind (1972: 264) demokratik anne baba tutumuna sahip ebeveynleri çocukların davranışlarına sınırlar koyan ve davranışlarını izleyen fakat bunları yaparken sert ve saldırgan olmak yerine çocukları destekleyen bireyler olarak tanımlamaktadır.

Demokratik anne babalar çocukların gelişim dönemleri ve gelişim ödevlerini dikkate alıp davranışlarını ona göre şekillendirmektedir. Temel ihtiyaçları karşılanan çocuklar evde kendini güvende hissetmekte, anne babası tarafından her daim sevileceğini bilmekte, aile tarafından özgür bir birey olarak kabul edildiğini ve herkesle eşit haklara sahip olduğunu düşünüp davranışlarını ona göre şekillendirmektedir (Kulaksızoğlu, 2013: 84). Demokratik anne babalar çocuğu bir birey olarak kabul etmelerinden ötürü hayatları hakkında birçok şeyi paylaşmakta, mümkün olduğu kadar yakın ve sıcak davranışlar sergilemekte ve çocuğu takdir ederek kendisini iyi hissetmesine yardımcı olmaktadır. Erken yaşlardan itibaren çocuğa belli başlı sorumluluklar verilip ve bitirmesine yardımcı olunarak başarı hissini yaşaması sağlanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2013: 84). Demokratik anne baba tutumu ile yetişen çocuklar kendilerine güven

duymakta, risk almaktan korkmamakta, öz saygısı yüksek, sorumluluk sahibi olmakta, diğer insanların düşüncelerine önem vermekte, kendi düşüncelerini açıkça ifade etmekte, tutarlı bir kimliğe sahip olmakta ve akademik olarak başarı göstermektedir (Kaya 1997: 198). Herhangi bir görevde başarısız olduğu zaman ceza olarak şiddet asla kullanılmamakta olup daha çok mahrum bırakma gibi yöntemlere başvurulmaktadır. Bu sebepten ötürü anne babaların çocuk yetiştirirken en etkili ve insancıl ebeveyn tutumu olan demokratik anne baba tutumuna göre hareket etmesi gerektiği ifade edilmektedir (Kulaksızoğlu, 2013: 85).

1.3.3.2. Otoriter ve Baskıcı Anne Baba Tutumu

Otoriter anne baba tutumu, çocukları her an kontrol etme, kendi istedikleri şekilde yetiştirme, istediğini yaptırma istemediğine engel olma ve değişmez kurallar konulup mutlaka uyulmasını beklediği anne baba tutumu olarak tanımlanmaktadır. Aile içerisinde ve günlük yaşamda anne baba tarafından belirlenmiş kurallar yer almakta ve bu kurallara kesinlikle uyulması beklenmektedir. Kurallar konulurken ve uygulanırken çocuğun beyan ettiği fikirler ve dile getirdiği düşünceler önem arz etmemektedir (Yavuzer, 1997: 114). Anne babanın en büyük beklentisi çocukların kendilerine mutlak düzeyde itaat etmesi ve asla karşı çıkmamasıdır. Aile içerisinde herhangi bir konu hakkında fikir alışverişi ve danışma gibi özellikler yer almamaktadır. Konulan kurallar ve söylenen şeylere uyulmadığı zamanlarda ciddi cezalandırmalara ve şiddet unsurlarına rastlanmaktadır. Aile içerisinde bariz bir hiyerarşi ve uygulanan sıkı disiplin kurallar yer almaktadır (Ekşi, 1990: 47). Darling (1999: 498) otoriter anne baba tutumunu, aile içerisinde baskıların görüldüğü, çocuğun makine gibi olup daima anne babanın emirlerini yerine getirdiği, çocuğun fikirlerine önem verilmeyen ve yaşamı ebeveynleri tarafından şekillenen, anne babanın istemediği ve çocuğun yanlış yaptığı durumda sıkı disiplin ve ceza yöntemlerine başvuru alan anne baba tutumu olarak tanımlamaktadır.

Otoriter ve baskıcı tutuma sahip anne baba ile çocuk arasında gözle görülür bir soğukluk ve samimiyet eksikliği bulunmaktadır. Aile içerisinde alınması gereken önemli kararlarda çocuğun fikri sorulmamakta ve beyan ettiği fikirler önemsenmemektedir. Çocuk ihtiyacı olan sevgiye tam erişim fırsatı elde edememekte olup ailenin koyduğu kurallara uyduğu ve söylenenleri yerine getirdiği zaman ebeveynler tarafından sevgi görmektedir. (Güngör 2002: 91). Otoriter tutuma sahip olan anne babalar çok fazla talepkâr olup sürekli çocuktan bir beklenti içerisinde girmektedir. Çocuğun ihtiyaçlarını

karşlamak yerine öncelikle kendi isteklerini yerine yetirmeye gayret etmektedir. Meydana gelen olaylarda ve çocuk yetiştirmede en doğruyu bildiklerini düşünmelerinden ötürü söylediği şeylere sorgulamadan itaat edilmesi beklenmektedir (Jabeen ve Anis-ul Haque, 2013: 87). Otoriter tutumla yetiştirilen çocuk her zaman üzerinde bir anne baba baskısı hissedip ebeveynlerin kendisini kontrol edeceği düşüncesine sahip olmaktadır. Bundan ötürü boyun eğen çocuklar, anne babası tarafından yönetilmekte, şekillenmekte ve kendi istekleri doğrultusunda yetiştirilmektedir. Nihayetinde duygu ve düşüncelerini dile getirmekten çekinen, içe kapanık ve sinmiş bireyler olmaktadır (Yavuzer, 2008: 67).

Çocuklara karşı yüksek beklenti içerisine girme, her şeyin en güzelini yapmasını teşvik etme ve aile içerisinde var olan kurallara uymasını isteme davranışları demokratik ailelerde de yer almaktadır. Otoriter aileler çocuğa bunları yaparken gerekli bilgilendirmeleri yapmamakta, tüm kararları kendileri alıp çocuktan sorgulamadan uymasını istemesi ve aile içerisinde şiddetin yer alması gibi nedenlerden ötürü demokratik anne baba tutumundan ayrılmaktadır (Darling, 1999: 499). Otoriter tutuma sahip anne babalar disiplin kurarken ceza yöntemlerine sık sık başvurmaktadır. Anne babanın belirlediği kurallara uyulmadığı zaman ceza ve şiddet açığa çıkmaktadır. Çocukları cezalandırmanın temel amacı anne babanın belirlediği kuralları benimsenmesi ve eksiksiz uyulmasını sağlamaktır. Çocuğun yatığı küçük bir hata veya kuralları aksattığı bir anda anne baba kolay bir şekilde öfkelenmekte ve şiddete başvurmaktadır (Yavuzer, 2008: 67). Anne babanın istemediği bir davranışı gerçekleştiren veya kurallara uymayan bir çocuğa şiddet uygulanması ve ceza verilmesi o davranışların bir süreliğine ortadan kalkmasına neden olup, uygun bir anda tekrar etme ihtimalini arttırmaktadır. Şiddet ve ceza çözüm olmayıp anne baba ve çocuk arasındaki ilişki ve iletişimi zedelemekte ve çocuğun ebeveynlerine öfke beslemesine neden olmaktadır. Öfkesi artan ve hislerini rahatça ifade edemeyen çocuklar zamanla asi tavırlar sergilemekte ve saldırgan davranışlar göstermektedir (Baumrind, 1966: 903).

Otoriter tutuma sahip anne babalar çocuklarının hayatlarını kendileri çizmeye çalışmakta, onlar üzerinde yüksek düzeyde kontrol kurmaya çalışmaktadır. Bu anne babaların büyük bölümü de otoriter ebeveynler tarafından yetiştirilmiş olup kendi çocuklarının da benzer şekilde büyümesi için çaba göstermekte ve aileye mutlak itaat etmenin büyük erdem olduğu öğretmeye çalışmaktadır (Yavuzer, 1998: 76). Ailenin istediği gibi mutlak itaat etmeyen ve aileye karşı çıkan çocuklar şiddet ve ceza yöntemleri

ile sindirilmeye çalışılmaktadır. Ailesi tarafında şiddete maruz kalan ve sürekli cezalandırılan çocuklar zamanla korkmaya başlamakta, içine kapanmakta, utangaç olmakta, özgüveni düşmekte, kendini değersiz görüp aşağılık duyguları yaşamaktadır. Ayrıca bu çocuklar kaygılı bireyler olmakta, ürkek ve boyun bükmekte, duygularını ifade etmede güçlü çekmekte, bağımlı bir kişiliğe sahip olmakta, sosyal ilişkilerde problemler yaşamakta ve akademik olarak başarısızlıklar yaşamaktadır (Yıldız, 2004: 138).

1.3.3.3. Mükemmeliyetçi Anne Baba Tutumu

Mükemmeliyetçi anne baba tutumuna sahip olan ebeveynler, çocuklarından her zaman en iyisini yapmayı ve üst düzey performans sergilemesini beklemektedir. İstenen performans elde edilmediği takdirde çocuğa yönelik sert ve katı bir tutum açığa çıkmaktadır. Bu tutuma sahip olan anne babalar, kendi yaşantılarında elde etmek isteyip de sahip olamadıkları, başarmayı arzu edip de başaramadığı şeyleri çocuklarının yapmasını istemekte, bu uğurda çocuğun hata yapmasına ve başarısız olmasına tahammül edememekte, herhangi bir hata ve başarısızlıkla karşılaşıldığında sert bir şekilde karşılık vermektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 574). Anne babalar gerek kendileri ile ilgili gerek de çocukları ile ilgili yüksek beklentilere sahip olup bu beklentileri gerçekleştirebilmek adına her türlü yolu denemektedir. Özellikle çocukları ile ilgili olarak çok fazla beklentiye sahip olmalarından ötürü, çocukların ihtiyaçlarını ve isteklerini görmezden geldikleri ifade edilmektedir. Anne baba kendi hayalleri ve arzularını çocukların gerçekleştirmesi gereken hedefler olarak görmekte ve çocuğun bunları yerine getirmesini beklemektedir (Yavuzer, 1997: 114).

Mükemmeliyetçi tutuma sahip olan anne babalar çocuk yetiştirirken öncelikli olarak çocukların sergilediği performansa ve gösterdiği başarılarla odaklanmaktadır. Çocukların hata yapmasını istemez, neredeyse kusursuz bir başarı göstermesini beklemektedir. Bu ebeveynler için çocuk yetiştirme, mükemmel şekilde yazılmış bir senaryoya uyup en güzel şekilde senaryoyu oynama olarak algılanmaktadır (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 575). Çocuklar en ufak bir eksikte veya en küçük bir başarısızlık durumunda ebeveynlerinden sert bir tepki ile karşılamakta olup zamanla bu baskılardan daha fazla korkar hale gelmektedir. Başarısızlık sonrasında olacakların bilen çocuklar bir süre sonra yaptığı hiçbir işi beğenmemekte, hep bir eksik bulmakta ve nihayetinde hiçbir şeyde yeterli olmadığını düşünür hale gelmektedir (Çakmak ve Kaplan, 2015: 14). Mükemmeliyetçi tutuma sahip olan anne babalar çocuklarını sevmek veya iletişim

kurmak için başarıyı ön koşu haline getirmektedir. Çocuk ebeveynin istediği şekilde bir netice elde etmişse onay görmekte ve sevimlikte, başarısız olursa da anne babanın tepkisi ile karşılaşmaktadır. Çocuğa karşı yüksek beklentilere sahip olan ebeveynler, bir süre sonra çocuğun yoğun kaygı yaşamasına neden olup gelişimini tam olarak gerçekleştirmesine engel olmaktadır (Yavuzer, 1997: 115).

Mükemmeliyetçi tutumla büyüyen çocuklar, çocukluğunu yaşayamamakta, her zaman en iyisi olmak için yarıştırmakta ve arkadaş çevresi dahi anne babası tarafından seçildiği için bağımsızlığını elde edememektedir. Aile içerisinde çocuğun yapabileceğinden daha ağır sorumluluklar bulunup uyulması gereken sert kurallar yer almaktadır. Bu sorumluluk ve kurallara uyulmadığı takdirde anne babası tarafından sert bir şekilde ceza almaktadır. Anne baba çocuğun her faaliyette en iyisi olmasını beklemekte; koşma, yüzmeye, top oynama, ders başarısı, resim çizme, güzel konuşma ve şarkı söyleme gibi etkinlikleri en iyi şekilde gerçekleştirmesini istemekte olup çocuğu programlanmış bir robot gibi görmektedir (Çakmak ve Kaplan, 2015: 15). Mükemmeliyetçi tutuma sahip ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklarda genel olarak özgüven eksikliği, kendini yetersiz görme, kendini sevmeme, suçluluk, tedirgin, kaygı ve çöküntü gibi duygular hâkim olmakta ve bu şekilde bir kişiliğe sahip olmaktadır (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 575).

1.3.3.4. İlgisiz, Kayıtsız ve İhmalkâr Anne Baba Tutumu

İlgisiz anne baba tutumu Maccoby ve Martin'in (1983: 17) çalışmaları sonucunda anne baba tutumlarına dâhil edilmiştir. Genel bir ifadeyle ilgisiz tutum, çocuğun giderilmesi gereken ihtiyaçları ve karşılanması gereken ilginin anne baba tarafından görmezden gelinmesi sonucunda anne baba ve çocuk arasında sevgi, saygı, aidiyet, bağlılık ve kontrolün kaybolması şeklinde tanımlanmaktadır (Lamborn vd., 1991: 37). Anne baba çocuğa ilgi göstermemekte ve çocuk psikolojik olarak reddedilmektedir. Anne baba genellikle kendi ilgi ve ihtiyaçları ile ilgilenmekte olup çocuğun istek ve ihtiyaçları yerine getirilmemektedir (Kopko, 2007: 26). Anne baba çocuğa karşı sevgi göstermemekle birlikte çocuğu dışlamaktadır. Bu sebepten ötürü anne baba ve çocuk arasında ciddi düzeyde bir iletişimsizlik ve çocuğu yalnızlığa mahkum etme davranışları meydana gelmektedir (Çakmak ve Kaplan, 2015: 17).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde bazı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumlulukların göz ardı edilmesi ve yerine getirilmemesi çocuğun ihmal edilmesine yol

açmaktadır (Toksöz, 2010: 36). İhmal edilen çocuk ihtiyacı olan sevgi ve ilgiyi alamamakta, aile tarafında yeterince denetlenmemekte, ihtiyaçları karşılanmamakta, davranışlarına sınır getirilmemekte, doğru ve yanlış ayırt edemeyip kendi başına hareket etmektedir (Kaya, 1997: 201). Anne babası tarafından ilgi ve sevgi görmeden büyüyen çocuk her ortamda kendini dışlanmış hissetmekte olup diğer çocuklara göre daha fazla saldırgan davranışlar sergilemekte ve arkadaşlarla problemler yaşamaktadır (Toksöz, 2010: 36). Anne babasından yeterli ilgi ve sevgiyi göremeyen çocuk zamanla bu ihtiyaçlarını karşılamak adına başka yerlere ve kişilere yönelmektedir. Ait olma ve güven duygularında problemler yaşayıp toplum arasına karışınca kaygı yaşamaktadır (Yavuzer, 1997: 115).

İlgisiz anne babalar çocuklarıyla vakit geçirmek istememekte olup çocuklarından uzak durmayı tercih etmektedir. Çocukları kendi yaşamları önündeki engeller olarak görmektedir. Bu sebepten ötürü çocuğu ihmal edip görmezden gelmekte, bazen de reddetmektedir (Şanlı, 2007: 34). İlgisiz tutuma sahip olan bir ailede büyüyen çocuklar anne babasın rahatsızlık vermediği sürece neredeyse yokmuş gibi bir muamele görmekte, rahatsızlık verdiği zaman da anne babası tarafından ilgi görmektedir (Çakmak ve Kaplan, 2015: 17).

Anne baba, çocuk için gerekli olan sevgi ve ilgiyi göstermemesi, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaması gibi davranışlar çocukta bazı olumsuzlukların gelişmesine neden olmaktadır. Bu tutumla yetişen çocuklar, kendi fikirlerini söylemekten çekinmekte, düşüncelerini gizlemekte, kendine güvenmemekte ve olumsuz benlik algısına sahip olmaktadır. Ayrıca akademik başarısı düşük olmakta, olumsuz arkadaş gruplarında yer almakta, madde kullanımı davranışları sergilemekte, diğer insanlarla iletişim ve ilişki problemleri yaşamakta, bağlanma sorunları yaşamakta, dil gelişim problemleri meydana gelmekte, kendisine ve çevresine zarar verici davranışlar sergilemektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 571).

1.3.3.5. Aşırı İzin Verici ve Serbest Anne Baba Tutumu

İzin verici anne baba tutumuna sahip olan ebeveynler, çocukları için her şeyi yapmakta, onlardan herhangi bir talepte bulunmamakta ve çocuğu her zaman ön planda tutmaktadır (Baumrind, 1966: 903). Anne babanın çocuk üzerindeki kontrolü düşük olup çocuğa yönelik yoğun bir şekilde ilgi göstermektedir. Toplumsal kuralların öğretimi ön planda tutulmayıp kuralların çiğnenmesi durumunda anne baba tarafından bir yaptırım

uygulanmamaktadır (Şanlı, 2007: 35). Anne babanın olukça fazla hoşgörölü yaklaşması neticesinde çocuklara karşı herhangi bir sınırlama getirilmemektedir. Davranışlarında bir sınırlama ile karşılaşamayan çocuklar zamanla her şeyi yapma hakkına sahip oldukların düşünmektedir (Çağdaş ve Şahin, 2010: 93). Bu yaklaşımı benimseyen anne babanın tek isteğı çocuklarına hizmet etmek ve ihtiyaçlarını gidermektir. Kendi çocukluluklarında yapamadığı ve ulaşamadığı şeyleri çocuklarının önüne sermek ve her isteklerini yapmak anne babaya haz vermektedir (Çakmak ve Kaplan, 2015: 5).

İzin verici tutuma sahip olan anne babalar, kural koymayıp tamamen özgür bıraktığı çocuğunu zamanla kontrol etmekte zorlanıp söz geçirememektedir. Yeterli düzede sorumluluk verilmediğı için çocuklar karıştığı bir problemde nasıl bir çözüm bulacakları ve baş edecekleri konusunda yetersiz kalmaktadır (Baumrind, 1966: 904). Çocuğun yaptığı hatalar ve yanlışlar görmezden gelinip herhangi bir yaptırım uygulanmamaktadır. Bu şekilde bir rahatlıkla büyüyen çocuk her şeyi yapma özgürlüğüne sahip olduğunu düşünmekte ve herhangi bir davranışı engellendiğı zaman hayal kırıklığı yaşamaktadır. Önemli bir sorunla karşılaşmadığı sürece çocuğa yönelik bir müdahalede bulunulmamaktadır (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 572).

Çebi (2020: 46) izin verici anne baba tutumunu, normalden fazla anlayış ve hoşgörölünün olması, çocuğun aile içerisinde söz sahibi olması, anne babaya her istediğini yaptırması ve çocuğa sınırsız bir özgürlüğün sunulduğu tutum şeklinde tanımlamaktadır. Bu tutuma sahip olan anne babalar çocuktan bir şey istemeyip yönlendirmekten ziyade onlara hizmet etme eğilimine sahip olmaktadır (Baumrind, 2013: 158). Bu tutuma sahip olan anne baba tarafında yetiştirilen çocuklar kurallara uymakta güçlük çekmekte, hayata karşı hep bir doyumsuzluk hissetme, paylaşmayı bilmeme, işbirliğinden hoşlanmama gibi davranışlara sahip olmaktadır (Çağdaş ve Şahin, 2010: 93). Çebi (2020: 46) bu tutum ile yetişen çocukların tatminsiz olma, boşlukta hissetme, sosyal hayatta başarısızlıklar yaşama, uyum problemleri gibi sorunlar yaşadığını belirtmektedir. Bu tutumla büyüyen çocuklarda başkasının malını kendi malıymış gibi kullanma, bir şey isterken emir kipi kullanma, dikkatin ve ilginin kendi üzerinde olmasını isteme, her isteğinin bir an önce gerçekleşmesini bekleme ve çevresindeki herkesin kendisine hizmet etmesini isteme gibi davranışlar da açığa çıkmaktadır (Çakmak ve Şahin, 2016: 5).

1.3.3.6. Aşırı Koruyucu Anne Baba Tutumu

İçgüdüsel olarak anne babalar çocuklarını koruma isteğine sahip olmaktadır. Çocuğu dışarıdaki tehlikelerden ve diğer faktörlerden korumak istenen bir durum olmasına karşın bu koruma davranışı, çocuğun performansını açığa çıkarmayı ve herhangi bir işi kendisinin yapmasını engellemesi istenmeyen bir durum olarak ele alınmaktadır. Bu şekilde davranan anne babalar çocuğun başına bir şey gelir korkusuyla her şeyi kendileri yapmaya çalışmaktadır (Kulaksızoğlu, 2011: 76). Bu anne babalar çocukların yaşamlarına ve kararlarını çok fazla müdahale edip yönlendirmektedir. Çocuklar kendi başlarına karar alamaz ve aldığı kararları sağlıklı bir şekilde uygulayamaz düşüncesine sahip olan anne babalar çocuklar yerine düşünmekte ve onlar yerine hareket etmektedir (Forward ve Buck, 2019: 62). Bu anne babalar çocuğa çok fazla dikkat etmekte, gözlerini üzerinden ayırmamakta ve onlara aşırı düzeyde yakınlık gösterip çocuğun ihtiyacı olan her şeyi kendileri karşılamaktadır. Anne babanın sevgisini kontrol edememesi sonucunda çocuğunun bağımsızlığını kazanıp kendi ayakları üzerinde durmasına engel olmaktadır. Herhangi bir olayda veya durumda çocuğun yegâne akıl alacağı kişinin, her problemini danışıp destek alacağı insanların kendileri olmasını istemektedir (Özgüven, 2001: 43). Anne baba her an çocuğu kontrol etme isteğine sahip olmaktadır. Çocuğu kontrol etmedikleri zaman başına bir iş gelir düşüncesine sahip olmakta ve yaşı artsa dahi hala bebek gibi muamele etmektedir. Nihayetinde çocuğun hareketlerini oldukça fazla kısıtlamakta ve engeller getirmektedir (Çebi, 2020: 20).

Aşırı koruyucu anne baba tutumuna sahip olan ebeveynler, yaş fark etmeksizin çocuğun kararlarını kendileri almakta ve çocuğa çok az sorumluluk vermektedir. Bu anne babalar çocuğun hangi kıyafetleri giyeceğine, ne yiyeceğine, kimlerle arkadaşlık yapıp hangi oyunları oynayacağına ve hangi kitapları okuyup hangi filmleri izleyeceğine dahi karar vermektedir. Tüm bunları yaparken çocuğun sorumluluk alma ve birey olma çabasına engel olduklarının farkında olmayıp yapılan davranışları fedakârlık olarak tanımlamaktadır. Bu tutuma sahip olan anne babanın en korktuğu şey çocuğun başına bir şey gelmesi olup bunun önüne geçmek için çocuğu dış dünyadan soyutlamaya çalışmaktadır (Baumrind, 1997: 148). Bu tutuma sahip olan anne baba, çocuğun bir birey olduğunun farkına varamayıp hiçbir zaman büyüdüğünü kabul etmemektedir. Bu sebepten ötürü çocuğa herhangi bir sorumluluk vermemeyi tercih etmektedir. Çocuğun işleri yapması yerine anne baba tüm işleri kendi halletmektedir. Çoğunlukla tek

çocuklara, uzun süre beklenen çocuklara ve bebekliğinde tehlikeli bir hastalık geçirmiş çocuklara yönelik bu tutum sergilenmektedir (Çakmak ve Kaplan, 2016: 13).

Yavuzer (1997: 116), aşırı koruyucu anne baba tutumuyla yetişen çocukları yapay akvaryumda büyütülen çocuklar olarak tanımlamaktadır. Anne babanın bu tutumuyla yetiştiği için gerçek dünyayı tanıyamamakta, tüm dünyayı içinde bulunduğu akvaryum olarak görmekte ve dış dünyaya karşı güven duymamaktadır. Bu sebepten ötür hangi yaşta olursa olsun aileye yakın yaşamaya ihtiyaç duymaktadır. Anne babası tarafından tüm ihtiyaçları giderilen çocuklar, ebeveynleri olmadığı zaman da tüm ihtiyaçlarının dışarıdan giderilmesini beklemektedir. Gerçekleşmeyen ihtiyaçlar neticesinde ihtiyacını gideremeyen çocuklarda zamanla uyum problemleri açığa çıkmakta ve sorumluluklardan kaçmaya çalışmaktadır (Özgüven, 2001: 51).

Aşırı koruyucu anne baba tutumuyla yetişen çocuklar isteklerini yerine getirmekte zorluk yaşayan, özgüveni düşük ve ruhsal problemler yaşayan çocuklar olarak gözlenmektedir (Yavuzer, 2007: 50). Bu çocuklar genel itibariyle çekingen, bağımlı, karar vermekte zorluk yaşayan, kurallara uyamayan başkalarıyla ilişki kurmakta zorlanan çocuklar olarak ele alınmaktadır (Ersin, 2010: 16). Sorumluluk alamayan bu çocuklar karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmekte başarısızlık yaşamakta, duygularını kontrol etmekte zorlanmakta, çaresiz, ürkek hissetmekte ve okul başarısı diğer akranlarına göre daha düşük olmaktadır (Oğuz ve Özçelik, 2018: 58).

1.3.3.7. Reddedici Anne Baba Tutumu

Reddedici anne baba tutumuna sahip olan anne babalar çocuklarını kabullenmemekte ve düşmanca davranışlar sergilemektedir. Anne baba çocuğun psikolojik ve fiziksel ihtiyaçlarını görmezden gelip gidermeyi reddetmektedir. Çocuğa karşı sevgi ve ilgi neredeyse hiç gösterilmemekte, şefkatten yoksun bir şekilde büyütülmektedir (Yavuzer, 2008: 68). Bu tutuma sahip olan anne baba, çocukların sahip oldukları fiziksel ve ruhsal yapılarını görmezden gelip ihtiyaçlarını yerine getirmeyip, sevgi, ilgi göstermemekte, bazen de düşman gibi davranışlar sergilemektedir. Böyle bir şekilde yetişen çocuklar en fazla ihtiyaç duydukları sevgi ve ilgiyi zamanında göremedikleri ve üstüne dışlanıp hor görüldükleri için psikolojik olarak sıkıntılar yaşayıp çökkün bir ruh yapısına sahip olmaktadır. Bu tutumla büyüyen çocuklar ebeveynleri tarafında kabul edilip sevgilerini hissetmek için onlara koşulsuz itaat edip oldukça uysal davranmasına rağmen içlerinde devasa bir öfke, düşmanlık ve nefret beslemektedir.

Genel olarak sıkıntılar içinde olan bu çocukların özgüvenleri de ciddi bir şekilde zarar görmüş olup intihara kadar götüren derin yaralara sahip olarak büyümektedir (Girgin, 2010: 35).

Bu tutumun en temel özeliği anne babanın çocuğu istememesi ve yanından uzaklaştırması şeklinde ifade edilmektedir. Anne baba çocuğun ihtiyaçlarını gidermeyip kritik bir önemi olan sevgi ve ilgi göstermemekte olup çocuğu kendinden uzak tutmaktadır. Çocuğa sürekli emirler veren anne baba herhangi bir hata veya eksikte şiddetli bir şekilde ceza uygulamaktadır. Çocuğun göstermiş olduğu başarının anne baba için neredeyse hiç önemi olmamakla birlikte çocuğun hatasına daha fazla odaklanmaktadır (Çakmak ve Kaplan, 2015: 12). Bu tutuma sahip anne baba çocuklarını kabul etmemekte ve onları istememektedir. Çocukları bir hata yapsın veya yapmasın şiddete kolayca başvurabilmektedir. Ebeveynleri tarafından sevgi görmeden yetişen bu çocuklar çevresine ve hiçbir şeye karşı sevgi beslemeyip, kimseyle ilişki kurmamaktadır (Uzunel, 2016: 29).

Anne babası tarafından sürekli ihtiyaçları ve istekleri reddedilen çocuklar, sahip olduğu şeylerin ellerinden gitmesinden dolayı kaygı yaşamaktadır. Ebeveynleri tarafından güven ihtiyacı karşılanmadığı için dışarıdaki insanlara güven duymamaktadır. Sergilediği davranışlar neticesinde takdir görmediği ve onaylanmadığı için günlük yaşantısında hangi davranışları yapması gerektiği konusunda problemler yaşamaktadır. Etrafındaki diğeri insanlara ve akranlarına göre daha sessiz ve içine kapanık olup iletişim kurmaktan kaçınmaktadır (Çağdaş, 2003: 76). Anne babanın reddedici tutum sergilemesinde önemli faktörler arasında çocuğun istenmeden dünyaya gelmesi, evlilik dışı bir ilişkiden meydana gelmesi, çocuğun istenmeyen cinsiyetle doğması veya içerisinde sıkıntılar olan ve bitme derecesine gelmiş bir evliliği kurtarma düşüncesiyle dünyaya getirilmiş olması gibi sebepler yatmaktadır (Durmuş, 2006: 51).

Reddedici anne baba tutumu ile yetiştirilen çocukların genelinde depresyon, pasif davranışlar, içe kapanıklık, suçluluk duygusu, iletişim sorunları, geleceğe karşı umutsuzluk gibi duygular açığa çıkmaktadır (Çağdaş, 2003: 76). Ayrıca bu çocuklarda alkol ve madde kullanımı, zorba davranışlar, psikolojik bozukluklar, devletin ve insanların mallarına zarar verme davranışları, asi ve saldırganlık, suç işleme ve güvensizlik gibi problemler de yaşanmaktadır (Çağdaş ve Kaplan, 2015: 13).

1.3.3.8. Çocuk Merkezli Anne Baba Tutumu

Bu tutuma sahip anne babalar çocuklarına sınır koymadan her davranışı sergilemelerine izin vermekte, gerekenden fazla hoşgörölü olup çok fazla sevecen davranmaktadır. Sergilenen tutum sonucu çocuklar düşündükleri ve istedikleri her şeyin aileleri tarafından itiraz edilmeden gerçekleşeceğine inanmaktadır. Çocuğun her isteğı kendisine herhangi bir sınır konulmadan gerçekleşmektedir (Yılmaz, 2000: 23).

Bu tutuma sahip olan ebeveynler kendilerinin çağdaş, modern olduklarını sanmaktadır fakat uyguladığı yöntem oldukça yanlış bir yöntemdir. Bu tutumla yetişen çocuklar kimseyi umursamayan, sorumluluk almaktan kaçınan, her zaman kendini düşünen bireyler olabilmektedir. Sosyal yaşamlarında istedikleri her şeyi yapma haklarının olduğuna inanan bu çocuklar herkese her şeyi yapabilme haklarının olduğunu düşünmektedir. Sonuç olarak da böyle davranan çocuklar sosyal yaşamlarında birçok zorluk ve olumsuzluk yaşayabilmektedir (Kendir ve Demirli, 2016: 97).

1.3.3.9. Tutarız, Kararsız ve Dengesiz Anne Baba Tutumu

Tutarsız anne baba tutumu, ebeveyn davranışlarında kararsızlığın olduğu, anne babanın hangi durumlarda nasıl tepkiler vereceğinin kestirilemediğı tutumlar olarak tanımlanmaktadır. Çocuğa karşı bazı durumlarda hoşgörü ve sevgi gösterilirken bazı durumlarda da oldukça sert ve otoriter yaklaşım sergilenmektedir. Aile içinde disiplin sağlanmış olup bu disiplinin nasıl uygulanacağı belirsiz olmaktadır (Yörükoğlu, 2015: 76). Anne babanın tutarsız tavırları çocuğun gelişimini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Sergilenen tutarsız ve kararsız tutum neticesinde çocuk nasıl davranması gerektiğini bilememekte, herhangi bir davranışının ailenin istediğı davranış olup olmadığına karar verememekte olup o an için anne babanın ruh haline göre davranmaktadır (Yavuzer, 2000: 103).

Anne babası tarafında cezalandırılan çocuk çoğu zaman neden dolayı cezalandırıldığını bilememekte olup ebeveynlerinin kendisine haksızlık yaptığı düşüncesine sahip olmaktadır. Tutarsız anne baba tutumu ebeveynlerin kendi arasında kararsız ve tutarsızlığıyla da açığa çıkabilmektedir (Yörükoğlu, 1998: 201). Tutarsız anne baba tutumunda aile içerisinde bir disiplin bulunmakta olup disiplinin nasıl ne zaman devreye gireceğı ile ilgili bir belirsizlik yer almaktadır. Bu belirsizlikten ötürü aynı davranışı farklı zamanlarda sergileyen çocuk bazen ceza ile karşılaşmakta, bazen de

hiçbir tepki almamaktadır (Öğretir, 1999: 30). Tutarsız anne baba, bir konu hakkında çocuğa farklı söylem ve eleştirilerde bulunabilmekte, bir ebeveyn çocuğun davranışını desteklerken aynı zamanda diğer ebeveyn aynı davranışı eleştirebilmektedir. Bu da bir dengesizlik oluşmasına neden olup çocuğun nasıl tepki verip ne düşünmesi gerektiğini zorlaştırmaktadır (Yavuzer, 1997: 116). Tutarsız anne baba tutumu ile yetişen çocuklarda öz güven eksikliği, çekingenlik, asi, saldırgan, dengesiz, boyun eğen, korkak ve güven problemleri yaşama gibi davranışlar açığa çıkabilmektedir (Uykan, 2019: 36).

1.3.3.10. Helikopter Anne Baba Tutumu

Helikopter anne baba tutumuna sahip olan ebeveynler, çocukları aşırı derecede kontrol etme eğiliminde olup hayatlarını takıntılı bir biçimde şekillendirmeye çalışmaktadır. Ailenin varlığını çocuğa bağlayan anne baba, aşırı bir şekilde ilgi ve sevgi göstermekte, kendi çocuklarının menfaati adına başkalarının duygularını ve haklarını görmezden gelme eğilimi göstermektedir (Gençdoğan ve Gülbahçe, 2021: 76). Helikopter tutuma sahip ebeveynler tarafından büyüyen çocuk, hayatına çok müdahalede bulunulmasından ötürü hayat becerilerinden yoksun olup her an birilerinin desteğini alma ihtiyacı hissetmektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 573). Cüceloğlu (2016: 70) helikopter anne baba tutumunu, çocuğun bağımsızlığına engel olan, bireyselleşmesini zorlaştıran, direksiyonda anne baba varmış gibi davranıp çocuğun tüm yaşamını kontrol etmeye çalışan, çocuğa hata yapma fırsatı tanımayan ve yeni şeyler deneyimlemesine engel olan anne baba tutumu olarak tanımlamaktadır. Ayrıca helikopter anne baba tutumu Özbek (2022: 29) tarafından, çocukların gerçek dünyanın sorun ve risklerinden muhafaza etmeye çalışan, çocuğun genel olarak tüm hayatına karışan ve dâhil olmaya çalışan, eğitim seviyesi yüksek olan orta gelirli aileler olup çocuktan yüksek başarılar bekleyen anne baba tutumu şeklinde ifade etmektedir.

Helikopter anne baba tutumunu benimseyen ebeveynler çocuğun okul ve sosyal yaşamını sürekli denetlemekte, çocuğun kendini ifade etmesini engellemekte, sürekli olarak çocuğu kurslara ve kulüplere yollamaya çalışmakta olup karşılaşılan bir problemde çözümü ebeveyn olarak kendisi bulmaya çalışmaktadır (Özbey, 2022: 34). Anne baba çocuğun hayatının her alanına müdahalede bulunmakta olup en iyi öğretmeni seçme, arkadaş çevresini belirleme, oyun ve aktivitelerini yöneltme, özel dersler aldırıp ders programları yapma gibi birçok davranış sergilemektedir. Hatta bu anne babalar çocuğun gideceği üniversite, okuyacağı bölüm, yapacağı meslek, evleneceği kişi ve yaşayacağı

yeri dahi belirleme çabası içerisinde olmaktadır (Yoo vd., 2016: 164). Helikopter anne babanın çocuğa yönelik müdahale ve çözümleri kısa vadede problemleri ortadan kaldırsa bile uzun vadede çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal hayatı üzerine olumsuz sonuçlara neden olmaktadır (Haims, 2017: 71).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada, genel tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modellerinde evren hakkında genel bir kanıya ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda yapılacak araştırmalar ya evrenin tümü ya da evrenden seçilecek grup, örnek veya örneklemin taranmasıyla gerçekleşmektedir. İlişkisel tarama modeli ise iki ya da daha çok değişkenin birlikte değişip değişmediğini ve aralarındaki değişimin derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu modelde, değişkenler arasında bulunan ilişki gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanamaz. Fakat neden-sonuç ilişkisi olduğu yönünde ipucu vermekte olup sonrasında değişkendeki durumun bilinmesi ile diğer bir değişken hakkında fikir yürütülebilmektedir (Karasar, 2016: 76). Bu araştırmada, dijital bağımlılığın akran zorbalığı ve anne baba tutumları ile ne derece ilişkili olduğu araştırılmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri akran zorbalığı ve anne baba tutumları iken bağımlı değişkeni dijital bağımlılıktır. Araştırmanın bağımsız ve bağımlı değişkenleri arasındaki ilişkiler korelasyon ve regresyon katsayıları ile incelenmiştir.

2.2. ARAŞTIRMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubunu Muş ilinin Hasköy ilçesinde yer alan ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada 5. 6. 7. ve 8.sınıflarda okuyan 11- 15 yaş aralığında yer alan 518 öğrenciye ulaşılmıştır. Katılımcıların %46,5 i (n=241) kız öğrenci, % 53,5 i (n=277) erkek öğrencidir. Öğrencilerin %27,8 i (n=144) 11 yaşında, %24,7 si (n=128) 12 yaşında, %26,8 i (n=139) 13 yaşında, %13,1 i (n=68) 14 yaşında, %7,5 i (n=39) 15 yaşındadır. Öğrencilerin %19,1 i (n=99) 5. sınıfta, %21,6 sı (n=112) 6. sınıfta, %21,6 sı (n=112) 7. sınıfta ve %37,6 sı (n=195) 8. sınıftadır.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada 4 ölçme aracı kullanılmıştır. Buna göre katılımcılara Demografik Bilgi Formu, Ergenler İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği (Bağatarhan, 2023), Akran Zorbalığı Ölçeği (Kutlu ve Aydın, 2010) ve Anne Baba Tutumları Ölçeği (Güre, 2000)

uygulanmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarına ilişkin özellikler aşağıda yer almaktadır.

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanan Demografik Bilgi Formu; cinsiyet, yaş, okul, sınıf, anne baba birliktelik durumu, anne baba eğitim düzeyi, anne baba çalışma durumu ve kardeş sayısı sorularını içermektedir.

2.3.2. Ergenler İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği

Ergenler için Dijital Bağımlılık Ölçeği Seema vd. (2022: 296) tarafından geliştirilmiştir. Bağatarhan (2023) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ergenlerin dijital bağımlılık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek tek faktörlü, toplamda 10 maddeden oluşmaktadır. Öçekten 10 ile 70 arasında puan alınabilmekte ve alınan yüksek puanlar dijital bağımlılığın yüksek olduğunu göstermektedir. Öçeğin yapı geçerliğinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan DFA bulguları tek faktörlü modele ilişkin uyum indekslerinin $\chi^2(33) = 169,479$, $\chi^2/sd = 5,136$, $p = 0,000$, CFI = 0,937, GFI = 0,944, IFI = 0,938, NFI = 0,924, SRMR = 0,052, RMSEA = 0,082 (90% CI = 0,070 – 0,095) kabul edilebilir düzeyde olduğu göstermektedir. Ergenler için Dijital Bağımlılık Ölçeği ile Young İnternet Bağımlılık Ölçeği-Kısa Formu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği-Kısa Versiyonu arasında pozitif yönde güçlü bir korelasyonlar bulunmakta ve benzer ölçek geçerliği sağlanmaktadır. Madde faktör yükleri 0,52 ile 0,75 arasında değişmektedir. Öçeğin güvenirliğini belirlemek için hesaplanan Cronbach α iç tutarlılık katsayısı 0,87'dir. Ayrıca test-tekrar test korelasyon katsayısı 0,87'tür. Bu araştırma için hesaplanan Cronbach α iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0.90$ olarak bulunmuştur.

2.3.3. Akran Zorbalığı Ölçeği

Akran Zorbalığı Ölçeği Kutlu ve Aydın (2010: 2) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Kurban ve zorba alt ölçeklerinden elde edilen toplam puanlar kullanılarak ortalama ve standart sapmalar hesaplanmaktadır. Toplam 45 maddelik ölçeğin yapı geçerliliğinin sınındığı temel bileşenler faktör analizi sonuçları bu ölçeğin zorba, kurban ve dolgu olarak adlandırılan 3 alt ölçekten oluştuğunu göstermiştir. Alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları zorba alt ölçeği için 0.83, kurban alt ölçeği için 0.86 ve dolgu alt ölçeği için ise 0.70'dir. Her maddenin güvenirliği için madde-alt ölçek toplam

korelasyonu incelenmiştir. Kurban alt ölçeğinde madde alt ölçek toplam korelasyon katsayıları 0.36 ile 0.66 arasında değişmektedir. Zorba alt ölçeğinde ise güvenilirlik katsayıları 0.26 ile 0.64 arasında değişmektedir. Genel olarak geliştirilen ölçeğin madde yüklerine bakıldığında, kurban alt ölçeği için 0.35 ile 0.62 ($\alpha = 0.86$) arasında ve zorba alt ölçeği için ise, 41. madde dışında, -0.40 ile -0.70 ($\alpha = 0.83$) arasında madde yüklerinin değiştiği görülmektedir. Dolgu alt ölçeğini oluşturan madde yükleri de 0.35 ile 0.53 ($\alpha = 0.70$) arasında değişmektedir. Bu araştırmada Akran Zorbalığı Ölçeği'nin zorbalık alt boyutu kullanılmıştır. Bu araştırma için Akran Zorbalığı Ölçeği'nin test tekrar test katsayısı 0.93 ve hesaplanan Cronbach α iç tutarlılık katsayısı 0.83 olarak bulunmuştur.

2.3.4. Anne Baba Tutum Ölçeği

Anne Baba Tutum Ölçeği Güre (2000:2) tarafından oluşturulmuştur. Ölçekte 26 madde bulunmaktadır. Anne baba tutumları ölçeği kabul ilgi, psikolojik özerklik ve denetleme kontrol olmak üzere üç alt boyuttan meydana gelmektedir. Kabul/ilgi boyutu çocukların anne babalarını ne derece sevecen, ilgili ve katılımcı, denetleme boyutu çocukların anne babalarını ne derece denetleyici ve psikolojik özerklik boyutu anne-babanın demokratik tutumu ne derece uyguladıklarını ve çocuğun bireyselliğini ifadeye ne derece cesaretlendirildiklerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin geçerlik çalışmasında ölçüt bağlantılı geçerliğe dolaylı kanıt sayılabilmesi için akademik başarı puanları açısından demokratiklik boyutları arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığına bakılmıştır. Bu amaçla deneklerin kabul/ ilgi, denetleme ve psikolojik özerklik boyutlarında ortancanın altında ve üstünde aldıkları puanlar yoluyla demokratik düzeyleri 0, 1, 2 ve 3 olmak üzere 4 gruba ayrılmış ve akademik başarı puanlarına tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışması ilköğretim ve lise öğrencileri üzerinde yapılmıştır. İlköğretimdeki öğrenciler için test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul-ilgi alt ölçeği için 0.74 ve 0.60, denetleme alt ölçeği için 0.93 ve 0.75; psikolojik özerklik alt ölçeği için 0.79 ve 0.67 olarak bulunmuştur. Lise öğrencileri için güvenilirlik katsayıları ve iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ ilgi alt ölçeği 0.82 ve 0.70, denetleme alt ölçeği için 0.88 ve 0.69, psikolojik özerklik alt ölçeği için 0.76 ve 0.66 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada Anne Baba Tutumları Ölçeği'nin test tekrar test katsayısı 0.84 olarak bulunmuştur. Ayrıca Anne Baba Tutumları Ölçeği'nin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla hesaplanan Cronbach α iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0.74$ olarak bulunmuştur.

2.4. VERİLERİN ANALİZİ

Bu araştırmada istatistiksel analiz için IBM SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. Analiz öncesinde yapılan ilk işlem, kullanılan ölçeklerin toplam puanlarını ve alt boyut toplam puanlarını hesaplamak olmuştur. Böylece verilerin gerekli varsayımları karşılayıp karşılamadığı kontrol edilmiştir. Verilerin z puan değerleri hesaplanmış olup en yüksek z puanın 3,16; en düşük z puanının -3,10 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Evrenin standart sapmadan ne kadar uzaklaştığını gösteren z puanının +3,29 ile - 3,29 arasında bir değer alması beklenmektedir. Hesaplanan verilerin istenen z puan aralığında bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine bakmak için çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.5 ve -1.5 değerleri arasında olması dağılımın normal kabul edilebileceği anlamına gelmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013: 47). Dijital bağımlılık, akran zorbalığı ve anne baba tutumları puanlarına ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 2.1.'de sunulmuştur.

Tablo 2.1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve Alt Boyutları ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Ölçekler ve Alt Boyutlar	n	$\bar{x}$	SS	Çarpıklık	Basıklık
Dijital Bağımlılık	518	24.94	11.848	1.044	0.628
Zorbalık	518	9.99	4.591	1.169	0.653
Psikolojik Özerklik	518	23.54	4.597	-0.161	-0.511
Kabul İlgisi	518	27.97	4.075	-0.663	0.295
Denetleme	518	26.56	4.904	-0.923	-0.022

Tabloda görüldüğü üzere dijital bağımlılık ile akran zorbalığı ve anne baba tutumları ilişkisi puanlarının çarpıklık ve basıklık değerlerinin (En düşük= -0.923, en yüksek= 1.169) +1.5 ile -1.5 arasında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın çarpıklık ve basıklık değerleri bu koşulu sağladığı için verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır.

Tablo 2.1. de görüldüğü üzere verilerin betimleyici değerleri gözlenebilmektedir. Bağımlı değişken olan dijital bağımlılık verilerinin ortalama değeri 24.94 ve standart sapması 11.848 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişken olan zorbalık verilerinin ortalama değeri 9.99 ve standart sapması 4.605 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişken

olan kabul ilgi verilerinin ortalama değeri 27.99 ve standart sapması 4.591 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişken olan denetleme verilerinin ortalama değeri 26.56 ve standart sapması 4.904 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişken olan psikolojik özerklik verilerinin ortalama değeri 23.54 ve standart sapması 4.597 olarak hesaplanmıştır. Tüm değişkenlerin ölçülmesinde esas alınan katılımcı sayısı da 518 olarak gözlenebilmektedir.

Zorbalık, denetleme, psikolojik özerklik ve kabul ilgi değişkenlerinin dijital bağımlılığı yordayıp yordamadığının belirlenmesinde regresyon analizinden yararlanılmış olup regresyon analizlerine özerklik, denetleme, kabul ilgi ve zorbalık dahil edilmiştir. Method olarak Enter methodu kullanılmıştır. Regresyon doğrusu tabloları incelendiğinde zorbalık için regresyon doğrusu sağa doğru yükselen doğru olduğu ve dijital bağımlılık ile zorbalık arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Tablo sonucuna göre zorba davranışlar arttıkça öğrencinin dijital bağımlılığı da doğru oranda artış göstermektedir. Regresyon doğrusu tablosu incelendiğinde denetleme için regresyon doğrusu sola doğru alçalan doğru olduğu ve dijital bağımlılık ile denetleme arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Tablo sonucuna göre ebeveynlerin çocuk üzerindeki denetleme seviyesi azaldıkça dijital bağımlılık düzeyinde artışların meydana gelebileceği gözlenmektedir. Regresyon doğrusu tablosu incelendiğinde kabul ilgi için regresyon doğrusu sola doğru alçalan doğru olduğu ve dijital bağımlılık ile kabul ilgi arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Tablo sonucuna göre ebeveynlerin çocuk yönelik kabul ilgi seviyesi azaldıkça dijital bağımlılık düzeyinde artışların meydana gelebileceği sonucuna varılmaktadır. Regresyon doğrusu tablosu incelendiğinde psikolojik özerklik için regresyon doğrusu sola doğru alçalan doğru olduğu ve dijital bağımlılık ile psikolojik özerklik arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Tablo sonucuna göre öğrencilerin psikolojik özerklik seviyesi azaldıkça dijital bağımlılık düzeyinde artışların meydana gelebileceği gözlenmektedir. Regresyon histogramı incelendiğinde verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Veriler ve hatalara yönelik dağılımlar normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde regresyonun sahip olması gereken eş varyanslılık yani homoskedastiklik özelliğinin olduğunu, gözlem değerlerinin grafik üzerine istenen bir şekilde yayıldığı gözlenmektedir.

Regresyonun bir ön koşulu olan Durbin- Watson katsayısının 1- 3 arasında olması beklenmektedir. Analizlerin sonuçlarına göre bu katsayının değeri 1.951 olarak ölçülmüş

ve sonuç olarak hatalar birbirinden bağımsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlarda yer alan R, korelasyon katsayısını gösterip bağımsız değişkenlerin tamamı ile bağımlı değişken arasındaki ilişkiyi göstermektedir. R 0.648 olup $0.30 < r < 0.70$ arasında bir değer aldığından dolayı orta düzeyde bir korelasyon hesaplanmaktadır. Yani bağımsız değişken olan özerklik, denetleme, kabul ilgi ve zorbalık ile bağımlı değişken olan dijital bağımlılık arasında orta düzey bir korelasyon ilişkisi mevcuttur. Verilerin analizine göre $\text{sig} < 0,05$ olduğundan dolayı bağımsız değişkenlerden en az birisi bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Yapılan analizlerin sonuçlarına göre Cook's Distance istatistiğinin maksimum +1,00 değerinden küçük olup 0.045 olarak hesaplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Değerlerin +1,00 değerinden küçük olması verilerde uç değerlerin olmadığını göstermektedir. Yapılan analiz sonuçlarına göre Mahalanobis değeri Ki Kare tablosunda yer alan beş değişkenli değer maksimum sayısı olan 20.515 i geçmediği sonucuna ulaşılmaktadır. Tablo sonucuna göre en yüksek Mahalanobis değeri 19.325 olduğu ve sonuç olarak verilerde uç değerlerin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Analiz sonuçları incelendiğinde çoklu bağlantılık istatistiği (Collinearity Statistics) değerlerine göre $\text{VIF} < 10$ olması halinde çoklu bağlantılılık problemi olmadığına kanıtıdır. Sonuçlarda hiçbir VIF değerinin 10'dan büyük olmadığı sonucuna ulaşılmış olup zorbalık değeri 1.177, kabul ilgi değeri 1.112, denetleme değeri 1.206 ve psikolojik özerklik değeri 1.042 olarak hesaplanmıştır ve sonuç olarak çoklu bağlantılılık problemi olmadığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, incelenen verilerin istatistiksel analizleri sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE AKRAN ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BULGULAR

Aşağıda ölçeklere yönelik hesaplanan Pearson çarpım moment korelasyonu analizlerinin sonuçlarına ilişkin tablo ve hesaplamalar aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.1. Dijital Bağımlılık ile Akran Zorbalığı ve Anne Baba Tutumlarına Yönelik Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Dijital Bağımlılık	1.000				
2. Zorbalık	0.590	1.000			
3. Psikolojik Özerklik	-0.171	-0.191	1.000		
4. Kabul İlgi	-0.152	-0.188	0.740	1.000	
5. Denetleme	-0.438	-0.333	0.030	0.299	1.000

Tablo 3.1 incelendiğinde dijital bağımlılık ile zorbalık arasında 0.590 değer olduğu gözlenmektedir. Korelasyon $0.30 > r > 0.70$ arasından bir değere sahip olduğundan dolayı dijital bağımlılık ile zorbalık arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki vardır. Dijital bağımlılık arttıkça öğrencilerde zorbalık davranışlarında da artış meydana gelmektedir ($r=0.590$; $p<0.05$). Dijital bağımlılık ile psikolojik özerklik arasındaki ilişki incelendiğinde -0.171 oranında bir değer aldığı gözlenmektedir. Korelasyon $0 > r > 0.29$ arasından bir değere sahip olduğundan dolayı dijital bağımlılık ile özerklik arasında negatif yönde zayıf düzeyde bir ilişki vardır. Dijital bağımlılık düzeyi arttıkça öğrencilerde özerklik düzeyinde azalma; dijital bağımlılık azaldığında ise öğrencide özerklikte artış meydana geldiği sonucuna ulaşılmaktadır ($r=-0.171$; $p<0.05$). Dijital bağımlılık ile denetleme arasındaki ilişki incelendiğinde -0.438 oranında bir değer aldığı gözlenmektedir. . Korelasyon $0.30 > r > 0.70$ arasından bir değere sahip olduğundan dolayı dijital bağımlılık ile denetleme arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişki vardır. Dijital bağımlılık düzeyi arttıkça öğrencilerde özerklik düzeyinde azalma; dijital bağımlılık azaldığında ise öğrencide özerklikte artış meydana geldiği sonucuna

ulaşılmaktadır ($r=-0.438$; $p<0.05$). Dijital bağımlılık ile kabul ilgi arasındaki ilişki incelendiğinde -0.152 oranında bir değer aldığı gözlenmektedir. Korelasyon $0>r>0.29$ arasından bir değere sahip olduğundan dolayı dijital bağımlılık ile kabul ilgi arasında negatif yönde zayıf düzeyde bir ilişki vardır. Dijital bağımlılık düzeyi arttıkça öğrencilerde kabul ilgi düzeyinde azalma; dijital bağımlılık azaldığında ise öğrencide kabul ilginin artış gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır ($r=-0.152$; $p>0.05$). Verilerin analizlerinde elde edilen çoklu regresyon sonuçları aşağıda verilmiştir.

3.2. AKRAN ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARININ DİJİTAL BAĞIMLILIĞI YORDAMASINA YÖNELİK BULGULAR

Tablo 3.2. Dijital Bağımlılık Bağımlı Değişkenine Göre Bağımsız Değişkenlerin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	SH	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	32.368	4.268	-	7.584	0.00	-	-
Zorbalık	1.260	0.094	0.488	13.380	0.00	0.590	0.509
Psikolojik Özerklik	-0.185	0.088	-0.072	-2.089	0.03	-0.171	-0.092
Denetleme	-0.681	0.089	-0.282	-7.632	0.00	-0.438	-0.319
Kabul İlgi	0.087	0.103	0.031	0.840	0.40	-0.152	0.080

$$R=0.648; R^2=0.42; F=92,644; p<0.001$$

Tablo 3.2 incelendiğinde çoklu regresyon analizi sonucunda, anne baba tutumları alt boyutları (denetleme, psikolojik özerklik, kabul ilgi) ve akran zorbalığının birlikte dijital bağımlılığı yordadığı bulunmuştur ($R=0.648$; $R^2=0.42$; $F=92,644$; $p<0.001$). Yordayıcılar hep birlikte değerlendirildiğinde dijital bağımlılık toplam varyansının %42'ini açıkladığı tespit edilmiştir ($R^2= 0.42$). Regresyon denklemindeki sabit değer 32.368 olarak hesaplanmıştır. Zorbalık ($p<.05$), denetleme ($p<.05$) ve psikolojik özerklik ($p<.05$) dijital bağımlılık üzerinde anlamlı etkiye sahip iken kabul ilgi anlamlı bir etkiye sahip değildir ($p>.05$). Katılımcıların zorbalık puanlarının 1 standart sapma artması dijital bağımlılık puanını 0,488 puan arttırmaktadır. Katılımcıların denetleme puanlarının 1 standart sapma artması dijital bağımlılık puanını -0,282 puan düşürmektedir. Katılımcıların özerklik puanlarının 1 standart sapma artması dijital bağımlılık puanını -0,072 puan düşürmektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre bağımsız

değişkenlerin dijital bağımlılık üzerindeki görece önem sırası; zorbalık (0.49), denetleme (-0.28) ve psikolojik özerklik (-0.07) şeklindedir.

3.3. DİJİTAL BAĞIMLILIĞIN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGULAR

Bu bölümde ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılığın cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3.3. Cinsiyet Değişkeni Açısından Dijital Bağımlılık Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Dijital Bağımlılık	Gruplar	n	$\bar{x}$	SS	Sd	t	p
Cinsiyet	Kız	241	23.06	11.51	1.033	-3.403	0.61
	Erkek	277	26.57	11.90			

Tablo 3.3 incelendiğinde, bağımsız örneklem t testi analizi sonucuna göre ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($t = -3.403$; $p > 0.05$). Başka bir ifadeyle ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri cinsiyete göre değişmemektedir.

Tablo 3.4. Yaş, Sınıf, Anne Baba Eğitim Durumu Açısından Dijital Bağımlılık Puanlara İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Testi Sonuçları

	Gruplar	n	$\bar{x}$	SS	Var K.	KT	KO	Sd	F	p
Yaş	11	144	24.46	11.55	G. Arası	1958.11	489.53	0.96		
	12	128	23.96	11.86	G. İçi	70611.90	137.64	1.04	3.556	0.00
	13	139	23.56	10.80				0.91		
	14	68	27.65	12.42				1.50		
	15	39	30.10	13.73	Toplam	72570.02		2.19		
Sınıf	5	99	26.75	12.63	G. Arası	506.87	168.95	1.27		
	6	112	23.68	11.52	G. İçi	72063.15	140.20	1.08	1.205	0.30
	7	112	24.77	11.11				1.05		
	8	195	24.84	12.01	Toplam	72570.02		0.86		
Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar	178	22.84	10.97	G. Arası	1405.54	351.38	0.86		
	İlkokul	133	26.35	12.99	G. İçi	71164.48	138.72	1.12	2.533	0.04
	Ortaokul	121	25.11	11.86				1.07		
	Lise	64	27.22	11.13				1.39		
	Üniversite	22	25.82	11.60	Toplam	72570.02		2.47		
Baba Eğitim Düzeyi	Okuryazar	32	24.94	10.88	G. Arası	2108.93	421.78	1.92		
	İlkokul	70	24.36	11.43	G. İçi	70461.08	137.61	1.36	3.065	0.01
	Ortaokul	148	23.05	10.51				0.86		
	Lise	187	27.46	13.72				1.06		
	Üniversite	56	22.38	7.610				1.01		
	Yüksek lisans	25	24.60	11.45	Toplam	72570.02		2.29		

Tablo 3.4. incelendiğinde yaş kategorisinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, araştırmaya katılan öğrencilerin dijital bağımlılık düzeyleri yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir (F: 3.556, $p < 0.05$). Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Post-Hoc analizi tekniklerine geçilmiş ve varyansların homojen olduğu tespit edildiği için Tukey testi kullanılmıştır. Tukey testi sonucuna göre bu farklılıklar 12- 15 yaş grubu arasında ve 13- 15 yaş grubu arasındadır.

Sınıf kategorisinde tablo 3.4. incelendiğinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir (F:1.205, $p > 0.05$). Yani sınıf düzeylerinin öğrencilerin dijital bağımlılıkları üzerinde anlamlı fark oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Anne eğitim düzeyi kategorisinde tablo 3.4. incelendiğinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir (F:2.533, $p < 0.05$). Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Post-Hoc analizi

tekniklerine geçilmiş ve varyansların homojen olduğu tespit edildiği için Tukey testi kullanılmıştır. Tukey testi sonucuna göre bu farklılık okuryazar eğitim düzeyi ile lise eğitim düzeyleri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Baba eğitim düzeyi kategorisinde tablo 3.4. incelendiğinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F:3.065$, $p<0.05$). Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Post-Hoc analizi tekniklerine geçilmiş ve varyansların homojen olduğu tespit edildiği için Tukey testi kullanılmıştır. Tukey testi sonucuna göre bu farklılık ortaokul eğitim düzeyi ile lise eğitim düzeyleri arasında olduğu tespit edilmiştir.

Verilerin analiz edilmesi sonucunda demografik değişkenler olan ve anlamlı farkların tespit edildiği değişkenlere ait Tukey testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.5. Dijital Bağımlılık Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tukey Testi Sonuçları

(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
11	12	0.49	0.97
	13	0.89	0.98
	14	-3.18	0.34
	15	-5.64	0.06
12	11	-0.49	0.99
	13	0.40	0.99
	14	-3.68	0.22
	15	-6.14*	0.03
13	11	-0.89	0.96
	12	-0.40	0.99
	14	-4.08	0.13
	15	-6.54*	0.01
14	11	3.18	0.34
	12	3.68	0.22
	13	4.08	0.13
	15	-2.45	0.83
15	11	5.64	0.06
	12	-6.14*	0.03
	13	-6.54*	0.01
	14	2.45	0.83

Tablo 3.5. incelendiğinde 11 ve 14 yaş gruplarında herhangi bir istatistiksel fark yok iken; 12- 15 ile 13- 15 yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 15 yaşında olan öğrencilerin dijital bağımlılık düzeyleri 12 ve

13 yaşındaki öğrencilerin dijital bağımlılık düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Tablo 3.6. Dijital Bağımlılık Puanlarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tukey Testi Sonuçları

(I) Anne Eğitim Düzeyi	(J) Anne Eğitim Düzeyi	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
Okuryazar	İlkokul	-3.51	0.07
	Ortaokul	-2.27	0.47
	Lise	-4.38*	0.03
	Üniversite	-2.98	0.79
İlkokul	Okuryazar	3.51	0.07
	Ortaokul	1.24	0.91
	Lise	-0.86	0.98
	Üniversite	0.53	1.00
Ortaokul	Okuryazar	2.27	0.47
	İlkokul	-1.24	0.91
	Lise	-2.11	0.77
	Üniversite	-0.71	0.99
Lise	Okuryazar	4.38*	0.03
	İlkokul	0.86	0.98
	Ortaokul	2.11	0.77
	Üniversite	1.40	0.98
Üniversite	Okuryazar	2.98	0.79
	İlkokul	-0.53	1.00
	Ortaokul	0.71	0.99
	Lise	-1.40	0.98

Tablo 3.6. incelendiğinde ilkokul, ortaokul ve üniversite eğitim düzeyleri gruplarında herhangi bir istatistiksel fark yok iken; okuryazar ile lise eğitim düzeyi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Buna göre lise eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının dijital bağımlılık puanları okuryazar eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının dijital bağımlılık puanlarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.7. Dijital Bağımlılık Puanlarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tukey Testi Sonuçları

(I) Baba Eğitim Düzeyi	(J) Baba Eğitim Düzeyi	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
Okuryazar	İlkokul	0,58	1,00
	Ortaokul	1,88	0,98
	Lise	-2,52	0,93
	Üniversite	2,56	0,96
	Yüksek lisans	0,33	1,00
İlkokul	Okuryazar	-0,58	1,00
	Ortaokul	1,30	0,98
	Lise	-3,10	0,61
	Üniversite	1,98	0,97
	Yüksek lisans	-0,24	1,00
Ortaokul	Okuryazar	-1,88	0,98
	İlkokul	-1,30	0,98
	Lise	-4,40*	0,04
	Üniversite	0,67	1,00
	Yüksek lisans	-1,54	0,99
Lise	Okuryazar	2,52	0,93
	İlkokul	3,10	0,61
	Ortaokul	4,40*	0,04
	Üniversite	5,08	0,15
	Yüksek lisans	2,86	0,93
Üniversite	Okuryazar	-2,56	0,96
	İlkokul	-1,98	0,97
	Ortaokul	-0,67	1,00
	Lise	-5,08	0,15
	Yüksek lisans	-2,22	0,98
Yüksek lisans	Okuryazar	-0,33	1,00
	İlkokul	0,24	1,00
	Ortaokul	1,54	0,99
	Lise	-2,86	0,93
	Üniversite	2,22	0,98

Tablo 3.7. incelendiğinde okuryazar, ilkokul, üniversite ve yüksek lisans eğitim düzeyleri gruplarında herhangi bir istatistiksel fark yok iken; ortaokul ile lise eğitim düzeyi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Buna göre lise eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının dijital bağımlılık puanları ortaokul eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının dijital bağımlılık puanlarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu araştırma ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile akran zorbalığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada dijital bağımlılık ile akran zorbalığı ve aile tutumlarına ilişkin denetleme, psikolojik özerklik ve kabul ilgi alt boyutları ele alınmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık, akran zorbalığı, denetleme, psikolojik özerklik ve kabul ilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yapılan regresyon analizi sonucunda; ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı, denetleme ve psikolojik özerklik düzeylerinin, dijital bağımlılığı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordadığı ancak kabul ilgi düzeylerinin dijital bağımlılığı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.1. DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE AKRAN ZORBALIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonucuna göre ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile akran zorbalığı arasında pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre dijital bağımlılık düzeyi arttıkça akran zorbalığı davranışlarında da artış meydana geldiği saptanmıştır. Buradan araştırmaya katılım sağlayan ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılıkları arttıkça akran zorbalığı davranışı sergileme eğilimlerinin de arttığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Literatür incelendiğine yapılan araştırma ile benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Aslan'ın (2020: 96) 776 öğrenciyle yaptığı araştırma sonucuna göre dijital bağımlılık arttıkça akran zorbalığının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda Balak (2017: 97), Landstedt ve Persson (2014: 395), Kocatürk ve Kurtça (2021: 1130), Paez (2019: 154), Bağcı Çetin (2023: 15), Kılıç (2019: 556) ve More vd. (2017: 69) yaptıkları araştırmalarda, katılımcıların dijital bağımlılık düzeylerinin artması ile akran zorbalığına ilişkin davranışların sergilenmesinde artışların meydana geldiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca Gültekin ve Özarslan (2018: 416), Gün ve Gültekin (2022: 115), Hazar ve Ekici (2021: 12) ve Gökbulut (202: 93) yaptıkları araştırmalar neticesinde öğrenciler arasından meydana gelen akran zorbalığındaki artışın dijital bağımlılık düzeylerinde de artışlara neden olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Tural

Hesapçıoğlu ve Yeşilova (2020: 487), Sipahi vd. (2019: 380) ve Mercan ve Yükselen (2022:601) de yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılık ile akran zorbalığının ilişkili olduğu, akran zorbalığında meydana gelen artışın dijital bağımlılık düzeyinde de artışlara sebep olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Bu sonuçlar birlikte ele alındığında alanyazının mevcut araştırma bulgusunu desteklediği sonucuna ulaşılabilir.

Sosyal medyada aşırı zaman harcamak, sürekli çevrimiçi olma kaygısı duymak, internet ağlarında aşırı derecede aktif olmak, dijital öğeleri gereğinden fazla ve amacından farklı olarak kullanmak, izlenen film ve diziler, okunan ve takip edilen diğer öğeler öğrencilerde şiddet eğilimine yol açabilmekte ve akranlarına karşı zorbaca davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir. Öğrencilerin sürekli aktif ve çevrimiçi olması özellikle olumsuz örnekler barındıran sosyal medyada daha fazla zaman geçirmesine veya şiddet içerikli oyunları daha fazla oynamasına yol açmaktadır. Bu olumsuz öğeler de normal yaşamlarında akran zorbalığı davranışlarını sık ve kolay bir şekilde gerçekleştirmelerine sebep olmaktadır. Dijital bağımlılık sonucunda öğrenciler birbirleriyle rekabet içerisine girip sürekli olarak sosyal onay arayışına girmektedir. Bu arayış ve rekabet yarışı neticesinde öğrenciler diğer öğrencileri küçük düşürme veya zorbalık yapma davranışları gösterebilmektedir. Ayrıca meydana gelen bağımlılık öğrenciler üzerinde kaygıya ve yoksunluğa yol açıp stres ve öfke yaşamasına neden olabilmektedir. Bu gibi sebepler nedeniyle öğrenciler dijital cihazlara erişemediği okul ortamlarında öfkesini akranlarına yönlendirerek zorba davranışlar sergileyebilmektedir. Tüm bu unsurlar bir arada ele alındığında dijital bağımlılığın hem öğrenciler arası ilişki problemlerine hem de akran zorbalığına ilişkin davranışların açığa çıkmasına neden olduğu söylenebilir.

4.2. DİJİTAL BAĞIMLILIK İLE ANNE BABA TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonucuna göre ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile psikolojik özerlik arasında negatif yönde zayıf düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyi arttıkça, psikolojik özerklik düzeyleri azalmaktadır. Psikolojik özerklik boyutu, anne baba tutumlarından demokratik ve hoşgörülü tutumları kapsarken daha çok demokratik tutum ile ilişkilendirilmektedir. Çocukların fikirlerini önemseyip değer veren, düşüncelerini göz önüne alan, kararlarını vermesinde destekleyici olan ve kendine güvenmesini sağlayan

demokratik tutum ile bireyselliğine önem veren, istek ve ihtiyaçlarını karşılayan, geniş bir özgürlük imkânı sunmasının yanında belli düzeyde disiplin öğelerinin de kullanıldığı hoşgörölü tutum psikolojik özerlik boyutunu oluşturan öğelerdir (Lamborn vd., 1991). Literatür incelendiğinde yapılan araştırma ile benzer sonuçlara ulaşıldığı görölmüştür. Kwak (2018: 79)'ın 1170 öğrenciyle yaptığı araştırma sonucuna göre dijital bağımlılık arttıkça psikolojik özerkliğin düştüğü sonucu elde edilmiştir. Aynı zamanda Ceyhan ve Ceyhan (2011: 174), Balcı ve Gürcü (2013: 264), Çetinkaya (2019: 72) ve Konok vd. (2020: 101) yaptığı araştırmalarda dijital bağımlılık düzeyleri arttıkça psikolojik özerklik düzeylerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar birlikte ele alındığında alanyazının mevcut araştırma bulgusunu desteklediği sonucuna ulaşılabilir. Öğrencinin kontrolü elinde tutmasında ve hayatı üzerinde kararlar alabilmesinde etkili olan demokratik tutum neticesinde bağımlılık riski azalmakta ve bu durum öğrenciyi daha özgür bırakan hoşgörölü tutumda artış gösterebilmektedir. Psikolojik özerklik boyutunda yer alan demokratik ve hoşgörölü anne baba tutumlarında çocuğa dengeli bir şekilde dijital öğelere erişim imkânının verilmesi dijital bağımlılığın oluşumunu engelliyor olabilir.

Araştırma sonucuna göre ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile denetleme arasında negatif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin anne babalarının denetleme düzeylerinin arttıkça, ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri azalmaktadır. Denetleme boyutu içerisinde demokratik ve otoriter anne baba tutumu yer almaktadır. Buna göre çocuklar için sağlıklı sınırlar oluşturulur ve denetlenir (Lamborn vd., 1991). Literatür incelendiğinde yapılan araştırma ile benzer sonuçlara ulaşıldığı görölmüştür. Eni'nin (2017: 87) 200 öğrenciyle yaptığı araştırma sonucuna göre dijital bağımlılık düzeylerinin artmasının denetlemenin azalmasıyla ilişkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca Aküzüm vd. (2022: 446), Konok vd. (2020: 103), Arıcak (2019: 41) ve Altıntaş ve Öztabak (2016: 117) yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılık ile ebeveyn denetleme düzeyi arasında negatif ilişki tespit ettikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar birlikte ele alındığında alanyazının mevcut araştırma bulgusunu desteklediği sonucuna ulaşıldığı belirtilebilir.

Anne babanın sergilediği daha insancıl tutum olan demokratik tutum sonucunda çocuk kendini değerli hissetmekte, ebeveyn ve arkadaşlarıyla hoşça vakit geçirmektedir.

Bu sebepten ötürü demokratik tutumla yetişen bireylerde dijital bağımlılık düzeyi daha düşük olmaktadır. Demokratik tutumun aksine anne babanın çocuğu daha fazla kontrol altına almaya çalıştığı, kurallara ve itaate daha fazla önem verdiği, öğrencinin özgürlüğünü kısıtlayan ve kendi kararlarını almasına engel olan otoriter anne baba tutumu neticesinde öğrencilerde dijital bağımlılığın görülmesi daha olağandır. Demokratik ve otoriter tutumlardan oluşan denetleme boyutunda anne babalar çocuklarına gerekli değeri gösterirken belirli disiplin kalıplarını da kullanmaktadır. Çocukların bağımsızlığını destekleyip, kararlar vermesini sağlarken aynı zamanda bazı davranışları sergilememesi için sağlıklı sınırlar ve denetim sistemi oluşturmaktadır. Bu denge neticesinde çocuklarda dijital bağımlılığın oluşması engellenebilmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile kabul ilgi düzeyi arasında negatif yönde zayıf düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre anne babanın kabul ilgi düzeyinin azalırken, ortaokul öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri artmaktadır. Kabul ilgi boyutu demokratik ve hoşgörülü anne baba tutumlarını kapsarken daha çok hoşgörülü tutum ile ilişkilendirilmektedir (Lamborn vd., 1991). Literatür incelendiğinde yapılan araştırma sonucuyla benzer olarak, Yılmaz ve Yılmaz (2023: 51), Aksoy ve Çetin (2022: 68), Çetinkaya (2019: 73) ve Kaya ve Demir (2021: 25) yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılık ile ebeveyn kabul ilgi düzeyi arasında negatif korelasyon tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar birlikte ele alındığında alanyazının mevcut araştırma bulgusunu desteklediği sonucuna ulaşıldığı belirtilebilir.

Çocukların kişisel haklarına değer veren, açık iletişim kuran, kendini ifade etmesine izin veren, karar verme süreçlerinde etkin olmasını sağlayan ve tüm bunlarla birlikte belli sınırlar ve kurallar koyan demokratik anne baba tutumunu sergileyen ebeveynler, çocukların dijital öğeleri ihtiyaçları kadar kullanmalarını sağlamakta ve bu durum dijital bağımlılık riskini azalmaktadır. Çocuklara sınır ve kural koymaktan, tepki vermekten kaçınan ve aşırı serbest bırakan hoşgörülü anne baba tutumu neticesinde denetimsiz kalan çocuklar, dijital cihazlarla çok fazla zaman geçirebilmektedir. Bu nedenle dijital bağımlılık riski artmaktadır. Ancak anne babaların kontrolü tamamen çocuğa bırakmadığı, dengeli bir şekilde yaklaştığı ve denetim yaptığı durumlarda sağlıklı dijital kullanım gerçekleşmekte ve bağımlılık riski düşebilmektedir.

4.3. AKRAN ZORBALIĞI VE ANNE BABA TUTUMLARININ DİJİTAL BAĞIMLILIĞI YORDAMASINA DAİR TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre akran zorbalığı ve anne baba tutumlarının dijital bağımlılığın anlamlı birer yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. İlgili yordayıcı değişkenler, dijital bağımlılığı oluşturan toplam varyansı %41 oranında açıklamaktadır. Elde edilen bu sonuçlara göre akran zorbalığı ve anne baba tutumları değişkenlerinin, dijital bağımlılık değişkeninin anlaşılmasına yönelik anlamlı katkı sağladığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucuna göre anne baba tutumlarına ilişkin psikolojik özerklik ve denetleme alt boyutlarının dijital bağımlılığın istatistiksel olarak anlamlı birer yordayıcısı olduğu tespit edilirken, kabul ilgi alt boyutunun dijital bağımlılığın istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcısı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akran zorbalığı ve anne baba tutumları öğrencilerin yaşamları üzerinde önemli etkilere sahip olan faktörlerdir. Bu faktörler birbirini etkileyebilmektedir. Anne baba tutumlarından olan otoriter ve aşırı koruyucu tutumla yetişen çocuklar akran zorbalığı eğilimi gösterebilmektedir. İlgisiz ve aşırı serbest tutumla yetişen çocuklar ise zorbalığa maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla akran zorbalığı ve anne baba tutumları birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen faktörler olarak ele alınabilmektedir.

Ortaokul öğrencileri arasında meydana gelen akran zorbalığı, öğrencilerin akademik, sosyal ve psikolojik yaşamları üzerinde önemli etkilere neden olabilmektedir. Akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler içine kapanmakta, diğer arkadaşlarıyla sosyal ilişkilerini kesip sıkıntısını gizlemekte, stres ve kaygı düzeyi artmakta olup kendilerine olan güvenleri kırılmaktadır. Böyle bir duruma gelen öğrenciler bu sıkıntılardan kaçmak ve rahatlamak amacıyla dijital ortamları tercih edebilmektedir. Dijital cihazları ve medyaları kullanan öğrenciler kendilerini rahat ifade edebilmekte, güvende hissetmekte ve eğlenmektedir. Bu duygular neticesinde akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler daha fazla bağımlı olma eğilimi gösterebilmektedir. Aynı zamanda zorbalık yapan öğrenciler şiddetten haz almakta ve bu duygularını tatmin edebilecekleri ortamlara yönelebilmektedir. Bu ortamlardan biri de dijital ortamlar olmaktadır. Öğrenciler bu ortamlarda şiddet öğelerine maruz kalmakta, şiddet içerikli oyun ve videoları izlemekte ve diğer öğrencilere daha fazla zorbalık yapabilmektedir. Böylece akran zorbalığı yapan öğrencilerin dijital bağımlılık eğilimi daha yüksek olduğu düşünülmekte olup akran zorbalığının dijital bağımlılığı yordadığı belirtilebilir.

Alanyazın incelendiğinde yapılan araştırma ile benzer sonuçlar olan araştırmalara ulaşılmıştır. Karasu (2017: 7) yaptığı araştırma ile benzer olarak öğrenciler arasında akran zorbalığının dijital bağımlılığı yordadığı ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Hazar ve Ekici (2021: 8) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre benzer bir şekilde akran zorbalığının öğrencilerde dijital bağımlılığı yordadığı bulunmuştur. Gökbulut (2020: 91) ortaokul öğrencileri ile yaptığı araştırma neticesinde benzer olarak akran zorbalığı davranışlarının dijital bağımlılığı yordadığı sonucuna ulaşmıştır. Sipahi (2019: 380) ortaokul ve lise öğrencileriyle yaptığı araştırma sonucunda öğrenciler arasında var olan akran zorbalığının öğrenciler içinde dijital bağımlılığı yordadığı sonucu elde edilmiştir. Bu sonuçlara benzer olarak Paez (2019:154), Landstedt ve Persson (2014: 396) ve Venkatesh vd. (2019: 917) yaptıkları araştırmalarda benzer sonuçlar elde etmiş olup akran zorbalığının dijital bağımlılığı yordadığını belirtmişlerdir.

Anne baba tutumları öğrencilerin dijital bağımlılıkları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Bu tutumlardan biri olan otoriter anne baba tutumuna sahip olan ebeveynler, öğrencilerin kendilerine güvenlerini olumsuz etkileyebilmekte olup kendilerini rahat hissettikleri dijital ortamlara yönelmelerine neden olabilmektedir. Aynı zamanda ilgisiz ve aşırı izin verici tutumlara sahip olan ebeveynlerin öğrencilerinde de benzer şekilde problemler meydana gelmekte olup dijital bağımlılık düzeylerinde artışlara neden olabilmektedir. Sonuç olarak anne babaların çocuklarını yetiştirirken takındıkları tutumlar neticesinde öğrencilerin yaşamları şekillenmekte olup yönelimleri de etkilenebilmektedir. Olumsuz olarak nitelendirilen otoriter, aşırı izin verici, ihmal edici ve ilgisiz anne baba tutumları gibi tutumlar sonucunda öğrenciler kendilerini rahat ve özgür hissettikleri dijital ortamlara yönelebilmekte ve neticede anne baba tutumları dijital bağımlılığı yordadığı düşünülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde yapılan araştırma ile benzer sonuçlar olan araştırmalara ulaşılmıştır. Günaydın (2021: 66) ortaokul öğrencileriyle yaptığı araştırma sonucunda benzer olarak anne baba tutumlarının dijital bağımlılığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu tutumlardan olan otoriter ve ihmalkâr tutumun dijital bağımlılığı yordadığı; tam aksine demokratik anne baba tutumun dijital bağımlılığı yordamadığı sonucu elde edilmiştir. Yaylacı (2019: 54) yaptığı araştırma neticesinde baskıcı, otoriter ve izin verici tutumla yetişen öğrencilerde dijital bağımlılığı yordadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Demokratik ve aşırı koruyucu tutumun dijital bağımlılığı yordamadığı

sonucu elde edilmiştir. Manap ve Durmuş (2021: 149) ile Doğan ve Döğeri (2023: 71) yaptıkları araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşmış olup otoriter tutumun dijital bağımlılığı yordarken; demokratik tutumun dijital bağımlılığı yordamadığını tespit etmişlerdir. Valcke vd. (2010: 460) yaptıkları araştırmada ihmalkâr ve otoriter anne baba tutumunun dijital bağımlılığı yordarken izin verici tutumun dijital bağımlılığı yordamadığını tespit etmiştir.

4.4. DİJİTAL BAĞIMLILIĞIN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİNE YÖNELİK TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre dijital bağımlılık düzeyleri cinsiyete göre istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır. Bu durum, dijital bağımlılığın belirli bir cinsiyete özgü olmadığını göstermektedir. Alanyazın incelendiğinde Kongur (2015: 58), Irmak ve Erdoğan (2016: 132), Balkın (2020: 51), Medikoğlu (2018: 94) ve Yılmaz vd. (2023: 501) yaptıkları araştırmalarda da dijital bağımlılık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı fark göstermemektedir. Ancak mevcut araştırma bulgusunun aksine alanyazında dijital bağımlılık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığını gösteren araştırmalara ulaşılmıştır. Öztürk ve Dalaman (2020: 4160), Demir (2021: 74), Geniş (2020: 60), Karasu (2017: 2) ve Atak (2020: 69) yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan bu araştırmalara göre öğrencilerin cinsiyetleri dijital bağımlılık düzeylerini etkilemekte, kız ve erkek öğrencilerin bağımlılık düzeyleri arasında fark açığa çıkmaktadır.

Bu araştırma sonucunda cinsiyetlere göre dijital bağımlılık düzeyleri anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Bu durumun sebepleri arasında araştırmaya katılan kız ve erkek öğrenci oranı belirtilebilir. Araştırmanın yapıldığı bölgede kültürel faktörler teknoloji kullanımını etkileyebilmekte, kız ve erkek öğrencilerin benzer akran gruplarında bulunması, benzer dijital alışkanlıklara sahip olmalarını etkileyebilir. Ayrıca anne babanın öğrencilere yönelik takındıkları tutumlar ve teknoloji kullanımı konusundaki yaklaşımları da bağımlılığı etkileyebilmektedir. Anne babaların teknolojiye erişimi kontrol altına alması cinsiyetler üzerinde benzer alışkanlıklara ve kullanım düzeylerine neden olabilmektedir. Bu durum da dijital bağımlılığın cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı olarak farklılaşmasını etkileyebilir.

Araştırmanın sonuçlarına göre dijital bağımlılık, yaş düzeylerine göre gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Yani öğrencilerin yaşının dijital bağımlılık

üzerine etkili olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 15 yaşında olan öğrencilerde dijital bağımlılığın daha yüksek düzeylerde olduğu sonucu elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde bu sonucu destekleyen araştırmalara ulaşılmıştır. Akcan ve Öge (2020: 17), Aktaş (2018: 69), Hazar vd. (2017: 327), Öncel ve Tekin (2015: 14), Çömlekçi ve Başol (2019: 177) ve Uzunlar vd. (2017: 33) yaptıkları araştırmaların sonuçlarında bu araştırmayla benzer bulgulara ulaşmış olup dijital bağımlılık düzeylerinin yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaştığını saptamışlardır. Bu bulguların aksine dijital bağımlılık düzeylerinin, yaşa göre değişmediği sonucuna ulaşan araştırmalar da mevcuttur. Literatür incelendiğinde Eryılmaz ve Çukurluöz (2018: 899), Çukurluöz (2016: 94), Şentürk (2023: 84) ve Yücel, M. (2024: 80) yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılık düzeyinin yaş değişkenine göre farklılaşmadığı, bütün yaş grubundaki öğrencilerin dijital bağımlılık düzeylerinin benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Tespit edilen bu farklılıklar yaş değişkeni açısından dijital bağımlılık ile ilgili daha detaylı araştırmaların yapılmasını gerektiğini göstermektedir. Ergenlikle beraber gelen sosyal ve duygusal ihtiyaçlar neticesinde öğrenciler dijital öğelere yönelebilmektedir. Bu yönelim ile birlikte zamanı etkin kullanamama ve olması gerekenden fazla dijital cihazlarla vakit geçirme sonucunda bağımlılık gelişebilmektedir. Yaş, bağımlılık oluşumu açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebepten ötürü dijital bağımlılık üzerinde yaş faktörünün dikkate alınması gerekmektedir.

Araştırma sonucuna göre dijital bağımlılık düzeyleri, sınıf düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Buna göre dijital bağımlılık düzeylerinin sınıf kademelerine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Alanyazın incelendiğinde dijital bağımlılık ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı farkın bulunmadığı araştırmalara ulaşılmıştır. Balak (2016: 69), Arslan (2020: 92), Eryılmaz ve Çukurluöz (2018: 900), Kurt vd. (2018: 35) ve Hazar vd. (2017: 4324) yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılığın sınıf düzeylerine göre anlamlı olarak farklılık göstermediğini saptamışlardır. Elde edilen bu bulguların aksine dijital bağımlılık düzeylerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği araştırmalara da ulaşılmıştır. Alanyazın incelendiğinde Horzum (2011: 56), Gönüç (2009: 64) ve Aktaş (2018: 70) yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılık düzeylerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Araştırma sonucunda dijital bağımlılık düzeylerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı olarak farklılık göstermemesine bazı faktörlerin sebep olduğu düşünülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerine dengeli bir şekilde dağılmaması, tüm kademelerdeki öğrencilerin benzer teknolojik ve dijital öğeleri kullanıyor olması anlamlı bir farkın çıkmamasına neden olduğu düşünülmektedir. Anne babaların dijital öğeleri denetleme şekli de öğrencilerde farklı düzeyde bağımlılıkların oluşmasına etkileyerek sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın oluşmamasını sağlıyor olabilir.

Araştırma sonucuna göre dijital bağımlılık düzeylerinin, anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı ve lise mezunu annelerin çocuklarında dijital bağımlılığın okuryazar eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarına göre daha yüksek seviyelerde olduğu tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde bu bulgulara benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Demirel (2022: 133), Arslan (2019: 34), Gökçearsan ve Durakoğlu (2014: 424), Dokumacı (2023: 96) ve Gölbaş (2018: 1304) yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılık ile anne eğitim seviyesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulguların aksine dijital bağımlılık ile anne eğitim seviyesi arasında anlamlı ilişkinin olmadığı sonucunu tespit eden araştırmalara da ulaşılmıştır. Diğer taraftan Yaygır (2018: 67), Aydoğdu (2018: 14), Beadini (2023: 74), Bodur (2022: 83), Gölge (2022: 91) ve Hazar vd. (2017: 327) yaptıkları araştırmalarda dijital bağımlılık düzeyinin anne eğitim seviyesine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu araştırma sonucuna göre lise mezunu olan annelerin çocuklarının dijital bağımlılık düzeylerinin okuryazar eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarından daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Annenin teknoloji kullanmadaki eksikliği veya çocuğuna sınır koymada eksiklik yaşaması bu duruma neden olabilmektedir. Ayrıca dijital öğelerin zararlarını fark etmede yetersizlik ve çocuğa rehberlik etme konusunda eksiklik yaşaması da bu durumu etkileyebilmektedir. Bu sonuçlara göre anne eğitim düzeyinin, çocuğun dijital olarak bağımlı olma eğilimine etki eden bir faktör olarak ele alınması gerektiği belirtilebilir.

Araştırma sonucuna göre dijital bağımlılık düzeylerinin, baba eğitim düzeyine göre farklılaştığı tespit edilmiş ve lise mezunu babaların çocuklarında ortaokuldan mezun olan babaların çocuklarına göre dijital bağımlılığın daha yüksek seviyelerde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında bu bulguya benzer olarak Demirel (2022: 133), Akgül (2023: 80), Yaygır (2018: 68), Arslan (2019: 34) ve Altınok (2021:279) yaptıkları

araştırmalarda dijital bağımlılık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulguların aksine dijital bağımlılık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar da bulunmaktadır. Keskin (2019: 95), Kulaksız ve Toran (2023: 561), alhan (2023: 84), Koyuncuoğlu (2022:) ve Bostancı ve akır (2022: 108) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre dijital bağımlılık düzeyinin baba eğitim seviyesi değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Lise mezunu olan babalar, dijital cihazları ve öğeleri tanımak, zararlarını bilmek ve gerekli rehberliği yapmak konusunda eksikler yaşayabilmektedir. Dijital cihazların risklerinin farkında olup hem kendi hem de çocukları için bu risklerden koruma konusunda yetersizlik yaşaması neticesinde çocuklarda dijital bağımlılık gelişebilmektedir. Anne babanın eğitim düzeylerindeki farklılık öğrencilerin dijital bağımlılık düzeylerini çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir. Eğitim düzeyi yüksek ebeveynler çocuklarına dijital öğelerin zararları hakkında bilgiler verebilmekte, sağlıklı dijital kullanımı alışkanlıkları kazandırabilmektedir. Çocuklarına rol model olarak dijital öğeleri daha verimli ve etkili kullanmalarını öğretebilmektedir. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek olana anne babalar çocuklarına dijital öğelerin dışında eğitimci ve eğlenceli aktivitelere yönlendirerek dijital bağımlılığı dolaylı yollarla engelleyebilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde öncelikle araştırmada elde edilen sonuçlar sonra da öneriler yer almaktadır.

1. Sonuçlar

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinde dijital bağımlılık ile akran zorbalığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar şöyledir:

- Dijital bağımlılık ile akran zorbalığı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu,
- Dijital bağımlılık ile anne baba tutumu psikolojik özerklik alt boyutu arasında negatif yönde zayıf düzeyde anlamlı ilişki olduğu,
- Dijital bağımlılık ile anne baba tutumu denetleme alt boyutu arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu,
- Dijital bağımlılık ile anne baba tutumu kabul ilgi alt boyutu arasında negatif yönde zayıf düzeyde bir ilişki olduğu,
- Akran zorbalığı ve anne baba tutumlarının dijital bağımlılığı yordadığı ve iki değişkenin birlikte dijital bağımlılığı %42 oranında açıkladığı,
- Dijital bağımlılığın cinsiyete göre farklılaşmadığı,
- Dijital bağımlılığın yaşa göre farklılaştığı; buna göre 15 yaşında olan öğrencilerin 12 ve 13 yaşındaki öğrencilere göre dijital bağımlılıklarının daha yüksek olduğu,
- Dijital bağımlılığın sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı,
- Dijital bağımlılığın anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı; buna göre lise mezunu olan annelerin çocuklarının dijital bağımlılık düzeyinin okuryazar eğitim düzeyindeki annelerin çocuklarına göre daha yüksek düzeyde olduğu,
- Dijital bağımlılığın baba eğitim düzeyine göre farklılaştığı; buna göre lise mezunu olan babaların çocuklarının dijital bağımlılık düzeyinin ortaokul mezunu babaları çocuklarına göre daha yüksek düzeyde olduğu,

2. Öneriler

- Dijital bağımlılığın aile tutumlarıyla ilişkili olması nedeniyle bu konuda anne babalara yönelik rehberlik ve eğitim programları hazırlanması önerilmektedir.
- Okullarda meydana gelen akran zorbalığı ile dijital bağımlılık birbirlerini etkileyen unsurlar olması nedeniyle bu konuda öğretmenlerin ve psikolojik

danışmanların gerekli eğitimleri alması önerilmektedir. Bu eğitimlere ailelerin de dâhil edilip bilinçlendirme çalışmaları yapılması önerilmektedir.

- Araştırmada elde edilen sonuca göre dijital bağımlılık yaş faktörüne göre farklılaşmaktadır. Bu sebepten ötürü özellikle risk altında olan 15 yaş için özel bir eğitim programı hazırlanması önerilmektedir. Araştırma sonucuna göre dijital bağımlılık ile yaş ve sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilememiş olmasına karşın gerekli önleyici eğitimlerin verilmesi ve koruyucu planlamaların yapılması önerilmektedir.
- Olumsuz davranışlara yol açabilecek kontrolsüz ve bilinçsiz dijital öge kullanımına engel olabilmek amacıyla bakanlık tarafından okullarda dijital okuryazarlık planlamaları gerçekleştirilmesi ve gerekli bilgilendirmelerin yapılması önerilmektedir.
- MEB müfredatına, 5-8. sınıflar için 'Dijital Vatandaşlık ve Güvenlik' dersi eklenmesi ve bu derslerde akran zorbalığına yönelik modüllerin de yer alması önerilmektedir.
- Öğretmenlerin ve psikolojik danışmanların, okulun her yerinde meydana gelebilme ihtimali olan akran zorbalığına karşı daha dikkatli olması, özellikle okulda zorbalık yapılabilecek ortamları sık sık gözlemesi ve akran zorbalığı yapabilecek öğrencileri sürekli takip etmesi önerilebilir.
- Mevcut konu ile ilgili yeni araştırma ve çalışmaların yapılması öğrencilerde ve anne babalarda bir bilinç oluşturacağından dolayı bu araştırma ve çalışmaların artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acuner E. ve Turan Y. (2024). Dijital bağımlılık farkındalığı için dijital detoks turizmi deneyimi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 312-331.
- Adorjan, M. ve Ricciardelli, R. (2021). Akıllı telefon ve sosyal medya bağımlılığı: Kanadalı gençlerin algılarını ve deneyimlerini keşfetmek. *Kanada Sosyoloji İncelemesi/ Revue Canadienne De Sociologie*, 58(1), 45-64.
- Akbaba, S. (1988). *Ana-baba tutumlarının bazı kişilik özellikleri üzerine etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi EBE.
- Akcan, G. ve Öge, B. (2020). Genç bireylerde teknoloji bağımlılığının yordayıcılarının incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 3–26.
- Akdenizli, C. (2019). *Ortaokul düzeyinde uygulanan Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitiminin (TBM) etkililiği ve öğrencilerin eğitim ile ilgili görüşleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İzmir Ege Üniversitesi SBE.
- Akgül, F. (2023). *Üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılık ve sosyal beceri düzeylerinin sportif etkinliklere katılım durumlarına göre incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya Selçuk Üniversitesi, SBE.
- Aksoy, G. ve Çetin, M. (2022). Ebeveyn tutumlarını algılama ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Internet Bağımlılığı ve Sosyal Etkiler Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 63-70.
- Aktaş, A.M. (2006). *Aile içi şiddet*. İstanbul: Elma Yayınevi.
- Aktaş, B. (2018). *Ortaokul öğrencilerinde internet ve dijital oyun bağımlılığının psikolojik sağlamlık ve saldırganlıkla ilişkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kars Kafkas Üniversitesi, SBE.
- Aküzüm, C., Boğa Baran, E. ve Çelebi, S. (2022). Okul öncesi dönemde ebeveyn tutumları ile dijital oyun bağımlılığı eğilimi arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 17(3), 427-458.
- Alimoradi, Z., Lin, C. Y., Broström, A., Bülow, P. H., Bajalan, Z., Griffiths, M. D., ..., Pakpour, A. H. (2019). Internet addiction and sleep problems: a systematic review and meta-analysis. *Sleep Medicine Reviews*, 47, 51-61.
- Alisinanoğlu, F. (2003). Çocukların denetim odağı ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 73-81.

- Alkaya Ayaz, S. ve Avşar, F. (2017). Okul çağı çocuklarının akran zorbalığı durumları ile atılganlık düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14 (3), 185–191.
- Altınok, M. (2021). Lise öğrencilerinin dijital bağımlılık ve yaşam doyumunun incelenmesi. *TEBD*, 19(1), 262-291.
- Altıntaş, S. ve Öztürk, M. (2016). Ortaokul öğrencilerindeki problemli internet kullanımı ile algılanan anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Education and Humanities: Theory and Practice*, 7(13), 109-128.
- American Psychiatric Association (APA). (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorder. *American Psychiatric Publishing*.
- André, F., Broman, N., Håkansson, A. ve Claesdotter-Knutsson, E. (2020). Gaming addiction, problematic gaming and engaged gaming—prevalence and associated characteristics. *Addictive Behaviors Reports*, 12, 171- 179.
- Apaydın, H. (2001). Aile içi iletişimin çocuğun dinsel gelişimine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(12), 319-337.
- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatri Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 55 – 67.
- Arslan A. (2020). Üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *International e-Journal of Educational Studies*, 4(7), 27-41.
- Arslan, A. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyleri ve şiddet eğilimlerinin belirlenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 8(15), 86-113.
- Arslan, A., Kırık, A. M., Karaman, M. ve Çetinkaya, A. (2015). Lise ve üniversite öğrencilerinde dijital bağımlılık. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, 34-58.
- Arslan, S. (2008). *Lise öğrencilerinde öz-kavram ve aile ilişkisinin akran zorbalığına etkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Atak, F. (2020). *10-14 Yaş arasındaki çocukların dijital oyun bağımlılığı ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Atalay, A. (2010). *Akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey anne baba tutumları ve benlik saygısı ile ilişkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Diyarbakır Dicle Üniversitesi, SBE.
- Ayçiçek, İ. M. (2013). *Bağımlılık görünmez kaza değildir*. Diyarbakır, Aram Yayıncılık.
- Aydoğdu, F. (2018). Dijital oyun oynayan çocukların dijital oyun bağımlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ulakbilge*, 6(31), 1-18.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 569- 585.
- Bağatarhan, T. (2023). Ergenler için dijital bağımlılık ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1376-1397.
- Bağcı Çetin, B. (2023). 5-6 yaş çocuklarının oyun bağımlılığı eğilimlerinin akran zorbalığı davranışlarını yordayıcı rolü. *Hakkâri Eğitim Fakültesi Dergisi (HEFDER)*, 2(2), 10-25.
- Bağcı, H. (2019). Analyzing the digital addiction of university students through diverse variables: example of vocational school. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 6(1), 100-109.
- Bakhla, A. K., Sinha, P., Sharan, R., Binay, Y., Verma, V. ve Chaudhury, S. (2013). Anxiety in school students: Role of parenting and gender. *Industrial Psychiatry Journal*, 22(2), 131-137.
- Balak, D. (2017). *İlkokul öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile akran zorbalığı ve okula aidiyet duyguları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Balkın, A. (2020). *Lise öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyi ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Barone, F. J. (1997). Bullying in school: It doesn't have to happen. *ThePhi Delta Kappan*, 79(1), 80-82.
- Basel, M. J. ve Alaney, M. (2020). Defining digital addiction: Key features from the literature. *psihologija. Canadian Psychology*, 53(3), 237–253.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Developmen*. 37(4), 887-907.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4(1), 56-61.

- Baumrind, D. (1972). An exploratory study of socialization effects on black children: Some black-white comparisons. *Child Development*, 43(1), 261-267.
- Baumrind, D. (1991). *Parenting styles and adolescent development, the encyclopedia on adolescence*. New York: Garland.
- Baumrind, D., Larzelere, R. E. ve Owens, E. B. (2010). Effects of preschool parents power assertive patterns and practices on adolescent development. *Parenting: Science and Practice*, 10, 156-201
- Beadini, G. (2023). *Okul öncesi dönem çocuklarının problemleri medya kullanımları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Edirne Trakya Üniversitesi, EBE.
- Berger, S. K. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review*, 27(1), 90–126.
- Besag, V. E. (1993). *Bullies and victims in schools. A Guide to understanding and management*. Philadelphia: Open University Press.
- Beyatlı, Ö. (2012). *Ortaöğretim kademesindeki öğrencilerin internet bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. KKTC Yakındoğu Üniversitesi, EBE.
- Bhargava, V. R. ve Velasquez, M. (2021). Dikkat ekonomisinin etiği: Sosyal medya bağımlılığı sorunu. *Üç Aylık İş Etiği*, 31(3), 321-359.
- Bilgiç, E. (2007). *İlköğretim birinci kademedeki görülen zorba davranışların sınıf değişkenleri ve atmosferi algılamalarına göre incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Adana Çukurova Üniversitesi SBE.
- Bilgin, A. (2007). Yatılı ve gündüzlü ilköğretim okulu öğrencilerinin zorbalığa ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(1), 1-18.
- Bodur, E. (2022). *Okul öncesi çocuklarda ekran bağımlılığı ile öz bakım becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Bostancı, S. ve Çakır, R. (2022). Erken çocukluk çağında çocuğu olan ebeveynlerin, çocuklarına medya kullandırmadaki aracılıkları ve dijital ebeveynlik farkındalıklarının incelenmesi. *Turkish Journal of Primary Education (TUJPED)*, 7(2), 86-116.

- Bozkurt H, Şahin, S. ve Zoroğlu, S. (2016). İnternet bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme, *Journal of Contemporary Medicine*, 6(3); 235-247
- Bretherton, I. (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1/2), 3-35.
- Bülbül, A.(2014). *Ergenlerin algılanan anne baba tutumları ile yakın ilişkilerindeki psikolojik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi SBE.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Calvert, H. ve Turner, H. (2019). An exploration of supports for increasing classroom physical activity within elementary schools. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 6(12), 39- 43.
- Certel, H. (2014). *Din psikolojisi*. Isparta: Berikan Yayınevi.
- Ceylan, Ö. (2017). *Anne baba tutumları ile çocuğun sosyalleşme süreci arasındaki ilişki: Okul öncesi örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi SBE.
- Christakis, D. A. (2019). The challenges of defining and studying “Digital Addiction” in children. *Jama*, 321(23), 2277-2278.
- Craig, W.M. ve Pepler, D.J. (2007). Understanding bullying: From research to practice, *Canadian Psychology*, 43(82), 86-93.
- Criado Martinez, G. (2014). The world of bullying: An overview and reflexion. *Coolabah*,13, 61–73.
- Cüceloğlu, D. (1996). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2016). *Başarıya götüren aile*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Çağdaş, A. ve Şahin, Z. (2010). *Anne- baba eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çalhan, C. (2023). *Ebeveynlerin medya aracılık rolleri ile okul öncesi dönem çocuklarının dijital oyun bağımlılık eğilimi arasındaki ilişki*. [Yüksek lisans tezi]. Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Çebi, S. (2020). *Ergenlerde ebeveyn tutumlarına göre bilinçli farkındalık, öz-anlayış ve bağlanma stillerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. KKTC Yakın Doğu Üniversitesi EBE.
- Çetinkaya, S. (2019). *Algılanan anne baba tutumlarının ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı ile ilişkisinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, SBE.
- Çınkır, Ş. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.
- Çoban, R. (2013). *Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Burdur Gölhisar örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Çömlekçi, M. F. ve Başol, O. (2019). Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 173-188.
- Çukurluöz, Ö. (2016). *Lise öğrencilerinin dijital bağımlılıklarının incelenmesi: Ankara ili Çankaya ilçesi örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Gazi Üniversitesi, EBE.
- Darling, N. (1999). Parenting style and its correlates. *Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education. Eric Digest*, 99-3.
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
- David, D., Giannini, C., Chiarelli, F. ve Mohn, A. (2021). Text neck syndrome in children and adolescents. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 18(4), 1565.
- Değirmencioğlu, G. (2016). Dijitalleşme Çağında gazeteciliğin geleceği ve inovasyon haberciliği. *TRT Akademi*, 1(2). 592-606.
- Delara, E. (2012). Why a do lescents don't disclose incidents of bullyin gandharassment. *Journal of School Violence*, 11, 288-305.
- Demir, A. Ö. (2021). *Altıncı ve yedinci sınıf ortaokul öğrencilerinin sosyal becerileri ile teknoloji bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.

- Demirel, S. (2022). *İlkokul öğrencilerinin teknoloji bağımlılığı düzeyleri ile problem çözme becerileri, akran zorbalığı ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, EBE.
- Demiröz, A. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları aile tutumları ile akran zorbalığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi SBE.
- Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 31–65.
- Doğan, A. ve Yağmurlu, B. (2010). Examining victimization in Turkish schools. *European Journal of Educational Studies*, 2 (1), 31–37.
- Dokumacı, C. (2023). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimlerinin Sosyal Becerileriyle İlişkisinin İncelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, EBE.
- Dontre, A. J. (2021). The influence of technology on academic distraction: A review. *Human Behavior And Emerging Technologies*, 3(3), 379-390.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk, genç, ana babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Eldeleklioğlu J. (2007). The relationships between aggressiveness, peer pressure, and parental attitudes among Turkish high school students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 35 (7), 975-986.
- Eni, B. (2017). *Lise öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ve algıladıkları ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Haliç Üniversitesi, SBE.
- Eraslan, Y. (2010). *Lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygılarının algıladıkları anne-baba tutumlarına göre incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi SBE.
- Eroğlu, E. (2018). *Çocukların öz düzenleme becerileri ile ebeveynlerin olumsuz disiplin uygulamaları arasındaki ilişki*. [Yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi SBÜ.
- Eroğlu, M. (2014). *0-6 yaş arası çocuğa sahip anne babaların sosyo ekonomik durumlarının ve benlik saygılarının çocuk yetiştirme tutumlarına etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Toros Üniversitesi SBE.

- Ersin, B. (2010). *Lise öğrencilerinin suç eğilimleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişki (Beyoğlu İlçesi örneği)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Beykent Üniversitesi SBE.
- Ertemel, A. ve Aydın, G. (2018). Dijital ekonomide teknoloji bağımlılığı ve çözüm önerileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(4), 665–690.
- Ertemel, A. ve G. Pektaş (2018). Dijitalleşen dünyada tüketici davranışları açısından mobil teknoloji bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine nitel bir araştırma. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 18–34.
- Eryılmaz, S ve Çukurluöz, Ö. (2018). Lise öğrencilerinin dijital bağımlılıklarının incelenmesi: Ankara ili, Çankaya ilçesi örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67), 889-912.
- Espelage, D. L., Bosworth, K., ve Simon, T. R. (2000). Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence. *Journal of Counseling ve Development*, 78 (3), 326–333.
- Eşgi, N. (2013). Dijital yerli çocukların ve dijital göçmen ebeveynlerinin internet bağımlılığına ilişkin algılarının karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 181 – 194.
- Eşkisü, M. (2014). The relationship between bullying, family functions and perceived social support among high school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 159, 492–496.
- Extremera, N., Quintana-Orts, C., Sanchez-Alvarez, N. ve Rey, L. (2019). The role of cognitive emotion regulation strategies on problematic smartphone use: Comparison between problematic and non-problematic adolescent users. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 16(17), 3142.
- Flayelle, M., Brevers, D., King, D. L., Maurage, P., Perales, J. C. ve Billieux, J. (2023). Potansiyel olarak bağımlılık yaratan çevrimiçi davranışları teşvik eden teknoloji tasarım özelliklerinin bir taksonomisi. *Doğa İncelemeleri Psikolojisi*, 2(3), 136-150.
- Forward, S. ve Buck C. (2019). *Zor bir ailede büyümek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Furniss, C. (2000), Bullying in schools: It's not a crime– is it. *Educationand The Law* 12 (1), s. 9-29.

- Garrity, C. ve Baris, M. (1996). Bullies and victims: A guide for pediatricians. *Contemporary Pediatrics*, 13, 90–115.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Malatya İnönü Üniversitesi.
- Gençdoğan, B. ve Gülbahçe, A. (2021). Psikolojik İyi oluş ve yaşam doyumunun bir yordayıcısı olarak algılanan helikopter ebeveyn tutumu. *Milli Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi*, 1(1), 66-98.
- Geniş, Ç. (2020). *Adölesan dönemde dijital oyun bağımlılığı, sosyal kaygı ve anne-baba tutumları*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Gere, C. (2019). *Dijital kültür*. İstanbul: Salon Yayınları.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. Ayraç Yayınevi.
- Gökbulut, B. (2020). The relationship between peer bullying and digital game addiction of secondary school students. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 8(1), 89–100.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1-2), Ankara.
- Gökçearslan, Ş. ve Durakoğlu, A. (2014). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(14), 419-435.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Gökler, R. (2009), Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.
- Göldağ, B. (2018). Lise öğrencilerinin dijital oyun bağımlılık düzeylerinin demografik özelliklerine göre incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1287-1315.
- Gölge, A. (2022). *Okul öncesi dönem çocukların dijital oyun bağımlılık eğilimi ve oyun türlerine göre saldırganlık yönelimlerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Gönüç, S. (2009). *İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı demografik değişkenler ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE.

- Gövebakan, R. ve Duyan V. (2015). *Madde bağımlılığı ve aile*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Griffiths, M. (1999). Internet addiction: Fact or fiction?. *The Psychologist*, 12(5), 246-250.
- Güçlü, G. (2015). *Yaşam boyu öğrenme argümanı olarak teknoloji bağımlılığı ve yaşama yansımaları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi EBE.
- Gülerce, A. (2007). *Dönüşümsel aile modeli ve Türkiye’de ailelerin psikolojik örüntüleri*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Gün, R. ve Gültekin Akduman, G. (2022). Okul öncesi çocuklarının psikolojik sağlamlıklarının akran zorbalığı davranışları ile ilişkisi. *TEBD*, 20(1), 107-123
- Günaydın, E. (2021). *12-17 yaş çocuğu olan annelerin ebeveynlikte bilinçli farkındalık düzeyi ve dijital ebeveynlik tutumu ile çocuklarında internet bağımlılığı arasındaki ilişki*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üsküdar Üniversitesi.
- Güngör, E. (2002). *Ahlâk psikolojisi ve sosyal ahlâk*. İstanbul: Ötüken Yayını.
- Günüç, S. ve Kayri, M. (2010). Türkiye’de internet bağımlılık profili ve internet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 220 – 232.
- Güre, A. (2000). Anne baba tutum ölçeğinin güvenirlik ve geçerlilik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 7(3), 16-173.
- Güre, A. (2000). *Eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne- baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik algıları arasındaki ilişkiler*. [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Güven, G. (2006). *Kütahya’da okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan oyun ve spor programlarının incelenip değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi SBE.
- Güvenir, T. (2004). *Normal akran çatışmasıyla, akran istismarı arasındaki farklılıklar, okulda akran istismarı*. İstanbul: Kök Yayıncılık.
- Güvenir, T. 2004. *Okulda akran istismarı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Haims, J. (2017). *Bir Yetişkin Yaratmak*. İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Hamurcu, S. (2020). İlkokul öğrencilerinde akran zorbalığı: Ankara Pursaklar örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(5), 3- 7.

- Hazar Z., Demir G.T., Namlı S. ve Türkeli A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ve fiziksel aktivite düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3), 320-332.
- Hazar Z., Hazar K., Gökyürek B., Hazar M. ve Çelikkalek S. (2017). Ortaokul öğrencilerinin oyunsallık, dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 14(4). 4320-4332.
- Hazar, Z. ve Ekici, F. (2021). Investigation of the relationship between digital game addiction and cognitions bullying of secondary school students. *Gazi Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 26(1), 1–15.
- Hazar, Z. ve Hazar, M. (2017). Digital game addiction scale for children: Çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeği. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 203-216.
- Hazler, R.J. (1996). *Breaking the cycle of violence: Interventions for bullying and victimization*. Washington: Accelerated Development.
- Hibbard, D. R. ve Walton, G. E. (2014). Exploring the development of perfectionism: The influence of parenting style and gender. *Social Behavior and Personality*, 42(2), 269- 278.
- Holden, C. (2001). Behavioral addictions: Do they exist? *Science*, 294(5544), 980-982.
- Horzum, M. B. (2011). Examining computer game addiction level of primary school students in terms of different variables. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 44- 59.
- Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36(159), 56 – 68.
- Hrynyszak, G. (2019). Digital dependency interrupted: Profiles of withdrawal for self described internet addicts. *In Interfacing Ourselves*, 8, 71-86.
- Ioannidis, K., Grant, J. E., ve Chamberlain, S.R. (2022). İnternetin sorunlu kullanımı ve bilişsellik. *Davranış Bilimlerinde Güncel Görüş*, 44, 41- 54.
- Irmak, A. Y. ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(2), 128-137.
- Işık, H. (2009). Okul güvenliğinin boyutlarına ilişkin kavramsal bir analiz. *İlköğretmen Dergisi*, 4, 26-31.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum algı iletişimi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi.

- İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin görüşleri ve tutumları*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Jabeen, F. ve Anis-Ul-Haque, M. (2013). Parenting styles as predictors of emotion regulation among adolescents. *Pakistan Journal Of Psychological Research*, 28(1), 85-105.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1979). *İnsan ve insanlar*. İstanbul: Cem Matbaacılık.
- Kapçı, E. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13.
- Karababa, G. (2019). *Gelenek ve modernite ikileminde aile: Kütahya örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi SBE.
- Karaçetin, G. ve Yalçın, Ö. (2016). İnternet bağımlılığı ve diğer teknolojik bağımlılıklar çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları. *Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Dergisi*, 34, 471-527.
- Karakoyun, K. (2011). *İlköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkinin sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi EBE.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karasu, F. (2017). Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı ile sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 372-386.
- Kartal, H. (2009). Öğretmen adaylarının uygulama okullarındaki zorbalıkla ilgili değerlendirmeleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 141-172.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (3), 539-562.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2012). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığın nedenleri ile ilgili algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 25-48.
- Kasatura, İ. (1998). *Kişilik ve özgüven*. İstanbul: Evrim Yayınları.

- Kaval, A. (2018). *Lise öğrencilerinde internet bağımlılığının yordayıcıları: Bir yapısal eşitlik modellemesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi EBE.
- Kaya, A. ve Demir, S. (2021). Annelerdeki teknoloji bağımlılığı düzeyi ile dijital ebeveynlik düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Teknoloji ve Ebeveynlik Dergisi*, 3(3), 70-88.
- Kaya, A., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225
- Kaya, M. (1997). Ailede Anne-baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 193-204.
- Kendir, M. E. ve Demirli, C. (2016). Evlilik doyumu üzerinde anne baba tutumunun etkisinin incelenmesi. *Education Sciences*, 11(3), 96-113.
- Kent, R. (2020). Zaman içinde sağlığı kendi kendine izleme: Instagram'ın kullanılmasında dijital detoksun koruyucu kalkanı ile sağlığı gerçekleştirmek. *Sosyal Medya Derneği Dergisi*, 6(3), 19- 26
- Kerimova, N. K. ve Aliyeva, M. A. (2016). Teknoloji Sözü'nün etimolojisine genel bakış. *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 7, 196-200.
- Kerr, M., Stattin, H. ve Ozdemir, M. (2012) Perceived Parenting style and adolescent adjustment: revisiting directions of effects and the role of parental knowledge. *Developmental Psychology*, 48(6), 1540- 1553.
- Keskin, B. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile psikolojik sağlamlık ve bilinçli farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi EBE.
- Keskin, B. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile psikolojik sağlamlık ve bilinçli farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi, EBE.
- Kılıç, K. M. (2019). Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı, zorbalık bilişleri ve empati düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Elementary Education Online*, 18(2), 549-562.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 51-64.

- Kırbaş, Ş., Taşmektepligil, Y. ve Üstün, A. (2007). Ortaöğretimde gençleri şiddete yönelten nedenler ve şiddeti engellemede spor aktivitelerinin rolünün incelenmesi: Amasya ili örneği. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4, 177-185.
- Kocabaş, D. ve Korucu, K. S. (2018). Dijital çağın hastalığı nomofobi üzerine bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 254-268.
- Kocatürk, M. ve Kurtca, T. (2021). Akran zorbalığı ve mağduriyeti, siber zorbalık, ahlaki uzaklaşma ve empatik ilgi arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79), 1123-1136.
- Koç, Z. (2007). Çocuklarda ve ergenlerde okul zorbalığının toplumsal nedenleri. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, 12, 32-37.
- Konok, V., Bunford, N. ve Miklosi, A. (2020). Associations between child mobile use and digital parenting style in Hungarian families. *Journal of Children and Media*, 14(1), 91-109.
- Kulaksız, T. ve Toran, M. (2023). The examination of demographics influences on the digital parenting awareness of parents with 3-6 years old children. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 550-570.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2013). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kumpulainen, K., Räsänen, E. ve Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children involved in bullying. *Aggressive Behavior*, 27 (2), 102-110.
- Kurniasanti, K. S., Assandi, P., İsmail, R. I., Nasrun, M. W. S. ve Wiguna, T. (2019). İnternet bağımlılığı: Yeni bir bağımlılık mı?. *Endonezya Tıp Dergisi*, 28(1), 82-91.
- Kurt, A. A., Dogan, E., Erdogmus, Y. K. ve Emiroglu, B. G. (2018). Examining computer gaming addiction in terms of different variables. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 10(1), 29-40.
- Kurupınar, A. ve Erdamar, G. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65-84.

- Kuss, D. J., Griffiths, M. D. ve Binder, J. F. (2013). Internet addiction in students: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 959-966.
- Kutlu, F. ve G. Aydın (2010). Akran zorbalığı ölçek geliştirme ön çalışması: Kendini bildirim formu. *Türk Psikoloji Yazılar*, 13(25), 1-12.
- Kuzgun, Y. (1991). *Ana baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Kuzgun, Y. ve J. Eldeleklioğlu, (2005). *Anne baba tutumları ölçeği. PDR’de Kullanılan ölçekler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçükvardar, M. ve Ö. Tingöy (2018). Teknoloji Bağımlılığının semptomlar temelinde incelenmesi. *AJIT-e Online Academic Journal of Information Technology*, 9(35), 111–123.
- Kwak, J. Y., Kim, J. Y., ve Yoon, Y. W. (2018). Effect of parental neglect on smartphone addiction in adolescents in South Korea. *Child Abuse & Neglect*, 77, 75–84.
- Lamborn, S., Mounts, N., Steinberg, L. ve Dornbusch, .M (1991) Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Dev*, 62 (4), 1049-1065.
- Landstedt, E. ve Persson, S. (2014). Bullying, cyberbullying, and mental health in young people. *Scandinavian Journal of Public Health*, 42(4), 393-399.
- Lin, S. S. J. ve Tsai, C. (2002). Sensation seeking and internet dependence of Taiwanese high school adolescents. *Computers in Human Behavior*, 18, 411-426.
- Liu, C. ve Kaeser, P. S. (2019). Mechanisms And regulation of dopamine release. *Current Opinion In Neurobiology*, 57, 46-53.
- Lopez-Fernandez, O. (2018). Generalised versus specific internet use-related addiction problems: A Mixed methods study on internet, gaming and social networking behaviours. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(12), 7-14.
- Lozano-Blasco, R., Robres, A. Q. ve Sanchez, A. S. (2022). Internet addiction in young adults: A meta-analysis and systematic review. *Computers In Human Behavior*, 130, 119- 134.
- Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality, and Social Development*, 1(101), 14- 19.

- Manap, A. ve Durmuş, E. (2021). Dijital ebeveynlik farkındalığının çeşitli değişkenler, aile içi roller ve çocukta internet bağımlılığı açısından incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 141-156.
- Matsuda, T. (2000). *Bullying among children and adolescents*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. University of Calgary, Canada.
- Medikoğlu, O. (2018). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi ve akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*, [Yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Mitchell, P. (2000). Internet addiction: Genuine diagnosis or not?. *The Lancet*, 355(9204), 632.
- Montag, C., Wegmann, E., Sariyska, R., Demetrovics, Z. ve Brand, M. (2021). İnternet kullanım bozuklukları çalınmasında taksonomik sorunların üstesinden nasıl gelinir ve akıllı telefon bağımlılığı ile ne yapılır?. *Davranışsal Bağımlılıklar Dergisi*, 9(4), 908-914.
- Moore, S.E., Norman, R.E., Suetani, S., Thomas, H.J., Sly, P.D., & Scott, J.G. (2017). Consequences of bullying in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7, 60–76.
- Morgan, C. T. (1988). *Psikolojiye giriş ders kitabı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Muminah, A. F., Haryanto, B. ve Astutik, A. P. (2023). The Influence of online games on the social behavior of high school students. *Edumaspul: Jurnal Pendidikan*, 7(1), 1443-1451.
- Muscari, E. M. (2002). Sticks and Stones: The NP's role with bullies and victims. *J Pediatr Health Care*. 16, 22- 28.
- Mynard, H. ve Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer victimization scale. *Aggressive Behaviour*. 26, 169–178.
- Newport, C. (2019). *Dijital minimalizm*. İstanbul: Metropolis Yayıncılık.
- Nopiana, N., Egie, J. ve Mers, O. (2022). İnternet bağımlılığının içe dönük kişilik üzerindeki etkisi. *Dünya Psikolojisi*, 1(2), 1-17.
- Oğuz, F. ve Öğretir Özçelik, A.D. (2018). Ergenlerde algılanan anne baba tutumu ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58).

- Olweus, D. (1980). Familia Land temperamental determinants of aggressive behaviorin adolescent boys: A causal analysis. *Developmental Psychology*, 16(6), 644-660.
- Olweus, D. (1993). Bullying at school: What we know and what we can do. *Blackwell Publishing*, 14, 140- 146.
- Olweus, D. (1994). Bullying at school long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program. *Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1171-1190.
- Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: Facts and intervention current. *Directions in Psychological Science*, 4, 196-200.
- Olweus, D. (1999). *The nature of school bullying: A cross national perspective*. New York: Routledge.
- Ögel, K. (2012). *İnternet bağımlılığı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ögel, K., Tarı, I. ve Yılmazçetin Eke, C. (2005). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Öğretir Özçelik, A. D. ve Arslan, H. (2020). 3-5 Yaş arası çocukların anne tutumlarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 18-30.
- Öğretir, A. D. (1999). *Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde altı yaş çocuklarının sosyal oyun davranışlarıyla ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisan tezi]. Ankara Gazi Üniversitesi SBE.
- Önal, Ü. (2021). *Lise öğrencilerinin ailelerinden algıladıkları duygusal istismar düzeylerine göre benlik saygıları*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi LEE.
- Öncel M. ve Tekin, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ve yalnızlık durumlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 7-17.
- Örgün S.(2000). *Anne baba tutumları ile sekizinci sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlıkları arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış yüksek lisan tezi]. İstanbul Marmara Üniversitesi FBE.
- Özbek, T. (2022). *Bireylerin algılanan helikopter ebeveyn tutumları ile psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

- Özbey, D. (2022). *Ergenlerin algılanan helikopter ebeveyn tutumları ile bağlanma stillerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Toros Üniversitesi.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Öztürk, İ. Ş. ve Dalaman, O. (2020). İlkokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal Of History School (Johs)*, 49, 4148-4169.
- Paez, G. R. (2019). Assessing predictors of cyberbullying perpetration among adolescents: The influence of individual factors, attachments, and prior victimization. *International Journal of Bullying Prevention*, 2, 149–159.
- Peterson, L. ve Rigby, K. (1999). Countering bullying at an australian secondary school with students as helpers. *Journal of Adolescence*, 22(4), 481-492.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, Türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2) 531–562.
- Pontzer, D. (2009). A theoretical test of bullying behavior: Parenting, Personality, and the bully/victim relationship. *Journal of Family Violence*, 25 (3), 259–273.
- Rapee, R. M. (1997). Potential role of childrearing practices in the development of anxiety and depression. *Clinical Psychology Review*, 17(1), 47-67.
- Rigby, K. (1997). Attitudes And beliefs about bullying among australian school children. *Irish Journal of Psychology*, 18(2), 202–204.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 583-590.
- Roland, E. (2000). Bullying in school: Three national innovations in Norwegian schools in 15 years. *Aggressive Behavior*, 26(1), 135–143.
- Roland, E. (1989). Bullying: The Scandinavian research tradition. D.P. Tattum, ve D.A. Lane (eds.), *Bullying in schools içinde*, (ss.21-33). London: Trentham Books.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim İkinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyodemografik değişkenler ile ilişkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Satan, A. (2011). Okulda zorbalığın aktörleri. *Turan-Sam*, 3 (10), 55–66.
- Sayıl, M. ve Yağmurlu, B. (2012). *Türkiye’de ana babalık çalışmalarına bakış. ana babalık: Kuram ve araştırma*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi ailenin toplumdaki yeri*. Ege Üniversitesi Basımevi.

- Schuster, B. 1999. Outsiders at school: The prevalence of bullying and its relation with social status group. *Processes And Intergroup Relations*, 2(2), 175–190.
- Seals D, Young J (2003) Bullying And victimization prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescence*, 38 (152), 735-747.
- Seema, R., Heidmets, M., Konstabel, K. ve Varik-Maasik, E. (2022). Development and validation of the digital addiction scale for teenagers (DAST). *Journal of Psychoeducational Assessment*, 40(2), 293 304.
- Seferoğlu, S. S. ve Yıldız, H. (2013). Dijital çağın çocukları: İlköğretim öğrencilerinin Facebook kullanımları ve internet bağımlılıkları üzerine bir araştırma. *İletişim ve Diplomasi Dergisi*, 2, 31 – 48.
- Semiz, S. (2018). *Erken çocukluk döneminde görülen akran zorbalığının duygusal zekâ ve aile değişkenleri temelinde incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi, SBE.
- Sevindik, F. (2011). *Fırat Üniversitesi öğrencilerinde problemli internet kullanımı ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Malatya İnönü Üniversitesi SBE.
- Seyitoğlu, M. ve Gül, Ş. (2016). *Gelin akran gibi anlaşılm*. İstanbul: Marmara Bölgesi Bilgi Notu.
- Sezer Ö. (2010). Ergenlerin kendilik algılarının anne baba tutumları ve bazı faktörlerle ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-19.
- Sezer, Ö. ve V. Oğuz (2010). Üniversite öğrencilerinde kendilerini değerlendirmelerinin ana baba tutumları ve bazı sosyo demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 15-19.
- Sherer, J. ve Levounis, P. (2022). Teknolojik bağımlılıklar. *Güncel Psikiyatri Raporları*, 24(9), 399-406.
- Sipahi, H., Kartal, E., Gökkılıç, B., Demir, H., Yoldaş, S., Yabar, S., May, Ö., Özdemir, A.E., Sarıgül, M. ve Oğuz, V.T. (2019). Evaluation of internet addiction and safe internet use among adolescents in four schools in Bornova district. *Aegean Medical Journal*, 58(4), 375–383.
- Siyez, D. M. (2014). Lise öğrencilerinde problemli internet kullanımının yordayıcıları olarak heyecan arama ve cinsiyet. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 63-97.

- Smith, P.K. ve Sharp, S. (1994). The problem of school bullying. P.K. Smith ve S. Sharp (Ed). *School bullying: Insights and perspectives* içinde, (ss. 2- 6). London: Routledge.
- Şanlı, D. (2007). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Şentürk, A. (2016). *Üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyi ile aile aidiyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi: İstanbul örneği*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi, SBE.
- Tabachnick B.G. ve L.S. Fidell (2013). *Using multivariate statistics pearson*. Boston: Allyn & Bacon.
- Tani, F., Paul, S., Greenman, B. H. ve Schneider, F. (2003). Bullying and the big five: a study of childhood personality and participant roles on bullying incidents. *School Psychology International*, 24 (2), 131- 146.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tezcan, T. (2015). *Liseli gençler ve akran zorbalığı: İstanbul örneği*. İstanbul: Genç Hayat Yayınları.
- Toksöz, E. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ve aile tutumu arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Eskişehir ili örneği*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Yeditepe Üniversitesi SBE.
- Totan, T. (2007). Okul zorbalığını önlemede eğitimcilere ve ebeveynlere öneriler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 191–200.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde Zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Tura, G. (2008). *Akran zorbalığına maruz kalmayı yordayan özellikler*. [Yüksek lisans tezi]. Ankara Hacettepe Üniversitesi, SBE.
- Tural Hesapçıoğlu, S. ve Yeşilova, H. (2020). Internet addiction prevalence in youths and its relation with depressive symptoms, self-esteem, and bullying. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 21(5), 483-490.
- Turgut, T.(2019). *Üniversite öğrencilerinde aile iklimi ve iyi oluş arasındaki ilişkide benlik kurgularının aracı rolünün incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Marmara Üniversitesi EBE.

- Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Türker, G. (2012). *İlköğretim öğretmenlerinin akran zorbalığına yönelik tutumlarını etkileyen faktörler*. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. On Dokuz Mayıs Üniversitesi SBE.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, 29 Ağustos). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması. 29 Temmuz, 2020, tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407) adresinden erişilmiştir.
- Ulutaş, E. ve Özpinar, A. (2016). Toplumumuzun aile yapısı. M. Aydın (Ed.), *Sistemik aile sosyolojisi* içinde, (3. Baskı, s. 321-336). Çizgi Kitapevi.
- Ural, B. ve Özteke, N. (2010). *Okulda zorbalık*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Uykan, E. (2019). Ebeveyn tutumları ile çocukların öz düzenlemeleri arasındaki ilişki incelenmesi [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde Bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 5(15), 8- 15.
- Uzunel, A. (2016). *Lise öğrencilerinin anne-baba tutumları ile mükemmeliyetçi özsunum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kocaeli ili örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi EBE.
- Uzunlar, S., Türk, E., Say, S., ve Yıldız, B. (2017). Algılanan Ana-Baba Tutumunun Dijital Oyun Bağımlılığıyla İlişkisi. *İstanbul Kültür Üniversitesi*, 6(9), 14-47.
- Ülkü, H. (2017). *Gençlerde sosyal görünüş kaygısı ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi SBE.
- Ünal, M. (2024). *Sosyal hizmet öğrencilerinin dijital bağımlılık durumları, sosyal hayatları ve uyku kalitelerinin ilişkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın üniversitesi.
- Ünalı, M. (2010). *Lise 1. sınıf öğrencilerinin zorba/kurban davranışları ile sosyal beceri ve şiddete yönelik tutumları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE.

- Valcke, M., Bonte, S., De Wever, B. ve Rots, I. (2010). Internet parenting styles and the impact on internet use of primary school children. *Computers & Education*, 55(2), 454- 464.
- Venkatesh, V., Sykes, T.A., Chan, F.K.Y., Thong, J.Y.L. ve Hu, P.J.H. (2019). Children's Internet addiction, family-to-work conflict, and job outcomes: A study of parent-child dyads. *MIS Quarterly*, 43(3), 903–927.
- Yalçın, A. (2021). Genç yetişkinlerde dijital bağımlılık düzeyleri ve aleksitimi ilişkisi. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi LEE.
- Yankın, F. B. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 7(2), 1-38.
- Yavuzer, H. (1990). *Ana-baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1997). *Çocuk eğitimi el kitabı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1998). *Ana baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2000). *Ana-baba ve çocuk*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2007). *Ana-baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2008). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yaygır, C. (2018). *Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı depresyon ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi, SBE.
- Yaylacı, B. (2019). *Okul öncesi çocuklarda ebeveyn çocuk ilişkisinin internet kullanımı üzerine etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Yen, C. F., Huang, M. F., Kim, Y. S., Wang, P. W., Tang, T.C. ve Yeh, Y. C. (2013). Association between types of involvement in school bullying and different dimensions of anxiety symptoms and the moderating effects of age and gender in Taiwanese adolescents. *Child Abuse ve Neglect*, 37 (4), 263–272.
- Yeşilay. (2018). *Teknoloji bağımlılığı*. İstanbul. <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/teknolojibagimliliği>
- Yıldız, K., Kurnaz, D. ve Kırık, A. M. (2020). Nomofobi, netlessfobi ve gelişmeleri kaçırma korkusu: Sporcu genç yetişkinler üzerine bir araştırma. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 321-338.

- Yıldız, S. A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık, *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131- 150.
- Yılmaz, A. (2000). *Eşler Arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne-baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik algıları arasındaki ilişkiler*. [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Yılmaz, D. A., Gökhan, D. E. ve Çağırın, H. (2023). The association between physical activity levels and social media addiction among adolescents: A descriptive correlational study. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 25(3), 499-507.
- Yılmaz, E. ve Yılmaz, M. (2023). Algılanan anne baba tutumunun dijital oyun bağımlılığıyla ilişkisi. *Dijital Bağımlılık Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 45-60.
- Yılmaz, H. (2004). *Sevgili anne ve babacığım lütfen bu kitabı okur musunuz?*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yılmaz, H. (2011). Cyberbullying in turkish middle schools: An exploratory study. *School Psychology International* 32(6), 645–654.
- Yılmaz, G. (2019). *İnternet ve bütün bağımlılığını önlemede Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitiminin ilkökul 3. ve 4. Sınıf öğrencileri üzerindeki etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Edirne Trakya Üniversitesi SBE.
- Young, K. (1999). Internet addiction: Symptoms, evaluation, and treatment. L. Vande Creek ve T. Jackson (Ed.), *Innovations in clinical practice: A source book* içinde, (ss. 19-31). Sarasota.
- Yörükoğlu, A. (2015). *Çocuk ruh sağlığı: Çocuğun kişilik gelişimi, eğitimi ve ruhsal sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, Atalay (1998). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları .
- Yüksel, A. (2009). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin empatik becerileriyle aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 153-165.
- Zhang, J., Bai, Z., Wei, J., Yang, M. ve Fu, G. (2019). The status quo of college students online shopping addiction and gts coping strategies. *International Journal Of Psychological Studies*, 11(2), 88-93.
- Zorlu, Y. (2016). Medyadaki şiddet ve etkileri. *Humanities Sciences*, 11 (1), 13–32.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 13.11.2024-167644

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

Toplantı Tarihi: 13.11.2024	Toplantı Sayısı: 12	Karar Sayısı: 71
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu, Kurul Başkanı Prof. Dr. Ömer Faruk ALTUNÇ başkanlığında toplanarak aşağıdaki kararları almıştır. KARAR-44: Yüksek Lisans Öğrencisi Suat KURTARAN'ın başvuru dosyası okundu ve ekleri incelendi. Yapılan incelemeler sonucunda; Muş Alparslan Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi Suat KURTARAN'ın "Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık ile Akran Zorbalığı ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli çalışması Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından uygun görülmüş olup, durumun Yüksek Lisans Öğrencisi Suat KURTARAN'a bildirilmesine, Oy birliği ile karar verildi.		
BAŞKAN (e-imzalıdır) Prof. Dr. Ömer Faruk ALTUNÇ Kurul Başkanı		
ÜYE (e-imzalıdır) Prof. Dr. Ahmet KARA İletişim Fakültesi Öğr. Üyesi	ÜYE (e-imzalıdır) Prof. Dr. Muhammed ÇINAR Fen Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi	ÜYE (e-imzalıdır) Prof. Dr. Nevin TURAN ÖZEK Fen Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi
ÜYE (e-imzalıdır) Prof. Dr. Sedat BOZARI Fen Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi	ÜYE (e-imzalıdır) Prof. Dr. Yaşar ÇELİKKOL Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi	ÜYE (e-imzalıdır) Prof. Dr. Zeynep YILMAZ KURT Fen Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi

1 / 1

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU DEĞERLENDİRME FORMU

Araştırmanın Başlığı:	"Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık ile Akran Zorbalığı ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı çalışma.
Başvuru Formunun Etik Kurula geldiği tarih:	13.11.2024
Başvuru Formunun Etik Kurulda incelendiği tarih:	13.11.2024
Karar tarihi	13.11.2024

SONUÇ

1.	☒ Kabul
2.	☐ Düzeltme gereklidir: Etik sorun olabilecek sorular/maddeler, süreçler ya da unsurlar bulunmaktadır. Açıklama:
3.	☐ Red Gerekçe, Görüş, Tavsiye ve Açıklamalar:

Başvuru dosyasının incelenmesinde hazır bulunan ve araştırmayla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi bulunmayan Etik Kurul başkan ve üyelerinin ad soyad ve imzaları.

Başkan
(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Ömer Faruk ALTUNÇ

Üye
(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Ahmet KARA

Üye
(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Muhammed ÇINAR

Üye
(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Nevin TURAN ÖZEK

Üye
(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Sedat BOZARI

Üye
(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Yaşar ÇELİKKOL

Üye
(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Zeynep YILMAZ KURT

Ek 2: Araştırma İzin Yazısı

Başvuru No: MEB.TT.2024.010021

Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatının Kurum Kodu: 736297

T.C. Kimlik No:

Adı Soyadı: SUAT KURTARAN

Araştırmanın Adı: Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık ile Akran Zorbalığı ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Araştırmanın Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Araştırmanın Örneklem / Çalışma Grubu: Öğrenci

Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatı:

Uygulama Yapılacak Birim: Ortaokul

Uygulama Yapılacak İl: MUŞ

Veri Toplama Aracının Başlığı: Demografik Bilgi Formu, Ergenler İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği, Akran Zorbalığı Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği

Araştırma Uygulama İzninin Kabul Tarihi: 16.12.2024

Araştırmanın Uygulama İzninin Bitiş Tarihi: 16.12.2025

Yukarıda kimliği yazılı araştırmacı "Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesine (2024/41)" göre belirtilen kapsamda araştırmasını yapmayı taahhüt etmiştir. Araştırmacının bilgi ve belgelerinin uygunluğu kontrol edilmiş olup araştırma uygulama izni MUŞ İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır.

NOT: Okul/kurum yöneticileri tarafından "Araştırma Uygulama İzni" belgesinin ve veri toplama araçlarının (araçlardaki maddelerinin) modülde yer alan belge ve araçlarla aynı olduğu kontrol edilmelidir. Aynı olmadığı durumda araştırma uygulama izni verilmeyecektir.

* Başvuru detayını görüntülemek ve belgeyi doğrulamak için '<https://arastirmaizinleri.meb.gov.tr/belge-dogrula>' bağlantısını kullanınız.

- Araştırma Uygulama İzinleri Başvuru ve Değerlendirme Modülü -

Başvuru No: MEB.TT.2024.010021

Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatının Kurum Kodu: 736135

T.C. Kimlik No:

Adı Soyadı: SUAT KURTARAN

Araştırmacının Adı: Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık ile Akran Zorbalığı ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Araştırmacının Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Araştırmacının Örneklem / Çalışma Grubu: Öğrenci

Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatı:

Uygulama Yapılacak Birim: Ortaokul

Uygulama Yapılacak İl: MUŞ

Veri Toplama Aracının Başlığı: Demografik Bilgi Formu, Ergenler İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği, Akran Zorbalığı Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği

Araştırma Uygulama İzninin Kabul Tarihi: 16.12.2024

Araştırmacının Uygulama İzninin Bitiş Tarihi: 16.12.2025

Yukarıda kimliği yazılı araştırmacı "Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesine (2024/41)" göre belirtilen kapsamda araştırmasını yapmayı taahhüt etmiştir. Araştırmacının bilgi ve belgelerinin uygunluğu kontrol edilmiş olup araştırma uygulama izni MUŞ İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır.

NOT: Okul/kurum yöneticileri tarafından "Araştırma Uygulama İzni" belgesinin ve veri toplama araçlarının (araçlardaki maddelerinin) modülde yer alan belge ve araçlarla aynı olduğu kontrol edilmelidir. Aynı olmadığı durumda araştırma uygulama izni verilmeyecektir.

* Başvuru detayını görüntülemek ve belgeyi doğrulamak için <https://arastirmaizinleri.meb.gov.tr/belge-dogrula> bağlantısını kullanınız.

- Araştırma Uygulama İzinleri Başvuru ve Değerlendirme Modülü -

Başvuru No: MEB.TT.2024.010021

Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatının Kurum Kodu: 736091

T.C. Kimlik No:

Adı Soyadı: SUAT KURTARAN

Araştırmanın Adı: Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Bağımlılık ile Akran Zorbalığı ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Araştırmanın Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Araştırmanın Örneklem / Çalışma Grubu: Öğrenci

Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatı:

Uygulama Yapılacak Birim: Ortaokul

Uygulama Yapılacak İl: MUŞ

Veri Toplama Aracının Başlığı: Demografik Bilgi Formu, Ergenler İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği, Akran Zorbalığı Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği

Araştırma Uygulama İzninin Kabul Tarihi: 16.12.2024

Araştırmanın Uygulama İzninin Bitiş Tarihi: 16.12.2025

Yukarıda kimliği yazılı araştırmacı "Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesine (2024/41)" göre belirtilen kapsamda araştırmasını yapmayı taahhüt etmiştir. Araştırmacının bilgi ve belgelerinin uygunluğu kontrol edilmiş olup araştırma uygulama izni MUŞ İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır.

NOT: Okul/kurum yöneticileri tarafından "Araştırma Uygulama İzni" belgesinin ve veri toplama araçlarının (araçlardaki maddelerinin) modülde yer alan belge ve araçlarla aynı olduğu kontrol edilmelidir. Aynı olmadığı durumda araştırma uygulama izni verilmeyecektir.

* Başvuru detayını görüntülemek ve belgeyi doğrulamak için '<https://arastirmaizinleri.meb.gov.tr/belge-dogrula>' bağlantısını kullanınız.

- Araştırma Uygulama İzinleri Başvuru ve Değerlendirme Modülü -

Ek 3: Araştırmada Kullanılan Ölçekler

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenciler;

Bu araştırma, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı'nda tez çalışması olarak yürütülmektedir. Sorular dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılacak olanların kişisel bilgilerini içermektedir. İkinci bölüm "Anne-Baba Tutum Ölçeği" ile ilgili soruları, üçüncü bölüm "Akran Zorbalığı Ölçeği" ile ilgili soruları ve dördüncü bölüm "Çocuklar İçin Dijital Bağımlılık Ölçeği" bölümlerini içermektedir. Sizden beklenen, görüşlerinize uyan seçeneklere "X" işareti koymanız ve soruların hepsini yanıtlamanızdır. Bu bilimsel çalışmaya olan katkınız ve içtenlikle verdiğiniz yanıtlar için teşekkür eder, sevgilerimi sunarım.

Suat KURTARAN

Muş Alparslan Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik

Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

1) Cinsiyet:

Kız () Erkek ()

2) Yaş:

11 () 12 () 13 ()
14 () 15 () 16 ()

3) Okulunuz:

4) Sınıf Düzeyi:

5 () 6 ()
7 () 8 ()

5) Anne Baba Sağ Mı:

İkisi De Sağ ()
Sadece Anne Sağ ()
Sadece Baba Sağ ()

6) Anne Baba Birliktelik Durumu:

Birlikte () Boşanmış ()
Vefat Etmiş ()

7) Anne Eğitim Düzeyi:

Okur Yazar () İlkokul ()
Ortaokul () Lise ()
Üniversite () Yüksek Lisans ()

8) Baba Eğitim Düzeyi:

Okur Yazar () İlkokul ()
Ortaokul () Lise ()
Üniversite () Yüksek Lisans ()

9) Anne Çalışma Durumu:

Evet () Hayır ()

10) Baba Çalışma Durumu:

Evet () Hayır ()

11) Kardeş Sayısı:

Yok () 1 ()
2 () 3+ ()

ERGENLER İÇİN DİJİTAL BAĞIMLILIK ÖLÇEĞİ (EDBÖ)

Aşağıda dijital cihazların kullanımına ve kullanıcıya hissettirdiklerine ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Siz bu durumları ne sıklıkta yaşamaktasınız?

- (1) Hiçbir zaman (4) Ara Sıra
 (2) Neredeyse hiçbir zaman (5) Sıklıkla
 (3) Nadiren (6) Neredeyse her zaman (7) Her zaman

	Maddeler	Hiçbir Zaman	Neredeyse hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Sıklıkla	Neredeyse her zaman	Her zaman
1.	Dijital cihazımı kullanamazsam sıkılırım.	1	2	3	4	5	6	7
2.								
3.	Dijital cihazlarımı kullanamazsam huysuzlaşıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4.								
5.								
6.								
7.	Yemek yerken dijital cihazımı kullanırım.	1	2	3	4	5	6	7
8.								
9.								
10.		1	2	3	4	5	6	7

AKRAN ZORBALIĞI ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler, tüm soruları dikkatli bir şekilde okuyup size en uygun olanı işaretleyiniz.

Hiç Katılmıyorsanız 1; Katılmıyorsanız 2; Kararsızsınız 3; Katılıyorsunuz 4; Çok Katılıyorsunuz 5 olarak puanlayınız. Katılımlarınız için teşekkür ederim.

	<i>Hiç Katılmıyorum</i>	<i>Katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Katılıyorum</i>	<i>Çok Katılıyorum</i>
1. Diğer çocuklar bana yumruk atar / vurur.					
2.					
3.					
4.					
5. Ben diğer çocuklara yumruk atar / vururum.					
6.					
7.					
8. Diğer çocuklar benim giysilerim ve/ veya eşyalarımı alay eder.					
9.					
10.					
11. Arkadaşıma espri yapmayı severim.					
12.					
13.					
14.					
15.					
16.					
17.					
18. Diğer çocuklara kötü adlar takarım.					
19.					

Dr. Öğr. Üyesi Funda KUTLU

ANNE-BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki sorulara kendi **anne** ve **babanızı** düşünerek dikkatle okuyunuz.
Aşağıdaki durumun anne ve babanızın davranışına ne kadar benzediğini düşünün.

Eğer aşağıdaki cümlelerin başındaki kutunun içine

TAMAMEN BENZİYORSA 4; BİRAZ BENZİYORSA 3;
BENZEMİYORSA 2; HİÇ BENZEMİYORSA 1 yazınız.

	1.	Herhangi bir sorunun olduğunda, eminim annem ve babam bana yardım ederler.
	2.	
	3.	
	4.	
	5.	
	6.	Derslerimden ne zaman düşük not alsam, annem ve babam kızar.
	7.	
	8.	
	9.	
	10.	Annem ve babamla her tartıştığım da bana “büyüdüğün zaman anlarsın” derler.
	11.	
	12.	
	13.	
	14.	
	15.	Annem ve babam sadece benimle konuşmak için zaman ayırırlar.
	16.	
	17.	
	18.	Annemi ve babamı kızdıracak bir şey yaptığım da, onlarla birlikte yapmak istediğim şeyleri yapmama izin vermezler.

Aşağıdaki her ifadenin yanında bulunan kutulardan sadece size uygun olanın içine çarpı(X) işareti koyunuz.

19.

Evet

☐

Hayır

☐

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Hafta içinde en geç saat kaç a kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir (Pazartesi-Cuma arası)?

8:00'den önce

☐

10:00 – 10:59 arası

☐

8:00 – 8:59 arası

☐

11:00 ya da daha geç

☐

9:00 – 9:59 arası

☐

İstediğim saate kadar

☐

20. Genel olarak annen ve baban hafta sonları gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verirler mi?

Evet

Hayır

Eğer cevabınız **Evet** ise, aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Haftanın Cuma ya da Cumartesi akşamları en geç saat kaç kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir .

8:00'den önce

6.

8:00 – 8:59 arası

5.

9:00 – 9:59 arası

4.

10:00 – 10:59 arası

3.

11:00 ya da daha geç

2.

İstediğim saate kadar

1.

Annen ve baban aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterirler?

21.

22.

23. Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığımı,

**Hiç çaba
göstermez**

**Çok az çaba
gösterir**

**Çok çaba
Gösterir**

1.

2.

3.

1.

2.

3.

1.

2.

3.

Annen ve babanın aşağıdakiler hakkında ne kadar bilgileri vardır?

24.

25.

26. Okuldan çıktıktan sonra nereye gittiğin,

**Bilgileri
yoktur**

**Çok az
bilgileri
vardır**

**Çok bilgileri
vardır**

1.

2.

3.

1.

2.

3.

1.

2.

3.

Prof. Dr. Ayşen Güre (Yılmaz)